

Sinoplu Mü'min b. Muqbil ve Eserleri Üzerine bir İnceleme: *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr* ile *Zahīre-i Murādiyye* Telif mi yoksa Çeviri midir?*

A Study on Mü'min b. Muqbil of Sinop and His Works: Are *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr* and *Dhakhīre Murādiyye* Compilations or Translations?

Ahmet Aciduman¹, Şehriyar Şemsⁱⁱ

ⁱProf. Dr. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD., <https://orcid.org/0000-0003-2021-4471>

ⁱⁱDış Hekimi, <https://orcid.org/0000-0003-3107-0514>

Öz

Amaç: Türk tıp tarihi literatürü gözden geçirildiğinde Sinoplu Mü'min b. Muqbil ile eserleri *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr* ile *Zahīre-i Murādiyye* üzerine verilmiş bilgiler arasında uyumsuzluklar olduğu görülmektedir. Literatürde karşılaşılan ilk sorun *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*'un kimin adına yazıldığıdır. İkincisi ise *Zahīre-i Murādiyye*'nin İsmā'il Cürçānī'nin *Zahīre-i H'ārezmşāhī* adlı eserinin çevirisi olup olmadığıdır. *Zahīre-i H'ārezmşāhī*'nin Arapça mı yoksa Farsça mı olduğu hakkındaki tartışma ise üçüncü sorunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada yukarıdaki sorunlara yanıtlar aranması ve Türk tıp tarihi literatüründeki hatalı bilgilerin düzeltilmesi için kısıtlı da olsa bir girişimde bulunulması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*, *Zahīre-i Murādiyye* ile *Zahīre-i H'ārezmşāhī* ve Türkçe çevirisinin Türkiye Kütüphanelerinde yer alan bazı nüshaları ile *Zahīre-i H'ārezmşāhī*'nin konu başlıklarını içeren Farsça bir çalışma incelenmiştir. *Zahīre-i Murādiyye* ile *Zahīre-i H'ārezmşāhī*'nin ve *Zahīre-i Murādiyye* ile *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*'un karşılaştırılmaları hem bazı bölümlerin çevirileri hem de konu başlıkları bağlamında gerçekleştirilmiştir.

Bulgular: *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr* Candaroğlu İsfendiyar Bey ve Osmanlı Sultanı II. Murad olmak üzere iki ayrı hükümdara sunulmuştur. *Zahīre-i Murādiyye* *Zahīre-i H'ārezmşāhī*'nin altıncı kitabının baş hastalıklarından başlayarak mide hastalıklarının sonuna kadar olan kısmının çevirisidir. *Zahīre-i Murādiyye* ile *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*'da yer alan baş ağrıları ve göz hastalıkları ile ilgili bölümler de birbirinin aynıdır. Dolayısıyla *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr* da İsmā'il Cürçānī tarafından Farsça yazılan *Zahīre-i H'ārezmşāhī*'de aynı başlıkları taşıyan bölümlerinin çevirisidir.

Sonuç: Bu çalışmada elde edilen bilgilere göre *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr* ile *Zahīre-i Murādiyye* çeviri eserlerdir. Çeviride kullanılan ve adı anılmayan eser ise İsmā'il Cürçānī'nin *Zahīre-i H'ārezmşāhī* adlı Farsça yapıtıdır.

Anahtar Kelimeler: Sinoplu Mü'min b. Muqbil, *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*, *Zahīre-i Murādiyye*, İsmā'il Cürçānī, *Zahīre-i H'ārezmşāhī*, Tıp tarihi

ABSTRACT

Object: When the Turkish history of medicine literature is reviewed, it is seen that there are inconsistencies between the information provided on Mü'min b. Muqbil of Sinop and his works, *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr* and *Dhakhīre Murādiyye*. The first problem encountered in the literature is for whom *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr* was written. The second is whether *Dhakhīre Murādiyye* is a translation of İsmā'il Cürçānī's *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī*. The debate about whether *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī* is Arabic or Persian constitutes the third problem. Aim of this study is to seek answers to the abovementioned problems and to make a limited attempt to correct the erroneous information in the Turkish history of medicine literature.

Material and Methods: Some copies of *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr*, *Dhakhīre Murādiyye* and *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī* and its Turkish translation in Turkish Libraries, and a Persian study, which includes the titles of *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī*, were examined. Comparisons between *Dhakhīre Murādiyye* and *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī*, as well as *Dhakhīre Murādiyye* and *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr* were carried out in the context of both the translations of some chapters and their subject titles.

Results: *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr* was presented to two different rulers, İsfendiyar Bey of Jandarids and Ottoman Sultan Murad II. *Dhakhīre Murādiyye* is the translation of the sixth book of *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī*, from the head diseases to the end of the stomach diseases. The chapters on headaches and eye diseases in *Dhakhīre Murādiyye* and *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr* are also the same. Therefore, the chapters in *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr* are translations of the chapters with the same titles in *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī*, which was written in Persian by İsmā'il Cürçānī.

Conclusion: According to the information obtained in this study, *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr* and *Dhakhīre Murādiyye* are translated works, and the unmentioned work used in these translations is İsmā'il Cürçānī's Persian work *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī*.

Keywords: Mü'min b. Muqbil of Sinop, *Miftāh al-Nūr wa Khazā'in al-Surūr*, *Dhakhīre Murādiyye*, İsmā'il Cürçānī, *Dhakhīre Kh'ārezmşāhī*, History of medicine

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 2021; 11 (3): 441-471

DOI: 10.31020/mutftd.752147

e-ISSN: 1309-8004, ISSN 1309-761X

Geliş Tarihi – Received: 12 Haziran 2020; Kabul Tarihi - Accepted: 10 Aralık 2020

İletişim - Correspondence Author: Ahmet Aciduman <aciduman@medicine.ankara.edu.tr>

Giriş

Türk tıp tarihi literatürü incelendiğinde, Türk tıp tarihinin önde gelen yazarlarınca *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Surūr* ile *Zāhīre-i Murādiyye* adlı eserlerin erken dönem Türkçe tıp yazmaları arasında değerlendirildiği ve bu eserlerin yazarının Mü'min adlı bir hekim olduğunun kabul edildiği görülmektedir.^{1,2} Adı geçen bu eserlerin yazarı, *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Surūr*'da* künyesini Mü'min b. Muḳbil Sīnōbī olarak verirken,^{3,†} *Zāhīre-i Murādiyye*'de yalnızca Mü'min olarak tanıtmaktadır.^{4,5,‡} Mü'min her iki eseri de kendisinin telif ettiğini eserlerin girişinde bildirmektedir.³⁻⁵ Mü'min, Sultan Murad [II] adına *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Surūr* adlı kitabı telif ettiğini,^{3,§} yine Sultan Murad [II] adına yazdığı, ** adını *Zāhīre-i Murādiyye* koyduğu kitabı^{††} 841/1437'de Arap ve Acem kitaplarından seçip, bir araya getirerek, herkese yararlı olması için Türkçe yazdığını ve bunda kusur etmediğini bildirmektedir.^{4,5,‡‡}

Bununla birlikte Sinoplu Mü'min b. Muḳbil'in *Zāhīre-i Murādiyye*'si üzerinde yapılan bir çalışma sırasında⁶ literatür incelemesi yapılırken Sinoplu Mü'min ibn Muḳbil ve eserleri ile ilgili oldukça farklı bazı bulgularla karşılaşmış ve bu farklılıkların aslında Türk tıp tarihi açısından birkaç sorun kümesi oluşturduğu fark edilmiştir.

Bu sorunlardan ilki yazar Mü'min b. Muḳbil'in künyesinde karşılaşılan farklılıklar ile *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Surūr* adlı eserin ithaf edildiği kişinin kim olduğudur. Literatürde yer alan kaynakların büyük çoğunluğunda yazarın ismi Mukbil oğlu Mü'min (Mü'min bin Muḳbil) olarak verilirken, bunların bazılarında bu eserin Candaroğlu İsfendiyar Bey'e, bazılarında Sultan II. Murad'a, bazılarında ise Sultan II. Bayezid'e ithaf edildiği bildirilmektedir. Az sayıdaki kaynakta ise yazarın ismi Halil oğlu Mü'min olarak bildirilmekte, ithaf edildiği kişi olarak da Candaroğlu İsmail Bey ismi verilmektedir (**Tablo 1**).

* (... مَعَ هَذَا بُو سَبَبَدَن قَصْدَ أَيْلِدَم بُو مُخْتَصِر مُفِيدِكُمْ أَدِ مِفْتَاحُ النُّورِ وَ حَزَائِنُ السُّرُورِ دُرٌّ مَجْمُوعٌ مُعَالَجَه سَيْلَهَ أَحْكَالٍ وَ أَشْيَافِيَهَ بِيَكْرَمِ بَرِّ دُرُّو بَاشِ أَغْرَلْرُكُ عِلاجِيَهَ سَكْرَ مَقَالَاتٍ (...)) ma'a hazā bu sebebden kaşd eyledüm bu muhtaşar-ı müfidi kim adı Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Surūr'dur mecmū'ı mu'ālecesiyle ekhāl ve eşyāfiyla yigirmi bir dürlü baş ağrılarınuñ 'ilāciyla sekiz maḳālāt üzerine yüz on bir bāb üzerine temām eyleyem inşa' Allahu te'ālā (...)]^{3,f:2v}

† (... پَسِ بُو ضَعِيف نَحِيف قَوْلِكُمْ حَكِيمٌ مُؤْمِنٌ ابْنِ مُقْبِيلِ سَيُنَوِّبِيكَرْ كِنَاةَ بَحْرِنَهَ عَمَ وَ أَنْدُوِهَلَهَ (...)) pes bu za'if naḥīf ḳul-kim Mü'min ibn Muḳbil Suynōbīdür günāh baḥrına ḡamm vü endūh-ile (...)]^{3,f:2r}

‡ (... پس چون هر طائفه خواص و عوام طائفه لرندن بر خدمته کم هر برینک حالنه لایق و موافقدی قیام کیام کوستردرلردی و جان سیارلق ایدی اثبات حقوق ادلرردی ولی بو " (...)) pes çün her tā'ife-i ḥavāşş ve 'āvām tā'ifelerinden bir ḥizmete kim her birinüñ ḥālīne lāyḳ ve muvāfiḳı kıyām gösterdirlerdi ve cān-sipārlik idī işbāt-ı ḥuḳūḳ iderlerdi velī bu dergāhuñ ḳulī a'zaf-ı 'ibādu-llah Mü'min aşlah-Allah şānehu ve şānehu (...)]^{4,f:3v}

§ (... اَلسُّلْطَانُ ابْنِ السُّلْطَانِ سُلْطَانُ مُرَادُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَايَزِيدِ حَانَ خُلْدَتْ دَوْلَتُهُ وَ اَبَدَتْ مَمْلَكَتُهُ اِلَى يَوْمِ الدِّينِ (...)) es-Sulṭānu'bni's-Sulṭāni Sulṭānu Murādu'bni Muḥammedi'bni Bāyezīd Ḥān ḥullīdet devletuhu ve ebbedet memleketuhu ilā yevmi'd-dīni (...)]^{3,f:1v}

** (... الخان ابن الخان والسلطان بن السلطان مراد بن سلطان محمد خان خلد الله سلطانه و اوضح على العالمين برهانه كه انك عسكر منصورك حواشيبى درياى محيط ساحلینه " (...)) el-Ḥānu'bni'l-Ḥāni ve's-Sulṭānu'bni's-Sulṭāni Murādu'bni Sulṭāni Muḥammed Ḥān ḥalled-Allah sultānehu ve evdāḥu 'ale'l-'ālemin bürhāne ki anuñ 'asker-i mañşūrīnuñ ḥavāşşīyi deryā-yı muḥīṭ-i sāḥiline peyveste olmışıdır (...)]^{4,f:3v}

†† (... حقوقدن بر حق اثبات قله کند ضمیرنک نتایجندن و خواطرنک فزانجندن بر یادگار ایلیه فوائد علومدن اول خداوندن آدنه پس بو کتابی ادنی ذخیره مرادیه قودی تا " (...)) ḥuḳūḳdan bir ḥaḳḳ işbāt ḳala künd-i zamīnūñ netāyicinden ve ḥavāṭırīnuñ ḳazancından bir yād-gār eyleye fevā'id-i 'ulūmdan ol ḥudavendin adına pes bu kitābı düzdi adını Zāhīre-i Murādiyye ḳodı tā kim anıñ fā'idisi bu pād-şāhuñ eyyām-ı devletinde tā devrānuñ inkīzāsına dek ol ḥazrete 'ā'id ola (...)]^{4,ff:3v, 4r}

‡‡ (... هجرتک سکر یوز فرق برنده عرب و عجم کتابلرندن اورندلیوب جمع ادوب بو کتابی ترکجه ایلدی که فائدهسی خاصه و عامه یتشوب اول عالی همت پادشاهه دعالم ایلیلر " و هرکشنک مقصودی نه ایسه بونده بولنوب بر کتابه دخی احتیاج اولمیه اگرچه تورک دلدنه چوق کتابلر دزدیلر دخی بو دعاکوبی کم بو کتابی دزدم غیرى کتابلرله برابر ادال اول زمانک و هرکشنک مقصودی نه ایسه بونده بولنوب بر کتابه دخی احتیاج اولمیه اگرچه تورک دلدنه چوق کتابلر دزدیلر دخی بو دعاکوبی کم بو کتابی دزدم غیرى کتابلرله برابر ادال اول زمانک (...)) hicretüñ sekiz yüz kırk birinde 'Arab ve 'Acem kitāblarından üründileyüb cem' idüb bu kitābı Türkce eyledi ki fā'idisi ḥāşşa ve 'amma yetişüb ol 'ālī himmet pād-şāha du'ālar eyleyeler ve her kişinüñ maḳşūdi ne ise bunda bulunub bir kitāba daḥı ihtiyāc olmaya egerçi Türk dilinde çok kitāblar düzdiler daḥı bu du'ā-gūyī kim bu kitābı düzdüm ḡayrī kitāblarla berāber ideler ol zemānuñ fāzılları okuyalar bilüb farḳ eyleyeler ṭanıklık vireler kim bu kitābı düzmede taḳşir eylemedüm (...)]^{4,f:4r}

Tablo 1. Türk tıp tarihi literatüründe Mü'min b. Mukbil'in künyesinde ve *Miftāhu'n-Nūr* ve *Hazā'īnu's-Surūr* adlı eserin ithaf edildiği kişinin kim olduğu konusunda karşılaşılan farklılıklar

<i>Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Surūr</i>		
Yazar	İthaf Edilen Kişi	Çalışma yapanlar
Mü'min b. Mukbil es-Sinobi	Sultan İsfendiyar (Candaroglu)	Kâtip Çelebi (2014, II, s. 1771) ^{7,8,*} Blochet (1932, I, s. 71) ^{9,†} Köprülü (1933, s. 377) ^{10,‡} Uzunçarşılı (1969, 2. bs., s. 143, d. 4) ^{11,§} Şehsuvaroğlu ve ark. (1984, 1. bas., s. 60) ^{12,**} Süveren ve Uzel (1988, s. 137) ^{††}
Mü'min b. Mukbil es-Sinobi	Sultan II. Murad	Bursalı Mehmed Tâhir (1342, s. 235-6) ^{13,14,‡‡} Osman Şevki (1341/1925, s. 23) ^{15,16,§§} Adıvar (1943, 2. bs., s. 13) ^{17,***} Ünver (1943, s. 72) ^{18,†††} Meriç (1955, s. 4) ^{19,††††} Şehsuvaroğlu (1957, s. 79) ^{1,§§§} Kılıçoğlu (1956, s. 19-20) ^{20,****} Bayat (2003, 1. bs., s. 246) ^{21,†††††}

* «مفتاح النور. ترکی فی الکحالة المؤمن بن مقبل السینوی الفه للسلطان اسفندیار بن بایزید گؤم.»^{7,p:1771} Türkçesi: "Miftāhu'n-Nūr (Işığın Anahtarı)- Türkçedir, göz hekimliği hakkındadır, yazar Mümin b. Mukbil es-Sinobi'dir, bu eseri Sultan İsfendiyar b. Bâyezid Kötürüm için yazdı."^{8,p:1414}

† Traité d'oculiste, par Mou'min ibn Moukbil Sinoubi, originaire de la ville de Sinope. Cet ouvrage, comme l'indique son auteur dans sa préface, est également connu sous le titre de خزائن السرور; il est dédié à un prince, nommé Sultan Isfandiar, lequel d'après Hadji Khalifa est le fils de Bayezid Keuturum; le style du Miftah el-nour est en effet archaïque."^{9,pp:71}

‡ "Mümin bin Mukbil bin Sinan sinobî'nin tıbbā ait Miftahünur ve Hazainüssürur'î İsfendiyar bey namınadır [Bibli. Na., ancien fond turc, 172]."^{10,p:377}

§ (...) ve İsfendiyar Bey namına göz hastalıklarına dair Sinoplu hekim Mümin bin Mukbil tarafından telif edilen tıbdan کتاب مفتاح النور وخزائن السرور *Kitāb-ı miftāh-ün-nūr ve Hazāin-üs-sürur*⁴ ve (...) ⁴ Paris Milli Kütüphanesi Türkçe yazmaları, Tertib-i Kadim 172."^{11,p:143}

** "m-Miftah ün-Nur ve Hazāin üs-Sürur: Sinoplu Mü'min bin Mukbil tarafından Candarogullarından Kötürüm Bayezid Bey oğlu İsfendiyar Bey (1392-1440) adına yazılmıştır. Dr. Adıvar ise bunun Murad II adına yazıldığını bildirmektedir."^{12,p:60}

†† "Miftah ün-Nur ve Hazāin üs-Sürur Yazarı: Sinoplu Mü'min bin Mukbil (??) Eser Candarogullarından Kötürüm Bayezid Beyoğlu İsfendiyar Bey (1392-1440) adına yazılmıştır."^{13,p:137}

‡‡ مؤمن بن مقبل سینوی سلطان مراد ثانی دوری اطباء حاذقه سندن (سینوب) لیدر. علم طبین (۸۴۱) تاریخنده بش مقاله اوزره مرتب (ذخیره مرادیه) اسمنده تورکجه مفصل "بر اثر تالیف ایتمشدکه بر نسخه سی بشکطاش ده (یحیی افندی) کتبخانه سنده موجوددر فن کحالی یه دائره (مفتاح النور وخزائن السرور) نامنده سکر مقاله و (۱۱۰) باباب [باب] devri etıbbayı hāzıkasından (Sınōb) یدر. 'İlm-i tıbbdan (841) tārīhinde beş makāle üzere müretteb (Zāhire-i Murādiyye) isminde Türkce mufaşşal bir eser te'lif itmışdir ki bir nüshası Beşiktaş'da (Yahyâ Efendi) kütüb-hānesinde mevcūddur fenn-i kehhāliye dā'ir de (Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Surūr) nāmında sekiz makāle ve (110) bāb üzere müretteb Türkce bir eseri daha vardır bunu da birer nüshası Ayāşöfyā ile Mağnisā'da Murādiyye kütüb-hānelerinde vardır." ^{13,pp:235-6} Ayrıca bkz. Bursalı Mehmed Tahir Bey. Osmanlı Müellifleri, 3. Cild, (Hazırlayan: Özen İ). İstanbul: Meral Yayınevi; 1975. pp: 222-3.¹⁴

§§ "مکمل طب کتابی سینوبلی مؤمن بن مقبل طرفندن تخمیناً ۸۴۱ هجری سنه سنده یازیلیمشدر. مومالیهک برقاچ طی اثری واردی. سلطان مراد نامنه یازیلیمش اولان (ذخیره) " ¹⁵ "Efn mükemmel tıbb kitābı Sınōblı Mü'min bin Mukbil tarafından tahmīnen 841 Hicrī senesinde yazılmıştır. Mümā-ileyhiñ bir kaç tıbbī eseri vardı. Sulṭān Murād nāmına yazılmış olan (Zāhire-i Murādiyye) den başka (Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Surūr), (Kitāb-ı Tıbb) isimlerindeki eserleri zikre şāyāndır." ^{15,p:23} Ayrıca bkz. Osman Şevki [Uludağ]. Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi. İnceleme ve Dipnotlarını Yazan ve Yeni Harflerle Sadeleştiren: İlder Uzel. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları; 1991. pp:33-7.¹⁶

*** "İkinci eseri *Miftah-ün-nur ve hazain-üs-sürur* isimlidir ki, bunu da aynı padişaha [Murat II] ithaf etmekte ve teşrih ve hıfzıssıhhadan kısaca bahsettikten sonra, göz hastalıklarını tafsil eylemektedir."^{17,p:13}

††† "(Miftahinnur ve hazainis sürur) eserine gelince: Bu eser (sultan Murat bin Mehmet bin bayazit han) namına Sinoplu Mü'min bin Mukbil tarafından yazılmıştır."^{18,p:72}

†††† "Mukbil-zāde Mü'minin arabca ve farsca kitablardan ve bilhâssa Zeynüddin b. İsmail Cürçânî'nin (v. 1135) arabca *Zahire-i Hârizmşâhi*-sinden iktibas ederek Sultan Murad namına 1437'de te'lif ettiği *Zahire-i Murādiyye*'si ile *Miftāhu'n-Nūr* ve *Hazā'īnu's-sürūr* u."^{19,p:4}

§§§ "13, 14 – Sinoplu Mü'min bin Mukbil'in Murad Bey (Murad II) namına M. 1437 (H. 841) de yazdığı Zāhire-i Murādiyye eserile Miftah-ün-Nūr ve Hāzāin-üs-Sürūr adlı eseri."^{1,p:79}

**** "Aynı müellifin [Mümin bin Mukbil Miftah-un-nur ve Hazain-us-sürur adlı yine II nci Murad'a ithaf edilmiş başka bir eseri daha vardır (...)."^{20,pp:19-20}

††††† "Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'īnu's-Sürūr: Sinoplu Mü'min bin Mukbil'in, II. Murād adına göz hastalıklarına dair yazdığı yedi bölümlük Türkçe eserdir. Mü'min'in İslâm bilgilerinin eserleri yanında kendi gözlemlerine dayanarak yazdığı kitabın I-II. Bölümü, başın yapısı ve hastalıkları; III. Bölümü, genel olarak göz hastalıklarını; IV. bölümü, göz kapağı hastalıklarını; V. Bölümü, konjunktiva hastalıklarını; VI. Bölümü, kornea hastalıklarını; VII. Bölümü, kristalen hastalıkları ve tedāvilerini ihtiva eder."^{21,p:246}

Mü'min b. Mukbil es-Sinobi	Sultan II. Bayezid	Kâhya (1986/1994, s. 2256) ^{22,*} Kâhya (1988/1992, s. 98) ^{23,+} Keskinbora ve Başağaoğlu (2010, s. VII) ^{24,†}
Sinoplu Halil oğlu Mümin	İsmail Bey (Candaroğlu)	Uzunçarşılı (1937, 1. bs., s. 87) ^{25,§} Uzunçarşılı (1961, 2. bs., s. 89) ^{26,**}

Karşılaşılan sorunlardan ikincisi ise *Zâhire-i Murâdiyye*'nin *Zâhire-i H'ârezmşâhî*'nin çevirisi olup olmadığıdır. Literatürde çeviri olduğunu iddia eden kaynaklar olduğu gibi, çeviri olmadığı yönünde bilgiler içeren kaynakların da bulunduğu görülmektedir (**Tablo 2**).

Tablo 2. Türk tıp tarihi literatüründe *Zâhire-i Murâdiyye*'nin *Zâhire-i H'ârezmşâhî*'nin çevirisi olup olmadığı konusunda yer alan görüşler ve sahipleri

<i>Zâhire-i Murâdiyye Zâhire-i H'ârezmşâhî</i> 'nin	
Çevirisidir	Adivar (1943, 2. bas., s. 13) ^{17,††} Meriç (1955, s. 4) ^{19,††} Kılıçoğlu (1956, s. 19-20) ^{20,§§} Şehsuvaroğlu ve ark. (Adivar'dan) (1984, 1. bs., s. 60) ^{12,***}
Çevirisi değildir	Kâhya (1986/1994) ^{22,†††} Kâhya (1988/1992, s. 95) ^{23,†††} Bayat (Kâhya'dan) (2003, 1. bs., s. 247) ^{21,§§§}

* "Mümin b. Mukbil'in burada ele almak istediğimiz ikinci eseri, Kitâb al-Miftâh al-Nûr ve Hazâin al-Surûr'dur. Onun bu eseri de Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Eserin başındaki açıklamadan bu eserin Sultan İkinci Bayezid için kaleme alındığı anlaşılmaktadır."^{22,p:2256}

† "Mümin b. Mukbil'in burada ele alıp, tanıtmak istediğimiz ikinci eseri, Kitâb el-Miftâh en-Nûr ve Hazâin es-Surûr'dur. Onun bu eseri Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Eserin giriş kısmındaki açıklamadan bu eserin II. Beyazid için kaleme alındığı öğrenilmektedir¹⁰. ¹⁰Millet Kütüphanesi, Ali Emiri (Tıp), 279, 1/b."^{23,p:98}

‡ "Yazarın ikinci eseri Risale-i Miftâhî'n-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr / Kitab-ı Tıbb-ı Mukbil-zâde Mü'min Efendi / Miftâun-Nûr ve Hazâinü's-Sürûr (Göz Nurunun Anahtarı ve Sevinç Hazinelerinin Kitabı) dir. Şu anki çalışmamız bu eseri üzerinedir. Eserin giriş kısmındaki açıklamadan II. Bayezid için kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Mümin bin Mukbil kitabın yazımını, hicri 901 yılının Rebulevvel ayının 24. Gününde (12 Aralık 1495 Cumartesi) tamamlamıştır."^{24,p:VII}

§ "(...) ve göz tedavisine dair مفتاح النور و خزائن السرور = Miftâhunnûr ve Hazâinüssürûr ve Zahire-i Muradiye ذخيرة مراديه isimli Türkçe mufassal Tıbbî eserlerin [2] müellifi Sinoplu Halil oğlu Mümin vesaire gibi ilim Adamları Sinoplu Mehmed, Kastamonulu Türâbî, Hâmidî, Senâyî, Hâkî خاكى gibi Şair ve Edipler Candar oğlu İsmail Bey sarayına mensup idiler. [2] ذخيرة مراديه (841 H 1437) de Murad II namına telif etmiştir."^{25,p:87}

** "(...) ve yine İsmail Bey namına olarak Sinoplu Halil oğlu Mümin'in kaleme aldığı göz hastalıklarına dair *Miftâh-ün-nur* ve *Hazâin-üs-sürur* (مفتاح النور و خزائن السرور) isimli eser şimdiye kadar Candar oğulları'na dair görülebilen telif ve tercümelere aittir."^{26,p:89}

†† "Dikkate şayan olan eserlerinden biri olan *Zâhire-i Muradiye* (Yahya Efendi dergâhında Hacı Mahmud Efendi kütüp., no. 5507)'nin 841 senesinde yazılmış ve padişaha ithaf edilmiş bir nüshasına göre, bu kitap arapça ve farsça kitaplardan Türkçeye çevrilmiş bir toplamadır. İsminin ve mâlûmatının başlıca bir kısmının Zeyneddin b. İsmail-ül-Cürcanî (ölm. 1135) 'nin eseri olan *Zâhire-i harezşâhî* (Yenicami kütüp., 915) diye meşhur olan arapça eserinden alındığına şüphe yoktur. Beş makale üzerine tertibolunan bu kitap dimağ, baş, göz, kulak, burun, mide ve meri hastalıklarından bahseder."^{17,p:13}

††† "Mukbil-zâde Mü'minin arabca ve farsca kitablardan ve bilhâssa Zeynüddin b. İsmail Cürcanî'nin (v. 1135) arabca *Zâhire-i Hârizmşâhî*'sinden iktibas ederek Sultan Murad namına 1437'de te'lif ettiği *Zâhire-i Murâdiyye*'si ile *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-sürûr*'u."^{19,p:4}

§§ "Mümin bin Mukbil adlı bir tabip de Zeyneddin bin İsmail-ül-Cürcanî'nin Zahire-i Harzemşâhî'sini (841=1437) tarihinde tercüme edip II nci Murad'a ithaf etmiştir (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Ef. kitapları No: 5507, Nuru Osmaniye Kütüp. No: 3585)."^{20,pp:19-20}

*** "n-Zahire-i Muradiye: Gene Sinoplu Mü'min bin Mukbil tarafından Sultan Murad II'ye ithafen 1437'de yazılmıştır. Dr. Adnan Adivar'a göre İsmail Cürcanî (Öl. 1135)'nin Arapça olarak yazdığı meşhur Zahire-i Harzemşâhî'sinin bir Türkçe çevirisi olması olasıdır."^{12,p:60}

††† "Bu eserlerden biri, *Zahire-i Muradiye* adını taşır; eser Sultan İkinci Murad adına yazılmıştır. Bu eserin İsmail b. Cürcan'ın *Zahire-i Harezşâhî* adlı eserinin Farsça'dan Türkçeye çevirisi olduğunu ileri sürmüşlerse de bu iddiaya katılmak mümkün değildir."^{22,p:2254}

§§§ "Bazı tıp tarihçilerine göre bu eser onikinci yüzyılda yaşamış seyyid Zeyneddin İsmail Hasan b. Muhammed Cürcanî tarafından kaleme alınmış Zahire-i Harzemşâhî'nin bir çevirisidir. Bu iki eser karşılaştırılacak olursa, her ne kadar her ikisi de, yukarıda söz konusu edilen sebeplerden dolayı bazı benzerlikler gösterirlerse de, bu benzerlik Mümin b. Mukbil'in eseri Zahire-i Muradiye'nin, Cürcanî'nin eseri Zahire-i Harzemşâhî'nin çevirisi olduğunu düşündürülecek boyutlarda değildir. Her iki eserin farklı olduğunu gösteren en somut delillerden birisi, birbirlerinden farklı yazım planına sahibolmalarıdır. Cürcanî, eserini beş kitap olarak hazırlamıştır ve ilk kitabı tamamen, tıbbın yararı, mizaclar ve anatomi gibi bilgilere ayırmıştır."^{23,pp:94-5}

§§§§ "*Zâhire-i Murâdiyye*: Sinoplu Mü'min bin Mukbil'in, II. Murâd adına yazdığı eserdir. Göz hastalıklarının ağırlıklı olarak işlendiği üç bölümlük eserin I. bölümü, beyin, baş ağrıları ve göz ağrıları, gözün kapaklarının ve göz tabakalarının, kulak hastalıkları ve tedâvileri işlenir. II. Bölümü, karaciğer, dalak, bağırsak, genital organları, vücut ağrıları ve cerrahi vakalar, cüzam ve vebâ gibi bulaşıcı hastalıklar ve tedâvileri, III. Bölüm koruyucu hekimlik, kan alma, hacamat gibi genel tedâvi yöntemlerini içerir. Cürcanî [Cürcanî]'nin [ö. 1135] *Zâhire-i Harezşâhî*'nin tercümesi olduğu iddia edilmişse de, Esin Kâhya bunun doğru olmadığını ortaya koymuştur."^{21,p:247}

Literatürde karşılaşılan üçüncü sorun ise *Zâhîre-i H'ârezmşâhî*'nin Arapça mı yoksa Farsça mı yazıldığıdır. Literatürde her iki iddiayı dile getiren kaynakların bulunduğu fark edilmektedir (**Tablo 3**).

Tablo 3. Türk tıp tarihi literatüründe *Zâhîre-i H'ârezmşâhî*'nin Arapça mı yoksa Farsça mı yazıldığı konusundaki görüşler ve sahipleri

<i>Zâhîre-i H'ârezmşâhî</i>	
Arapçadır	Adivar (1943, 2. bs, s. 13) ^{17,*} Meriç (1955, s. 4) ^{19,†} Şehsuvaroğlu ve ark. (Adivar'dan) (1984, 1. bs., s. 60) ^{12,‡}
Farsçadır	Uzluk (1967, s. 135, d. 1) ^{27,§}

Daha önce yapılmış iki çalışmamız sonucunda *Zâhîre-i H'ârezmşâhî* ile *Zâhîre-i Murâdiyye*'de hidrosefali üzerine olan metinlerin çok benzer olduğu dikkat çekmiştir.^{6,28} Yine *Zâhîre-i Murâdiyye*'de bulunan meme hastalıkları üzerine çalışılırken, adı geçen metnin *Zâhîre-i H'ârezmşâhî*'nin XVI. Yüzyıl Türkçe çevirisiyle²⁹ karşılaştırılması sonucu metinlerin de çok benzer olduğu görülmüş (**Tablo 4**), sonrasında bu çalışma planlanmıştır.

Tablo 4. *Zâhîre-i Murâdiyye* ile *Zâhîre-i H'ârezmşâhî*'nin XVI. yüzyıl Türkçe çevirisinde yer alan sütü çok olan kadınların tedbiri hakkındaki bölümler

Tekelioğlu 682	Hüsrev Paşa 463
¹⁵ Sekizinci bâb şol hâtûn ¹⁶ kişilerin tedbirini bildürür kim südi çok ola zîrâ çok olur kim ba'z hâtûn kişilerün ¹⁷ südi çok olduğunun sebebi emceginde ağrı tevellüd eyler şiş dağı hastalıklar âriz olur ¹⁸ kim hâtûnların hâmile olmadın emceginde süd zâhir olur, hâssa kim hayz dağı dutulmuş ¹⁹ ola; yigit kimseye kim bulügiyyet vaktına erişe, emceginde süd zâhir olub ağrı tevellüd eyler, ^{4,p:314a} ¹ ilâc anuñ kim hayz bağlanmağı sebeble ola, hayzını idrâr eylemek tedbirin eyleyeler ve anuñ kim ² sebebi çok ta'âmdan ve şarâbdan ola andan men' eylemek gerekdür kim dağı şovuk nesnelere ³ bu bâbda fâyide-menddür, lahm-ı tafşil didügidür kim mercimekle sirkeden düzerler ve hem ⁴ marul yimek yaprağını tîlâ eylemek muvâfıkdur; bezr-i kaşûnâ lu'âbin tîlâ eylemek dağı muvâfıkdur; ⁵ bâkıla unın gül yağıla sirkeyle zimâd eyleyeler, dağı issi nesnelere, sedâb yaprağı yâ sedâb tohm ⁶ yimek ve yaqu eylemek müfiddür ve hem döğülmüş kere[n]b tîlâ eylemek fâyide eyler; ammâ 'amel olan ⁷ sezâb yaban sezâbı ola, dağı sirkeyle zîre yimek ve zimâd eylemek müfiddür ve hem ⁸ döğülmüş kere[n]b tîlâ eylemek fâyide eyler, dağı uşak sirkeyle hall eyleyüb tîlâ eylemek fâyide- ⁹ menddür; biryân olmuş yengec ezüb, gül-âbla işladub tîlâ eylemek hâsiyyet-ile fâyide eyler. ^{4,f:314b}	² İkinci bâb ³ altıncı kitâbuñ tokuzuncı makâlesinden südi çoğ olan 'avretün tedbiri beyânındadır ⁴ gâh olur ki süd çoklığınuñ sebebi ile memelerde veca' olur ve verem ider ve marazlar tevellüd ider ve gâh ⁵ olur ki 'avretlerin hâmile olmaksuz memelerinde süd zâhir olur ve veca' kalkar, huşûşâ ol vaktde ⁶ ki hayz tutulmuş ola ve gâh olur ki çün âdem ki bulüg vaktına irişür, memesinde süd zâhir olur ⁷ ve veca'-i kavî, huşûşâ ol vakt ki memede bâdrîse gibi zühûra gele, 'ilâc anuñ ki sebebi ⁸ hayz dutulması ola, anı açmak tedbirin itmek gerek ve anuñ sebebi ta'âm ve şarâb ola andan men' ⁹ itmek gerek ve bârid nesnelere ki bu bâbda nef'i vardır, tafşildür ki sirke ve 'adesden taḥḥ ide ¹⁰ ler ve marul yimek ve zimâd eylemek ve ispağıla lu'âbını ve anuñ yaprağını zimâd eylemek ve bâkıla unı gül ¹¹ yağı ve sirke ile zimâd eylemek ve hârr nesnelere ki sezâb yaprağıdur yimek sezâb tohmı ve zimâd eylemek, ¹² huşûşâ cebelî ve kemmün yimek ve sirke ile zimâd eylemek ve döğülmüş kere[n]b bu zimâd eylemek ve uşakı ¹³ şarâbla ezüb tîlâ eylemek ve mürdâseng yağıyla ezüb tîlâ eylemek ve 'ades ve bâkıla unından ve za'ferân ¹⁴ ve cevz ve döğülmüş buğday şuyıla yoğurub zimâd eylemek ve seretân-ı nehrî ki biryân ola, döğüb ¹⁵ gül-âbla işlatmak ve tîlâ eylemek nef'i vardır ve seretân-ı bahrî dağı buncılayın nef'i vardır. ^{29,f:192b}

* "İsminin ve mâlûmatının başlıca bir kısmının Zeyneddin b. İsmail-ül-Cürcanî (ölm. 1135) 'nin eseri olan *Zahîre-i harezmşahi* (Yenicami kütüp., 915) diye meşhur olan arapça eserinden alındığında şüphe yoktur."^{17,p:13}

† "Mukbil-zâde Mü'minin arabca ve farsca kitablardan ve bilhâssa Zeynüddin b. İsmail Cürçânî'nin (v. 1135) arabca *Zahîre-i Hârizmşâhî*-sinden iktibas ederek Sultan Murad namına 1437'de te'lif ettiği *Zahîre-i Murâdiyye*'si ile *Miftâhu'n-Nûr ve Hazâinü's-sürûr*'u."^{19,p:4}

‡ "n-Zahire-i Muradiye: Gene Sinoplu Mü'min bin Mukbil tarafından Sultan Murad II'ye ithafen 1437'de yazılmıştır. Dr. Adnan Adivar'a göre İsmail Cürçani (Öl. 1135)'nin Arapça olarak yazdığı meşhur Zahire-i Harzemşahi'sinin bir Türkçe çevirisi olması olasıdır."^{12,p:60}

§ "Yukarıda saydığımız Dört yazarın telifleri arapça olduğu halde bu yeni kitap [Zahire-i Harzemşahi], farsçadır (1)."^{27,p:135} "(1) (...) Tarih vesikalari yıl 1955, sayı 16, S. 30 da Rifki Melûl Meriç'in Türk cerrahları için yazdığı makaleye önsöz olarak eklediği ilk bölümde Adnan beyin yukardaki özetlediğimiz fikirlerinden ilham alarak Zahireyi Harzemşahinin arabça yazıldığını ileri sürmektedir ki tamamile yanlıştır. Artık bu yanlışlık uzun süre devam eder, biz kitabı farsça dedikçe onlar kitabı görmeden, okumadan, incelemeyen arabça'dır nakaratı sürüp gidecek."^{27,p:135}

Bu çalışmada Zāhīre-i Murādiyye ve Miftāhu'n-Nūr ve Hāzā'īnu's-Surūr adlı eserlerle ilgili Türk tıp tarihi literatüründe yer alan karışıklıkların giderilmesi; Zāhīre-i Murādiyye ve Miftāhu'n-Nūr ve Hāzā'īnu's-Surūr'un telif mi yoksa tercüme mi oldukları sorusunun yanıtlanması ve Türk tıp tarihi literatüründe bu konuda yer alan hatalı bilgilerin düzeltilmesi için kısıtlı da olsa bir girişimde bulunulması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Miftāhu'n-Nūr ve Hāzā'īnu's-Surūr'un Nuruosmaniye 3585,³ Türk Dil Kurumu A 541,³⁰ Ali Emiri (Tıb) 279,³¹ Antalya Tekelioğlu 685 (Eski kayıt 459),³² Hamidiye 1034,³³ Manisa İl Halk Kütüphanesi 1857³⁴ nüshaları ile Zāhīre-i Murādiyye'nin Antalya Tekelioğlu 682; Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin Edirne Selimiye 4721,³⁵ Terceme-i Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin Nuruosmaniye 3574³⁶ ve Hüsrev Paşa 463²⁹ nüshaları incelenmiştir. Ayrıca Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin konu başlıklarını içeren Farsça bir çalışma³⁷ da kullanılmıştır.

Bu çalışmada Zāhīre-i Murādiyye ile Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin karşılaştırılması hem bazı bölümlerin çevirileri bağlamında hem de konu başlıkları bağlamında; Zāhīre-i Murādiyye ile Miftāhu'n-Nūr ve Hāzā'īnu's-Surūr'un karşılaştırılması hem bazı bölümlerin çevirileri bağlamında hem de konu başlıkları bağlamında hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular literatür eşliğinde tartışılmıştır.

Bulgular

1. Miftāhu'n-Nūr ve Hāzā'īnu's-Surūr, Keşfu'z-Zunūn (II, s. 1771)* ve Bibliothèque National de France, Manuscrits Turcs, Ancien Fonds, 172'e göre[†] Mü'min b. Muḳbil tarafından Sulṭān İsfendiyār [s. 1392-1440] adına yazılmıştır. Türk Dil Kurumu A 541,[‡] Nuruosmaniye 3585,[§] Ali Emiri (Tıb) 279,^{**} Antalya Tekelioğlu 685 (Eski kayıt 459),^{††} Hamidiye 1034,^{‡‡} Manisa İl Halk Kütüphanesi 1857^{§§} nüshalarına göre Mü'min b. Muḳbil tarafından, Sulṭān Murad [II] [s. 1421-1444 /1446-1451]'a ithaf edilmiştir.^{***} Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi^{26,†††} adlı eserinde bildirdiği Halil oğlu Mümin ve eserini atfettiği İsmail Bey [s. 1442-1461] ismini içeren bir nüshaya rastlanmamıştır.

* «مفتاح النور. ترکی فی الکحالة لمؤمن بن مقبل السینوبی الفه للسُلطان اسفندیار بن بایزید کُتِبَ.» Türkçesi: "Miftāhu'n-Nūr (Işığın Anahtarı)- Türkçedir, göz hekimliği hakkındadır, yazan Mü'min b. Mukbil es-Sinobî'dir, bu eseri Sultan İsfendiyār b. Bāyezīd Kötürüm için yazdı."^{8,p:1414}

† «مفتاح النور. Traité d'oculiste, par Mou'min ibn Moukbil Sinoubi, originaire de la ville de Sinope. Cet ouvrage, comme l'indique son auteur dans sa préface, est également connu sous le titre de خزائن السور; il est dédié à un prince, nommé Sultan Isfandiar, lequel d'après Hadji Khalifa est le fils de Bayezid Keuturum; le style du Miftah el-nour est en effet archaïque»^{9,pp:71-2}

‡ «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b} ve «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b}

§ «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b} ve «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b}

** «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b} ve «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b}

†† «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b} ve «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b}

‡‡ «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b} ve «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b}

§§ «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b} ve «[...] es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim [es-Sulṭān ibni's-Sulṭān Sulṭān Murād Ḥān bin Muḳbil Sīnōbī kim ve kim]»^{30,p:1b}

*** Ali Emiri 255'de ilk iki varak noksandır.

††† «[...] ve yine İsmail Bey namına olarak Sinoplu Halil oğlu Mümin'in kaleme aldığı göz hastalıklarına dair Miftah-ün-nur ve Hazain-üs-Sürur (مفتاح النور و خزائن السور) isimli eser şimdiye kadar Candar oğullarına dair görülebilen telif ve tercümelere aittir.»^{26,p:89}

2. Zāhīre-i Murādiyye Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin "baştan ayağı hastalıkların ele alındığı" altıncı kitabının kısmi (beyin hastalıklarından başlayarak mide hastalıklarının sonuna kadar) bir çevirisidir. Konu başlıklarının her iki kitapta bire bir örtüştüğü görülmektedir (**Ek-Tablo 5-12**). Bununla birlikte bazı farklılıklar bulunmaktadır.

2.1. Mü'min b. Muḳbil Zāhīre-i Murādiyye'nin göz hastalıklarına başladığı üçüncü makalesine, göz anatomisi ile ilgili olan, ama Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin ilgili bölümünde bulunmayan iki başlık eklemiştir. Bu başlıklardan ikincisi Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin birinci kitabında yer alan "ikinci bāb evvelki kitābuñ bişinci maḳālesinden göz teşrīhi beyānındadır" adlı bölümdür. Mü'min b. Muḳbil yine aynı makaleye "Yedinci bāb edviyye'-i müfrede'i bildürür gözün dükeli mevzi'inde zıkr olunur" adlı bir başlık daha eklemiştir. Zāhīre-i Murādiyye'de yer alan bu bölüm ile aynı makaledeki "Altıncı bāb göz edviyyelerinin her birinün fi'lini ve kuvvetini bildürür" adlı bölüm Zāhīre-i H'ārezmşāhī'de yer alan "Dördüncü bāb ol dārūlarını ve her birinün fi'lini ve kuvvetini añlamanuñ beyānındadır" adlı bölümün iki başlık halinde sunulmuş halidir. Her iki bölümün içeriği Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin ilgili bölümüyle aynıdır (**Ek-Tablo 13**).

2.2. Mü'min b. Muḳbil Zāhīre-i Murādiyye'nin "ṭabaḳa-i mültaḫime'ye 'arız olan marazları" ele aldığı beşinci makalesinde "bāb" sayılarını Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin ilgili makalesinde olduğu gibi 13 olarak vermiştir. Bu bölümde Zāhīre-i H'ārezmşāhī'de yer alan "Üçüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenün dördüncü cüzvünden ol göz 'ilāc beyānındadır ki anuñ içine bir nesne düşmüş ola" başlıklı üçüncü bābının çevirisini "İkinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenün dördüncü cüzvünden ṭarfa ve 'alāmāt ve 'ilācınun beyānındadır" başlıklı ikinci bābına eklemiş ve bab sayısını 12'ye indirmiştir. Sonra, Zāhīre-i Murādiyye'ye "On ikinci bāb laḫmu'z-zāyidün 'illetini bildürür" başlığı altında bir bölüm eklemiş ve makalenin bölüm sayısını yine 13'e yükseltmiştir (**Ek-Tablo 14**). Zāhīre-i Murādiyye'ye eklenen bu bölümün de "On birinci bāb mültaḫimede 'arız olan tuse 'illetini bildürür" başlıklı bölüm ile oldukça benzer olduğu görülmektedir.

2.3. Mü'min b. Muḳbil Zāhīre-i Murādiyye'nin "gözün şol 'illetlerini bildürür kim anı ḫiss ile kimseler idrāk eylemez" başlıklı altıncı makalesini 11 bāb olarak düzenlemiştir. Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin ilgili makalesi de 11 bāb olmakla birlikte, Mü'min b. Muḳbil'in Zāhīre-i Murādiyye'nin bu bölümünde bazı değişikliklere gittiği görülmüştür. Mü'min b. Muḳbil Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin "gece ve gündüz körlüğünü" ele aldığı bölümü Zāhīre-i Murādiyye'de iki başlık halinde düzenlemiştir. Adı geçen konular Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin ilgili bölümünün çevirisidir. Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin "Altıncı bāb ruṭubet-i zücāciyye marazlarını beyānındadır" başlıklı bölümü çok kısa olup, Mü'min b. Muḳbil Zāhīre-i Murādiyye'de bu bölümü çok daha geniş olarak yazmıştır. Mü'min b. Muḳbil Zāhīre-i H'ārezmşāhī'de yer alan "yedinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenün yedinci cüzvinden ṭabaḳa-i şebekiyyenün olan marazları beyānındadır" başlıklı bölümünü ise çevirmemiş ve Zāhīre-i Murādiyye'nin dışında bırakmıştır. Yine Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin "Sekizinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenün yedinci cüzvinden 'aşab-ı mücevvef marazlarını beyānındadır" başlıklı sekizinci ve "Toḳuzuncu bāb ol marazlar beyānındadır ki mücevvef 'adallerde ḫuşūşā göz 'adalelerinde vāḳi' ola" başlıklı dokuzuncu bölümlerini birleştirerek Zāhīre-i Murādiyye'nin "Sekizinci bāb 'aşab-ı mücevvefe 'arız olan marazları bildürür" başlıklı sekizinci bölümünde vermiştir ve bu makaleye "On birinci bāb envā' göz ağrılarına ve emrāzına ḫācet olan otları ve şiyāfları ve zürürları beyān ider" bölümünü ekleyerek, bölüm sayısını 11'e getirmiştir (**Ek-Tablo 15**).

3. Zāhīre-i Murādiyye ile Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr'un karşılaştırılması göstermiştir ki Zāhīre-i Murādiyye ile Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr'da yer alan baş ağrıları ve göz hastalıkları ile ilgili bölümler birbirinin aynıdır. Dolayısıyla Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr da Zāhīre-i H'ārezmşāhī'de yer alan aynı başlığı taşıyan bölümlerinin çevirisidir. Zāhīre-i Murādiyye ile Zāhīre-i H'ārezmşāhī arasındaki farklılıklar da Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr'da aynı şekilde yer almaktadır (**Ek-Tablo 16-22**).

Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr'un birinci makalesinin "Ḥastalığıñ ve ten-dürüstligüñ ve anuñ cinsini bildürür" başlıklı ikinci bölümü Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin ikinci kitabının birinci makalesinin "Evvelki bāb şihḫat

ve hastalık ve anuñ ecnāsını añlamanuñ beyānındadır” başlıklı birinci bölümünün tamamı ile “İkinci bāb evvelki maḳāleden marāz ve sebeb ve ‘arāz beyānındadır” başlıklı ikinci bölümünün yaklaşık olarak yarısından çevrilerek oluşturulmuştur.

Miftāḥu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr'un birinci makalesinin “Altıncı bāb ādem oğlunuñ sūñüklerinüñ terkībini beyān eyler” başlıklı altıncı bölümünün büyük bir kısmı ise *Zāḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī*'nin birinci kitabının dördüncü makalesinin birinci cüzvünden “İkinci bāb dördüncü maḳālenüñ evvelki cüzvünden baş kemiklerini añlamanuñ beyānındadır” adlı ikinci bölümünün çevirisidir.

Yine *Miftāḥu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr*'un birinci makalesinin “Sekizinci bāb başuñ eczālarını ve ğışālarını ve tecvīflerini bildürür” başlıklı sekizinci bölümü de *Zāḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī*'nin birinci kitabının beşinci makalesinin “Evvelki bāb baş ve dimāğ eczāsınuñ teşrīhi beyānındadır” adlı birinci bölümünün çevirisidir (**Ek-Tablo 23**).

Tartışma

Miftāḥu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr kime ithaf edilmiştir?

Sultan II. Murad'a ithaf edilen nüshalarda Mü'min b. Muḳbil *Miftāḥu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr*'u ithaf ettiği kişiyi şu sözlerle tanıtmaktadır: “*es-Sultān ibni Sultān Sultān Murād ibni Muḥammed Ḥān ibni Bāyezīd Ḥan...*” ya da bir başka deyişle “*Sultan oğlu Sultan, Bāyezīd Ḥān oğlu Muḥammed Ḥān oğlu Sultan Murād*”.

Bu açıklama da adı geçen Osmanlı sultanlarının I. Bāyezīd ya da Yıldırım Bāyezīd, I. Meḥmed ya da Çelebi Meḥmed ve II. Murād olduğuna işaret etmektedir.³⁸ Bu durumda *Miftāḥu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr*'un ithaf edildiği kişinin Sultan II. Bayezid olduğu yanılıgısı nasıl açıklanabilir?

Bu sorunun yanıtı okunan bilginin hatalı değerlendirilmiş olmasıdır. Bunun da nedeni ilginç bir şekilde tersten düşünülduğünde/okunduğunda da Osmanlı sultanlarının isminin aynı sırada gelmesidir. Bir başka deyişle Sultan II. Bayezid'in Sultan II. Mehmed'in ve onun da Sultan II. Murad'ın oğlu olmasıdır.

Bu çıkarımda bulunan yazarların farklı zamanlarda aynı nüsha üstünde çalışmış olmaları da ilginçtir. *Ali Emiri (Tıp) 279* nüshasının istinsahının bitirildiği tarih 24 Rebī'u'l-evvel 901 [12 Aralık 1495 Cumartesi] günü olup istinsahı yapan kişi de Derviş Turāb'dır. Adı geçen nüshanın istinsahının bitirildiği tarih ile istinsah eden kişi belli olduğu halde bu nüshanın müellif nüshası olduğu şeklinde yapılan hatalı bir yorumlama ile Mü'min b. Muḳbil'in bu eserini Sultan II. Bāyezīd'e ithaf ettiği sonucuna varıldığı düşünölmüştür. Kaldı ki *Zāḥīre-i Murādiyye'nin* ithaf edildiği kişi de Sultan II. Murād olup, yazım biçimi de *Miftāḥu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr'da* olandan çok da farklı değıldir: “*...el-Ḥān ibnu'l-Ḥān ve's-Sultān bin es-Sultān Murād bin Sultān Muḥammed Ḥān....*”.

Bu durumda ithaf edilen kişi sayısı ikiye inmektedir: Sultan İsfendiyar ve Sultan II. Murad. Bu durumla ilgili en uygun açıklamayı Ahmed Ateş'in yaptığı görölmektedir:³⁹

“Herhalde, Mümin b. Mukbil eserini bir hükümdara takdim etmiş, ondan ayrılınca, mukaddimeyi değiştirip bir başka hükümdara vermiş olmalıdır.”^{39,p:176}

Kanımızca Sinoplu olan Mü'min b. Muḳbil'in *Miftāḥu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr*'u öncelikle Sinop, Kastamonu ve çevresinde hüküm sürmüş olan Candaroğullarından İsfendiyar Bey'e sunmuş olması daha büyük bir olasılıktır. Candaroğullarının Osmanlı himayesine girmesi sonrası Mü'min b. Muḳbil'in Sultan II. Murad'ın hizmetine girerek eserini ona ithaf etmiş olması daha uygun görünmektedir.

Eldeki *Miftāḥu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr* nüshalarına bakıldığında da Türkiye Kütüphanelerinde bulunan nüshaların hepsinde (Ali Emiri 255 dışında) ithaf edilen kişi olarak Sultan Murad'ın adı geçmektedir. Candaroğlu İsfendiyar Bey'in ise Kâtip Çelebi tarafından anıldığı görölmekte, bunu destekleyen hali hazırdaki tek nüshanın da Paris'te olduğu bilinmektedir.

Bu arada *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi* adlı eserde Adıvar'a atıfla şu bilgi yer almaktadır:

“Candaroğlu İsfendiyar Bey (1392-1440) adına telif edilmiş, daha sonra II. Murad'a ithaf edilmiştir (Adıvar s. 28).”^{40,p:40}

Buna karşın Adıvar'ın *Osmanlı Türklerinde İlim* adlı eserinde Candaroğlu İsfendiyar Bey'le ilgili böyle bir kaydın bulunmadığı görülmektedir:

“İkinci eseri Miftah-ün-nur ve hazain-üs-sürur isimlidir ki bunu da aynı padişaha [II. Murad] ithaf etmekte ve teşrih ve hıfzıssıhhadan kısaca bahsettikten sonra, göz hastalıklarını ayrıntılarıyla anlatmaktadır.”^{41,p:28}

Zāhīre-i Murādiyye telif midir, çeviri midir?

Bulgular bölümünde görüldüğü üzere, *Zāhīre-i Murādiyye Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin altıncı kitabının baş hastalıklarından başlayarak mide hastalıklarının sonuna kadar olan kısmının çevirisidir. Mü'min'in *Zāhīre-i Murādiyye*'nin başında iddia ettiği ve buna istinaden bazı yazarların da bildirdiği gibi Arapça ve Farsça tıp kitaplarından derleme/telif değildir.

Mü'min'in zaman zaman *Zāhīre-i Murādiyye*'de atıfta bulunduğu yazarlar da İsmā'il Curcānī'nin *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'sinde aynı yerlerde ve aynı şekilde yer almaktadırlar. Aslında bu atıfları yapan kişi Mü'min değil İsmā'il Curcānī (1042-1137)'dir (**Ek-Tablo 24**).

Mü'min *Zāhīre-i Murādiyye*'nin başlangıcında eserini üç kitap olarak planladığını bildirmiş, sonra da bunların ana başlıklarını vermiştir. Bunu yaparken birinci kitapta ilginç bir şekilde 10. makaleden 13. makaleye atlamıştır. Bununla birlikte konu devamlılığı *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin planıyla uyumludur ya da bir başka deyişle *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'le karşılaştırıldığında atlanan bir yer olmamıştır.

Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin altıncı kitabında mide hastalıklarından sonra karaciğer hastalıklarının ele alındığı görülmektedir. *Zāhīre-i Murādiyye*'nin girişinde verilen fihriste göre ikinci kitap da karaciğer hastalıkları ile başlamaktadır. Bu bulgu da Mü'min'in elimizdeki kitabının aslında yazımını/çevirisini planladığı eserinin birinci kitabı olduğunu göstermektedir. Planlanan eserin ikinci ve üçüncü kitaplarının ise kaleme alınıp alınmadığı yönünde halihazırda elimizde bir bilgi bulunmamaktadır.

Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin altıncı kitabının mide hastalıklarından sonra gelen ana konu başlıkları ile *Zāhīre-i Murādiyye*'nin ikinci kitabının ana başlıkları **Ek-Tablo 25**'de karşılaştırılmıştır. *Zāhīre-i Murādiyye*'nin ikinci kitabının ilk beş makalesinde *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin altıncı kitabındaki konuların bitirilmesinden sonra altıncı makalesinde *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin yedinci kitabında yer alan konuların verilmesinin planlandığı anlaşılmaktadır.

Zāhīre-i Murādiyye'nin üçüncü kitabının ilk makalesinde yer alan başlıkların *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin ikinci kitabı ile üçüncü kitabından seçildiği fark edilmektedir. *Zāhīre-i Murādiyye*'nin üçüncü kitabının ikinci makalesinde ele alınması planlanan ateşlerin sebepleri, belirtileri ve tedavileri ile ilgili bölümlerin de *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin beşinci kitabında ele alınmış olduğu görülmektedir (**Ek-Tablo 26**).

O zaman literatürde yer alan *Zāhīre-i Murādiyye*'nin *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin çevirisi olmadığı yönündeki hatalı değerlendirmenin nedeni nedir?

Bu sorunun yanıtı aslında bu iddia ile ilgili açıklamada yer almaktadır:

“Her iki eserin farklı olduğunu gösteren en somut delillerden birisi, birbirlerinden farklı yazım planına sahibolmalarıdır. Curcānī, eserini beş kitap olarak hazırlamıştır ve ilk kitabı tamamen, tıbbın yararı, mizaclar ve anatomi gibi bilgilere ayırmıştır.”^{23,p:95}

Görüldüğü gibi bu açıklama Curcānī'nin eserinin beş kitap olduğu yönünde bir bilgi içermektedir. Oysa Curcānī'nin *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'si beş değil 10 kitaptır ve araştırmamıza konu olan *Zāhīre-i Murādiyye de Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin altıncı kitabının kısmi bir çevirisidir. Bu durumda daha önce yapılan *Zāhīre-i Murādiyye*'nin *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin çevirisi olmadığı yönündeki saptamanın da büyük olasılıkla noksan bir değerlendirme sonucuna dayanmakta olduğu düşünülebilir.

Zāhīre-i H'ārezmşāhī'nin Türkçe çeviri bir nüshası İstanbul, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 3574'te bulunmakta olup,³⁶ bu nüsha *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin ilk beş kitabının çevirisini içermektedir. İstanbul, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Koleksiyonu, No. 463'te bulunan nüshada²⁹ ise *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin altıncı kitaptan başlayarak sonuna kadar olan Türkçe çevirisi yer almaktadır. *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin altıncı kitaptan başlayarak sonuna kadar olan Türkçe çeviri nüshalarından birisi de İstanbul, Topkapı Sarayı, Türkçe Yazmalar, EH. 1832'de yer almaktadır.^{42,*}

Kanımızca, eğer *Zāhīre-i Murādiyye* ile yapılan karşılaştırma sırasında *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin Türkçe *Nuruosmaniye 3574* nüshası kullanılmış ise, bu durumda *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin beş kitap olduğu yönünde bir yanlışlığı olmuş olabilir. Karşılaştırma sırasında *Hüsrev Paşa 463* ya da *Topkapı Sarayı EH. 1832* nüshasına bakılmış olsaydı, *Zāhīre-i Murādiyye* ile *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin arasındaki benzerlik fark edilmiş olabilirdi.

Zāhīre-i H'ārezmşāhī Arapça mıdır, Farsça mıdır?

Adnan Adıvar ve Adıvar'ın bu konudaki açıklamalarını temel alan bazı yazarlar eserin Arapça olduğunu bildirirken, Feridun Nafiz Uzluk ise Farsça olduğu haberini vermektedir. *Zāhīre-i H'ārezmşāhī* Curcānī tarafından Farsça yazılmıştır. Ama Tadjbakhsh'in⁴⁴ bildirdiğine göre, eserini Arapça yazmayıp Farsça yazdığı için çok eleştirilen Curcānī, ömrünün son yıllarında bu eserini Arapçaya da çevirmiştir.[†]

Burada önemli olan Adıvar'ın bu değerlendirmeyi yaparken *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin hangi dilde yazılmış olan nüshasını gördüğüdür. Ya da bir başka deyişle Adıvar'ın incelediğini bildirdiği "Yeni Cami, 915" nüshası^{17,41} hangi dilde yazılmıştır? Yine bu değerlendirme için Türkiye Kütüphanelerinde *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin Arapça bir nüshasının var olup olmadığı da önem taşımaktadır. *Türkiye Kütüphaneleri İslâmî Tıp Yazmaları (Arapça, Türkçe ve Farsça) Kataloğu*'nda *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin Türkiye Kütüphanelerinde bulunan tam ya da kısmi nüshalarının Farsça olduklarının yazılı olmasının yanısıra,^{45,‡} bu çalışma sırasında ulaşılan *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'nin *Yeni Cami 915* nüshası ile *Yeni Cami 916* nüshasının da Farsça olduğu görülmüştür.^{46,47}

Miftāhu'n-Nūr ve Hāzā'inu's-Surūr mu yoksa Zāhīre-i Murādiyye mi önce yazılmıştır?

Ünver^{18,§} *Zāhīre-i Murādiyye*'de bulunan göz hastalıkları konularının aynen alınarak *Miftāhu'n-Nūr ve Hāzā'inu's-Surūr*'un göze dair müstakil bir kitap olarak yazıldığı kanaatindedir.

* "ذخیره خوارزمشاهی ترجمه سی" *Zāhīre-i H'ārezmşāhī* tercümesi Zeyneddīn Ebū İbrāhīm Hüseyn Cürcānī (öl. 504/1110-11) nin tıbbā dair eserinin ikinci cildinin Defterdar Ebū'l-Fazl Mehmūd b. İdrīs Bitlīsī tarafından tercümesidir. Mütercim 982 (1574-75) de vefat etmiştir. Eserin bu ciltte altı, yedi, sekiz, dokuz ve onuncu bapları vardır. Başlı: "ذخیره خوارزمشاهی تدریس علاجی بیانده در... Bk. Ethé. 2280, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287; O. M., III, 9."^{43,p:381}

† "Sayyed Esma'il Jorjani was harshly blamed by his Arabophile contemporary colleagues, who criticized him for not writing the book in Arabic to be used by a greater number of people. Their emphasis convinced him to translate the book into Arabic during the last years of his life. Therefore, the Zakhireh was translated in 20 volumes for Majd al-Din Abu Muhammad, vizier of Atsez. In introduction of his Arabic version, the author writes: 'I wrote the book of Zakhireh Kharazmshahi in Persian at 70 in Kharazm. Next I saw people and colleagues viewing the book and blaming me for the language I used, and they insisted me to write the book in Arabic to be used by a greater number of people.'^{44,p:133}

‡ *Zāhīre-i H'ārezmşāhī (bi'l-luğati'l-fārisiyye)* "باللغة الفارسية" *ذخیره خوارزمشاهی*. Tam Nüshalar: *Nuruosmaniye 3518, 3519, 3520; Fatih 3551, 3552, 3553, 3615; Ayasofya 3616, 3617, 3618, 3619, 3620, 3621; Manisa 1771, 1763; III. Ahmed 1963, 2071; Turhan Valide 260; Hamidiye 1024; Yeni Cami 915, 916; Köprülü 963; Bayezid Umumi 4038; Veliyüddin Efendi 2498; Selimiye 4721, 435, 975; Kısmi nüshalar: *Nuruosmaniye 3614; Bağdadlı Ruhi 1359, 1360; Ayasofya 3567/2; Manisa, 1781.*^{45,pp:179-81}*

§ "Göze müteallik bahisler Zahiyei muradiye ile Miftahinnurda aynıdır. 6 makalede Zahiye 81, Miftahda 82 bab vardır. Bize öyle geliyor ki Zahiye'deki göz bahisleri aynen sıralanarak Miftahinnur eseri göze dair müstakil bir kitap olmuştur. Satır be satır her iki eseri karşılaştırmadık. Lâkin imlalarında ve cümlelerinde değişiklikler, ilâve ve noksanlar olsa bile fihrist birbirinin o kadar aynıdır ki Zahiye'deki göze müteallik bilgilerin ayrı bir nam altında sıralandığına hükmetmek icabediyor."^{18,p:73}

İsfendiyar Bey'in hizmetinde bulunan ve onun adına *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*'u yazan Mü'min'in, Candaroğlu İsfendiyar Bey'in Osmanlı Sultanı II. Murād'a tabi olmasından sonra Sultān II. Murād'ın hizmetine girmiş olabileceği göz önüne alındığında, yine, *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*'da göz bölümüne eklenen teşrihle ilgili iki makalenin *Zāhīre-i Murādiyye*'de yer alması nedeniyle, Mü'min'in öncelikle bu eserini Sultan Murād'a ithaf ettiğini, sonra da elindeki *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*'u (birinci makalesini çıkartıp) genişleterek *Zāhīre-i Murādiyye*'yi çevirmeye başladığını söylemek olası görünmektedir.

Sonuç

Bu çalışmanın sunduğu bilgilere göre *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr* ile *Zāhīre-i Murādiyye* çeviri eserlerdir. Çeviride kullanılan ve adı anılmayan eser ise İsmā'il Curcānī'nin *Zāhīre-i H'ārezmşāhī* adlı Farsça yapıtıdır. Mü'min b. Muḳbil'in çeviri sırasında eserlere eklediği birkaç bölüm ya da yaptığı bazı küçük değişiklikler bu gerçeği değiştirmemektedir.

Mü'min'in her iki eserinde ya da bir başka deyişle *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr* ile *Zāhīre-i Murādiyye*'de atıfta bulunduğu yazarlara aslında Curcānī'nin kendi eseri *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'de atıfta bulunmuş olduğu göz önüne alındığında, Mü'min'in eserlerinde Curcānī ve eseri *Zāhīre-i H'ārezmşāhī*'yi neden anmadığı sorulması gereken çok önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr* ile *Zāhīre-i Murādiyye*'nin belki de en dikkat çeken yanlarından birisi, bazı çalışmalarda da yer aldığı üzere^{18,22,23,40,42} eserlerde göz ameliyatları ile ilgili bazı aletlerin şekillerinin bulunması^{3,4} olarak değerlendirilebilir.

Bilgi

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Bu makale 18-21 Ekim 2017 tarihleri arasında Sivas-Türkiye'de düzenlenen Sivas Darü's-şifası'nın 800. Yılı Anısına XIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi'nde sunulan ve özeti Program ve Bildiri Özetleri Kitabı'nda yayınlanan sözlü bildiriye dayanmaktadır.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Ahmet Aciduman: Fikir, tasarım, danışmanlık/denetleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme.

Şehriyar Şems: Analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme.

Kaynaklar

1. Şehsuvaroğlu BN. Anadolu'da Türkçe ilk tıp eserleri. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası 1957;20(1):78-93.
2. Süveren K, Uzel İ. İlk Türkçe tıp yazmalarına genel bir bakış. Tıp Tarihi Araştırmaları 1988;2:126-42.
3. Mü'min b. Muḳbil Sinobī. *Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 3585.
4. Mü'min [b. Muḳbil Sinobī]. *Zāhīre-i Murādiyye*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Antalya Tekelioğlu Koleksiyonu, No. 682.
5. Mü'min [b. Muḳbil Sinobī]. *Zāhīre-i Murādiyye*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu, No. 5507.
6. Aciduman A. Sinoplu hekim Mü'min bin Muḳbil'in *Zāhīre-i Murādiyye* adlı eserinde hidrosefali üzerine. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2016; 59(1):37-44.
7. Kâtip Çelebi. Keşf el-Zunun. Türk Tarih Kurumu Yayınları Arasında Birinci Baskı. II Cilt. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
8. Kâtip Çelebi. Keşfü'z-Zunun an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn (Kitapların Ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi). Arapçadan tercüme eden: Balcı R. 4. Cilt. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı; 2007.
9. Blochet E. Bibliotheque Nationale Catalogue Des Manuscrits Turcs, Tome I, Paris: Bibliotheque Nationale; 1932. pp:71-2.
10. Köprülü MF. Anadolu'da Türk dil ve edebiyatının tekâmülüne umumî bir bakış II - XV inci asır. Yeni Türk Mecmuası 1933; 5:375-94.

11. Uzunçarşılı İH. Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri. II. Baskı (Metin dışında 59 resim vardır). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; 1969.
12. Şehsuvaroğlu BN, Erdemir Demirhan A, Güreşsever G. Türk Tıp Tarihi. Taş Kitapçılık-Yayıncılık, Bursa, 1984.
13. Bursalı Mehmed Tâhir. 'Osmanlı Mü'ellifleri, Üçüncü Cild. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Ma'ârif Vekâleti Neşriyatı-Matba'a-i 'Âmire; 1342 Hicriyye.
14. Bursalı Mehmed Tahir Bey. Osmanlı Müellifleri, 3. Cild, Hazırlayan: Özen İ. İstanbul: Meral Yayınevi; 1975.
15. [Uludağ] OŞ. Beş Buçuk 'Asırlık Türk Tabâbeti Târîhi. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Ma'ârif Vekâleti Neşriyatı, Matba'a-i 'Âmire; 1341-1925.
16. [Uludağ] OŞ. Beşbuçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi. İnceleme ve Dipnotlarını Yazan ve Yeni Harflerle Sadeleştiren: Uzel İ. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları;1991. pp:33-6,270.
17. Adivar AA. Osmanlı Türklerinde İlim. İkinci tabı. İstanbul: Maarif Vekaleti, Maarif Matbaası; 1943.
18. Ünver AS. Türk göz hekimliği tarihine ait notlar II Sinoplu Mü'min bin Mukbil (Zahirei muradiye) ve Miftahinnur ve hâzainüssürur) adlı eserleri hakkında. Göz Kliniği 1943;1:65-76.
19. Meriç RM. Osmanlı Tabâbeti tarihine ait vesikalar I. Cerrâhlar–Kehhâller. Mf. V. Tarih Vesikaları, Yeni Seri, Cilt: I, Sayı: 1 (16), İstanbul, 1955 (Ayrı Basım).
20. Kılıçoğlu V. Cerrahiye-i İlhanîye. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları; 1956. pp:19-20.
21. Bayat AH. Tıp Tarihi. 1. Baskı. İzmir: Sade Matbaa; 2003.
22. Kâhya E. Onbeşinci yüzyılda yaşamış bir bilim adamımız: Mümin b. Mukbil. X. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 22-26 Eylül 1986. Kongreye Sunulan Bildiriler V. Cilt. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları; 1994. pp:2253-60.
23. Kâhya E. Onbeşinci yüzyılda yaşamış bir hekimimiz Mümin b. Mukbil. I. Türk Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul: 17-19 Şubat 1988, Kongreye Sunulan Bildiriler. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları; 1992. pp:93-102.
24. Mü'min bin Mukbil (Mukbil oğlu Mümin). Göz Nurunun Anahtarı ve Neşe Hazineleri (Miftahun-Nur ve Hazainü's-Sürur). H. Kadircan Keskinbora, İbrahim Başağaoğlu (editörler). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2010.
25. Uzunçarşılıoğlu İH. Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri Siyasî, İdarî, Fikrî, İktisadî, Hayat; İlmî ve İctimaî Muesseseler; Halk ve Toprak. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; 1937.
26. Uzunçarşılı İH. Osmanlı Tarihi. I. Cild, 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları; 1961
27. Uzluk FN. Zahire-i Harzemşahi "Trésor du roi du Hwarzm." Dirim 1967;42 (5-6):134-7.
28. Aciduman A, Şems Ş. İsmâ'îl Cürcânî'nin *Zahire-i H'arezmsâhî* adlı eserinin XVI. yüzyıl Türkçe çevirisinde kafatası anatomisi, hidrosefali ve kafatası kırıkları üzerine. Türk Nöroşirür Derg 2014;24(3):225-38.
29. Curcânî, Zeyneddîn Ebû İbrâhîm İsmâ'îl b. Huseyn. Terceme-i H'arezmsâhî fi 'İlmî't-Ṭıbb. Türkçeye çeviren: Defterdar Ebû'l-Fâzîl Mehmed b. İdrîs Bitlîsî. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hüsrev Paşa Koleksiyonu, No: 463.
30. Mü'min b. Muqbil Sînübî. Miftâhu'n-Nür ve Hâzâ'inu's-Surûr. Ankara, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, No. A 541.
31. Mü'min b. Muqbil Sînübî. Miftâhu'n-Nür ve Hâzâ'inu's-Surûr. İstanbul Ali Emiri (Tib) 279.
32. Mü'min b. Muqbil Sînübî. Miftâhu'n-Nür ve Hâzâ'inu's-Surûr. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Antalya Tekelioğlu Koleksiyonu, No. 685 (Eski kayıt 459).
33. Mü'min b. Muqbil Sînübî. Miftâhu'n-Nür ve Hâzâ'inu's-Surûr. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Koleksiyonu, No. 1034.
34. Mü'min b. Muqbil Sînübî. Miftâhu'n-Nür ve Hâzâ'inu's-Surûr. Manisa İl Halk Kütüphanesi, No. 1857
35. Curcânî, Zeyneddîn Ebû İbrâhîm İsmâ'îl b. Huseyn. Zâhire-i H'arezmsâhî. Edirne Selimiye Kütüphanesi, No. 4721.
36. Curcânî, Zeyneddîn Ebû İbrâhîm İsmâ'îl b. Huseyn. Terceme-i Zâhire-i H'arezmsâhî. Türkçeye çeviren: Defterdar Ebû'l-Fâzîl Mehmed b. İdrîs Bitlîsî. İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, No. 3574.
37. Fehr-Zakhireh. [Cited: 2017 June 5]. Available from: https://f011edf1-a-62cb3a1a-sites.googlegroups.com/site/zakhirekhawrazmshahi1/zakhireh-sirjani/FEHR-ZAKHIREH.pdf?attachauth=ANoY7crX_3sdJQzOcnFtMGPwld_3jzSoZF656VEGQw-F18Lvv99pCtfJJKDdu_315tJQNZ3eoeQ4fys_CvQ7uXE_rlZXG3CA6d5IX7U5cjd5I-hH5hPej7Q02wRDG-ZhZRbWjFm8uo0vr7DQAZUKEWRX24qbbNjW8ux2TZAYIXvoOVma2uijSaTkD6IW3aXf6BA-uDj4li2asVHQDfpcM0SyUIbGvBgNGsSKiLMmG4WMtHFkSDeiPsnC94lu2XoQPio-MikSk6Z&attredirects=0
38. İnalçık H. Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600). 1. Baskı. Çeviren: Sezer R. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; 2003. pp:210-11.
39. Ateş A. Burdur – Antalya ve havalisi kütüphanelerinde bulunan Türkçe, Arapça ve Farsça bazı mühim eserler. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 1948;2(3-4):171-91.
40. İhsanoğlu E (editör). Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi, I. Cilt. Hazırlayanlar: İhsanoğlu E, Şeşen R, Bekar MS, Gündüz G, Bulut V. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA); 2008. pp:144-5.
41. Adivar AA. Osmanlı Türklerinde İlim. 6. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi; 2000.
42. Curcânî, Zeyneddîn Ebû İbrâhîm İsmâ'îl b. Huseyn. Zâhire-i H'arezmsâhî Tercümesi. Türkçeye çeviren: Defterdar Ebû'l-Fâzîl Mehmed b. İdrîs Bitlîsî. 2. Cilt. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, E.H. 1832.

43. Karatay FE. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. C. II, Filoloji, Edebiyat, Mecmualar No. 1986 – 3088. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları; 1961.
44. Tadjbakhsh H. Sayyed Esmā'il Jorjani, founder of Persian medicine. J Vet Res 2007;62(4):131-40.
45. İhsanoğlu E (editör). Türkiye Kütüphaneleri İslâmî Tıp Yazmaları (Arapça, Türkçe ve Farsça) Kataloğu. Hazırlayanlar: Şeşen R, Akpınar C, İzgi C. İstanbul: İslam Konferansı Teşkilâtı, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi; 1984.
46. Curcānī, Zeyneddīn Ebū İbrāhīm İsmā'īl b. Huseyn. Zāhīre-i H'ārezmşāhī. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Yeni Cami Koleksiyonu, No. 915.
47. Curcānī, Zeyneddīn Ebū İbrāhīm İsmā'īl b. Huseyn. Zāhīre-i H'ārezmşāhī. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Yeni Cami Koleksiyonu, No. 916.

EKLER

Ek-Tablo 5. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Beyin Hastalıkları”

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
Evvel makālāt şol emrāzları bildirir ki dimāğ şirketiyle 'arız ola eṭibbā bunlara emrāz-ı dimāğiyye dirler	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی Evvel makāle altıncı kitābuñ evvelki kısmından başa ta' alluḳı olan marazları añlamanuñ beyānındadır گفتار نخستین: در باره درمان بیماریهای سر
Bāb-ı evvel fī's- sersām evvel sersām 'illetini bildirir kim ehli ḥikmet krānīṭ dirler	Evvelki bāb krānīṭis ve anuñ esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācuñ beyānındadır Yapıncı bāb evvelki kitābda evvelki makālenüñ evvelki cüzvinden şubārā ve cünün ve iḥtilāṭ-ı 'aḳl ve anuñ esbāb ve 'alāmetini añlamanuñ beyānındadır باب نخستین از جزو نخستین در مورد قرانیطس و اسباب و علامات بر درمان آن
İkinci bāb felgāmüni didikleri 'illetiñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda evvelki makālenüñ evvelki cüzvinden feleḡmüni ve esbāb ve 'alāmetini ve anuñ 'ilācını añlamanuñ beyānındadır باب دوم. در مورد فِیغمونی و اسباب و علامات و درمان آن
Üçüncü bāb şubārī didikleri 'illetiñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb evvelki kitābda evvelki makālenüñ evvelki cüzvinden şubārā ve cünün ve iḥtilāṭ-ı 'aḳl ve anuñ esbāb ve 'alāmetini añlamanuñ beyānındadır باب سوم. در مورد صبارا و دیوانگی و آشفتگی و اسباب و علامات و درمان آن
Dördüncü bāb ḥumre ve demregü 'illetini bildirir kim dimāḡuñ gevherinde olur	Dördüncü bāb evvelki kitābuñ evvelki makālesinüñ evvelki cüzvinden ḡubā ve ḥumre [cemre] beyānındadır ki dimāḡ gevheri üzerine düşer باب چهارم. در مورد قوبا و جمره که بر گوهر دماغ افتد و درمان آن
Beşinci bāb lişergüs didikleri 'illetüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Beşinci bāb altıncı kitābuñ evvelki makālesinüñ evvelki cüzvinden lişergüs ve esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācınıñ beyānındadır باب پنجم. در مورد لیترگوس و اسباب آن و علامات و درمان آن
Altıncı bāb subāt-ı seherī ve seher-i subātī didikleri 'illetüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābuñ evvelki makālesinüñ evvelki cüzvinden subāt-ı seherī ve seher-i subātī ve anuñ esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācınıñ beyānındadır باب ششم. در مورد شبات سهری و سهر شباتی و اسباب و علامات و درمان آن
Yedinci bāb aḡza didikleri 'illetüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Yedinci bāb altıncı kitābda evvelki makālenüñ evvelki cüzvinden aḡza ve anuñ 'ilācınıñ beyānındadır باب هفتم. در مورد جمود (آخذه) و درمان آن
Sekizinci bāb māliḡülüyānuñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci cüzv altıncı kitābuñ evvelki makālesinden ol marazlar beyānındadır ki anuñ sebebi yaramaz ḡıḷḡ yā dimāḡ buḡārī ola dimāḡ içinde ve bu cüzv yedi bābdur جزو دوم. در مورد بیماریهایی که سبب آنها گرد آمدن خلطی در مغز باشد Evvelki bāb ikinci cüzvden māliḡülüyāyı ve anuñ esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācını añlamanuñ beyānındadır باب نخستین. در مورد مالیخولیا و اسباب و علامات و درمان آن
Çokuzuncu bāb envā' dīvāneliklerüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci bāb ikinci cüzvden envā'-i cününüñ beyānında باب دوم از جزو دوم از گفتار نخستین در انواع دیوانگیها Üçüncü bāb ikinci cüzvden bāb 'iḡḡ beyānındadır باب سوم از جزو دوم از گفتار نخستین در مورد عشق
Onuncu bāb 'aşıḡlaruñ 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābda evvelki makālenüñ evvelki [ikinci] cüzvinden ḡaflet ve eblehlük ve nisyan ve hezeyān söylemek ve zihni iḥtilāṭı ve taḡayyül fesādınıñ beyānındadır باب چهارم از جزو دوم از گفتار نخستین در مورد غفلت و ابلهلی و فراموشکاری و هذیان و اختلاط ذهن
On birinci bāb unutsaḡlıḡı eblehliḡi zihni muḡḡit olduḡını hezeyān fesād taḡlīl bildürür	Beşinci bāb ḡayr-ı ṭabī' olan uyḡunuñ çoklıḡı beyānındadır باب پنجم از جزو دوم از گفتار نخستین در بسیاری خواب غیرطبیعی
On ikinci bāb ṭabī'atdan ḡāric uyḡularuñ keşreti bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābda evvelki makālenüñ ikinci cüzvinden uyḡusuzlıḡ ve uyanıklıḡ beyānındadır باب ششم از جزو دوم از گفتار نخستین در مورد بیداری و یخوایی
On üçüncü bāb uyḡusuzlıḡla uyanıklıḡuñ esbābını 'ilācını bildürür	Yedinci bāb altıncı kitābda ikinci [evvelki] makālenüñ evvelki [ikinci] cüzvinden ol şü beyānındadır ki baş kāsēsiniñ içinde cem' olur ve eṭfālūñ şusuzlıḡı beyānındadır باب هفتم از جزو دوم از گفتار نخستین در مورد آب که از اندرون کاسه سرگرد آید و تشنگی کودکان
On dördüncü bāb baş canaḡınıñ icinde cem' olan sunuñ ve oḡlacıklar 'arız olan susalıḡıñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci [üçüncü] cüzv altıncı kitābuñ evvelki makālesinden ol marazlar beyānındadır ki anuñ cem' olmasınüñ sebebi yaramaz ve ḡalıḡ ve balḡamī ola dimāḡuñ gecüderinde ve tecviflerinde ve bu cüzv dört bābdur جزو سوم: از گفتار نخستین در بیماریهایی که سبب آن گرد آمدن خلطی بلغمی قزونی غلیظ باشد در گدرها و تجویفهای دماغ
On beşinci bāb seder devār 'illetinüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Evvelki bāb altıncı kitābda evvelki makālenüñ ikinci [üçüncü] cüzvinden devār ve seder ya'nı baş çezḡinmesi ve anuñ 'ilācınıñ beyānındadır باب نخستین. در مورد دوار و سدر یعنی سرکشتن
On altıncı bāb kābūs 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda ikinci [evvelki] makālenüñ ikinci [üçüncü] cüzvinden kābūs 'illetini añlamanuñ beyānındadır ve anuñ 'ilācınıñ zikrindeḡür باب دوم از جزو سوم از گفتار نخستین در مورد کابوس و درمان آن
On yedinci bāb şar' 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābda ikinci makālenüñ [evvelki] ikinci [üçüncü] cüzvinden şar' 'illetini ve anuñ 'ilācını añlamanuñ beyānındadır باب سوم از جزو سوم از گفتار نخستین در مورد صرع و درمان آن
On sekizinci bāb sekte 'illetinüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābda evvelki makālenüñ üçüncü cüzvinden sektenüñ beyānındadır باب چهارم از جزو سوم از گفتار نخستین در مورد سکته

	Dördüncü cüzv altıncı kitābuñ evvelki maḳālesinden ol marazlar beyānındadır ki anuñ sebebi bir zāyid ruḥbetuñ cem' olması ola ol 'aşablarda ki hiss ve hareket āletidür ve bu cüzv sekiz bābdur
On toközuncü bāb ihtilāc didigimiz 'illetüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Evelki bāb ihtilāc ve keyfiyyet-i ihtilāc beyānındadır külliyyen ḫarīki ūzre
Yigirminci bab lakve 'illetinüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ dördüncü cüzvinden laḳvenüñ ve esbābınıñ beyānındadır
Yigirm-birinci bāb ḫader 'illetinüñ esbābını 'alāmetini 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābuñ evvelki maḳālenüñ dördüncü cüzvinden endāmlaruñ ḫader olmasınüñ esbābını ve anuñ 'ilācını añlamanuñ beyānındadır
Yigirm-ikinci bāb ra'şe 'illetinüñ 'alāmetin esbābını ve 'ilācını bildürür	Bişinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ dördüncü cüzvinden fālic 'illetinüñ ve 'alāmāt ve 'ilācuñ beyānındadır
Yigirm-üçüncü bāb fālic 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābda teşennüc ve esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācını añlamanuñ beyānındadır
Yigirm-dördüncü bāb teşennüc 'illetinüñ 455sbabını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Yedinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ dördüncü cüzvinden küzāz ve esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācını añlamanuñ beyānındadır
Yigirm-beşinci bāb kuzāz 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Sekizinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ dördüncü cüzvinden al ḫāller beyānındadır ki ādemde zuḥūra gelür ve ḫabibler aña 'arabca el-leven dirler ve fencideḫ dirler
Yigirm-altıncı bāb şol ḫālleri bildürür kim aña eṭṭbā 'Arabca leven dirler	

Ek-Tablo 6. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Baş Ağrıları”

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
Yedi faşldır ikinci maḳālāt Faşl-ı evvel yigirm-bir bābdır envā'-i baş ağrılarınuñ esbāb 'alāmetin 'ilācını bildürür	Kitāb şışm ḫayre ḫovarzmşāhi, اثر حکیم جرجانی
Bāb-ı evvel issiden olan baş ağrılarını bildürür kim māddesüz ola	Bişinci cüzv altıncı kitābuñ evvelki maḳālesinden baş ağrısınüñ envā'ı ve anuñ esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācını beyānındadır ve bu cüzv yigirmi bābdur
İkinci bāb şāfrāvī issi baş ağrısınüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Juzü پنجم: در باره انواع صداع و اسباب و علامات و درمان آن
Üçüncü bāb issi kan olan baş ağrısınüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Evelki bāb māddesüz olan ḫārr şudā'ı ve 'ilācını añlamanuñ beyānındadır
Dördüncü bāb şovukdan olan baş ağrısınüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden ḫārr şāfrāvī şudā'ı beyānındadır
Beşinci bāb şovuk balgām baş ağrılarınuñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Bāb دؤم از جزو پنجم: در باره صداع گرم صفرایی
Altıncı bāb sevdādan olan baş ağrısınüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden demevī ḫārr şudā'ı ve anuñ 'ilācını beyānındadır
Yedinci bāb gālīz yellerden mütevellid olan baş ağrısınüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Bāb سوم از جزو پنجم اندر صداع گرم خونی
Sekizinci bāb baş ağrılarını bildürür kim yubüsetden ḫāşıl ola	Dördüncü bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden bārid şudā'ı ki māddesüz ola ve anuñ 'ilācını beyānındadır
Toközuncü bāb ma'de 'ağzınüñ za'ifligından olan baş ağrısınüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Bāb چهارم از جزو پنجم اندر صداع سرد که بی ماده باشد
Onuncu bāb dimāg ḫissinüñ kuvvetinden 'āriz olan baş ağrısınüñ 'alāmetini bildürür	Bişinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden bārid şudā'-i balgāmı beyānındadır
On birinci bāb şol baş ağrısınüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Bāb پنجم از جزو پنجم اندر صداع سرد بلغمی
On ikinci bāb cimā'dan şoñra 'āriz olan baş ağrısınüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden sevdāyī şudā'ı ve anuñ 'ilācını añlamanuñ beyānındadır
On üçüncü bāb şol baş ağrılarını bildirir kim rāyīḫalar ve buḫārlar mütevellid olub ḫaşradan dimāga irişe	Bāb ششم. در مورد صداع سودایی
	Yedinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden ol şudā'ı beyānındadır ki gālīz rīḫlerden tevellüd ider ve anuñ 'ilācını beyānındadır
	Bāb هفتم از جزو پنجم اندر صداع که از بادهای غلیظ تولد کند
	Sekizinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden ol şudā'ıñ beyānındadır ki yubüsetden tevellüd ider ve anuñ 'ilācını beyānındadır
	Bāb هشتم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از خشکی خیزد
	Toközuncü bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden ol şudā'ı beyānındadır ki fem-i ma'de za'ifliginden tevellüd ider
	Bāb نهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از ضعیفی قم معده خیزد
	Onuncu bāb ol şudā'ıñ beyānındadır ki dimāg ḫissinüñ kuvvetinden tevellüd ider ve anuñ 'ilācını beyānındadır
	Bāb دهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از قوت حس و دماغ خیزد
	On birinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden ol şudā'ı beyānındadır ki uyku şoñunda zuḥūra gelür
	Bāb یازدهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از پس خواب پدید آید
	On ikinci bāb ol şudā'ı beyānındadır ki cimā' şoñunda kaḫḫar
	Bāb دوازدهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از پس جماع پدید آید
	On üçüncü bāb ol şudā'ı beyānındadır ki ḫāricden dimāga irişen ḫārr ḫokulardan tevellüd ider

	باب سیزدهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از بویها و بخارها تولد کند که از بیرون به دماغ رسد
On dördüncü bāb şaşra yellerden mütevellid olan baş ağrılarını bildürür	On dördüncü bāb ol şudā' beyānındadır ki riḥlerden tevellüd ider ki ḥāricden ādeme irişür باب چهاردهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از باها تولد کند که از بیرون به انسان رسد
On beşinci bāb zehmden cerāḥatden mütevellid olan baş ağrılarını bildürür	On bişinci bāb şudā' beyānındadır ki başda olan cirāḥat zehminden tevellüd ide ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب یازدهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از زخم و جراحت سر تولد کند
On altıncı bāb baş çanağının icinde mütevellid olan kurtcuğazuñ sebebiyle 'ariz olan baş ağrısını bildürür	On altıncı bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden ol şudā' beyānındadır ki kurt tevellüdinden olur باب شانزدهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از تولد کرم خیزد
On yedinci bāb ḥumārlikdan 'ariz olan baş ağrısını bildürür	On yedinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden ḥumārī şudā' uñ beyānındadır باب هفدهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع ḥumārī
On sekizinci bāb sancuyıla olan baş ağrısını bildürür	On sekizinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden ḥarabānī şudā' uñ beyānındadır باب هیجدهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع ضریانی
On toközuncü bāb müzmin ve lāzım baş ağrılarını bildürür	On toközuncü bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenün bişinci cüzvinden müzmin ve lāzım olan şudā' ilacınun beyānındadır باب نوزدهم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع مزمن لازم
Yigirminci bāb ısıtmādan 'ariz olan [baş] ağrılarını bildürür	Yigirminci bāb ol şudā' beyānındadır ki ḥummā a' rāzından tevellüd ider باب بیستم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد صداع که از اعراض تب باشد
Yigirm-birinci bāb yarım baş ağrısını bildürür kim 'Arab ıstılāhınca şaḳīka dirler	Yigirm birinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenün bişinci cüzvinden şaḳīka ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب بیست و یکم از جزو پنجم از گفتار نخستین در مورد شقیقه

Ek-Tablo 7. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Göz Kapağı Hastalıkları”

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
Dördüncü maḳālāt gözün kabağına 'ariz olan marizleri ve güçesinde olan 'illetlerün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını beyān eyler	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی İkinci cüzv altıncı kitābuñ ikinci maḳālesinden ol marāzları añlamanuñ beyānındadır ki gözün kapağına düşer ki Arabca aña cefn dirler ve bu cüzv yigirmi toköz bābdur جزو دؤم: از گفتار دؤم در شناختن بیماری های که بر پلك چشم افتد و پلك چشم را به تازی جفن گویند
Bāb-ı evvel berde didüğümüz 'illetün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Evvelki bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden berd ve esbāb ve 'ilācını añlamanuñ beyānındadır باب نخستین. در مورد برد و اسباب و درمان آن
İkinci bāb taḥaccur 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenün ikinci cüzvinden taḥccur ve anuñ esbāb ve 'alāmātı beyānındadır باب دؤم. در مورد تخریر و اسباب و درمان آن
Üçüncü bāb iltişāḳ 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenün ikinci cüzvinden iltişāḳ illetinüñ ve anuñ esbāb ve 'ilācını beyānındadır باب سؤم از جزو دؤم از گفتار دؤم در بیماری التصاق و اسباب و درمان آن
Dördüncü bāb şetrenüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden şetre ve anuñ esbāb ve 'ilāci beyānındadır باب چهارم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد شتره و اسباب و درمان آن
Beşinci bāb şa'irenüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Beşinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden şa'ire ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب پنجم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد شعیره و درمان آن
Altıncı bāb şa'ru'z-zāyidüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden şa'r-ı zāyid 'ilācında ve anuñ sebeb ve 'alāmeti beyānındadır باب ششم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد شعر زاید و سبب و درمان آن
Yedinci bāb gözün kılı munkalib olduğunun esbābını ve 'ilācını bildürür	Yedinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden inḳilābu'ş-şar ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب هفتم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد انقلاب شعر
Sekizinci bāb verdinec 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Sekizinci bāb altıncı kitābda iknci maḳālenüñ ikinci cüzvinden verdinec ve 'ilācını beyānındadır باب هشتم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد وردینج
Toközuncü bāb sülāk 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Toközuncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden sülāk ve 'ilācını beyānındadır باب نهم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد سلاق
Onuncü bāb şirnaḳuñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Onuncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden şirnaḳ ve 'ilācını beyānındadır باب دهم. در مورد شرناق
On birinci bāb cereb 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	On birinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden kapak cerebinüñ ve 'ilācını beyānındadır باب یازدهم. در مورد چرب
On ikinci bāb hikkenüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	On ikinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden kapağı kaşımak içerüden ve göz güçelerinden ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب دوازدهم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد خارش درون پلك و گوشه های چشم
On üçüncü bāb cesānuñ esbābını kim ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	On üçüncü bāb altıncı kitābuñ ikinci maḳālesinüñ ikinci cüzvinden kapak ḳatılmasınun 'ilācındadır ki Arabca aña cesāu'l-ecfan dirler باب سیزدهم. در مورد سخت شدن پلك و این را جسا الإحقان گویند
On dördüncü bāb ğılaḫ 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	On dördüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden

On beşinci bāb dümel 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	On bişinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden ... 'ilācinüñ beyānındadır باب چهاردهم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد سطرې پلك
On altıncı bāb tütenüñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	On altıncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden tüte ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب پانزدهم در مورد كلك
On yedinci bāb kümne 'illetinüñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	On yedinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden kümne ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب شانزدهم در مورد توتہ
On sekizinci bab su'lül 'illetini ve esbābın 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	On sekizinci bāb göz ḳapağında zuhūr iden ḡülül ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب هیجدهم در مورد كمنه
On ṭokuzuncı bāb şerā didigümüz 'illetüñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	On ṭokuzuncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden şerā ki ḳapaḳ üzerinde zāhir olur anuñ 'ilāci beyānındadır باب هیجدهم در مورد رگیل که بر پلك چشم پدید آید
Yigirminci bāb nemlenüñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Yigirminci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden nemle 'ilāci beyānındadır ki göz ḳapağına düşer باب نوزدهم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد شری که بر پلك پدید آید
Yigirmi birinci bāb sa'fenüñ esbābını ve 'ilācin [bildürür]	Yigirmi birinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden göz ḳabağında olan sa'fe ve anuñ 'ilācinüñ beyānındadır باب بیستم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد نمله که بر پلك پدید آید
Yigirmi ikinci bāb iltifāḥ [intifāḥ] 'illetinüñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Yigirmi ikinci bāb altıncı kitābdan ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden ḳapaḳ intifāḥı ya'nī ....ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب بیست و یکم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد سَعْفَه که بر پلك پدید آید
Yigir[mi] üçüncü bāb sil'anuñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Yigirmi üçüncü bāb altıncı kitābdan ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden şil'a ki bir ḳapaḳ üstünde zuhūra gelür ve anuñ esbāb ve 'ilāci beyānındadır باب بیست و دؤم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد انتفاخ پلك
Yigirmi dördüncü bāb te'ekkül 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Yigirmi dördüncü bāb altıncı kitābdan ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden te'ekkül ve ḳarḥa cirāḥati ki göz ḳapağı üstüne düşer ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب بیست و دوّم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد سيلعه که در پلك افتد
Yigir[mi] beşinci bāb istirḥā 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Yigirmi bişinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden ḳapağıñ istirḥası ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب بیست و چهارم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد تآكل و جراحت و ريش که بر پلك افتد
Yigirmi altıncı bāb mevṭü'd-dem ve'l-ḥazra didügümüz 'illet bildürür	Yigirmi altıncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden göz ḳapağınuñ göğermesi beyānındadır ol zaḥm sebebi ile ki aña vāḳi' olur ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب بیست و پنجم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد استرخاي پلك
Yigirmi yedinci bāb ḳaml ve ḳamḳām ve ḳurdānuñ kirbikler dibine ve ḳaşa ve saḳala düşer esbābını 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Yigirmi yedinci bāb altıncı kitābda altıncı [ikinci] maḳālenüñ ikinci cüzvinden kirpiklerde zuhūra gelen ḳamle beyānındadır باب بیست و ششم از جزو دؤم از گفتار دؤم در کبودي و سبزي پلك به سبب زخمی که بر وي آید
Yigirmi sekizinci bāb intişārü'l-hedeb kirbik döküldüğüne dirler bu 'illetüñ esbāb 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Yigirmi sekizinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden kirpikler dökülmesinüñ ve esbāb ve 'ilācinüñ beyānındadır باب بیست و هفتم از جزو دؤم از گفتار دؤم: در مورد شپش که در میان مرگان پدید آید
Yigirmi ṭokuzuncı bāb kirbik ağardıḡunuñ beyāzü'l-hedeb dirler ḳaş döküldüğüñüñ esbābın 'ilācin ve 'alāmetin bildürür	Yigirmi ṭokuzuncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden kirpigüñ ağarmasına ve ḳaşuñ kılı dökülmesi beyānındadır باب بیست و هشتم از جزو دؤم از گفتار دؤم در مورد ريزش مرگان
Otuzuncı bāb ḡarbenüñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Üçüncü cüzv altıncı kitābda ikinci maḳalesinden ol marazlar beyānındadır ki göz ḡüşesine düşer جزو سؤم : از گفتار دؤم در بیماری های که در گوشه چشم افتد بیماری ها که در گوشه چشم افتد سه بیماری است ḡرب غللاہ سيللان
Otuz birinci bāb ḡudde didügümüz 'illet bildürür kim gözüñ ḡüşesinde 'āriz olur	Evvelki bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden göz ḡarbi ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب نخستین در مورد ḡرب و درمان آن
Otuz ikinci bāb seylān didügümüz 'illet bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden ḡudde beyānındadır ki gözüñ ḡüşesinde düşer باب دوم از جزو سؤم از گفتار دؤم در ورد غده که در گوشه چشم افتد
	Üçüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden seylān ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب سؤم از جزو سؤم از گفتار دؤم مورد سيلان

Ek-Tablo 8. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioḡlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Kornea Hastalıkları”

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioḡlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
Altıncı maḳālāt ḥicāb-ı ḳarnide 'āriz olan marazlaruñ 'ilācinı bildürür ḳarnide 'āriz olan emraz on üç marazdır ve ilkin biz on bāb eyledük ba'zı birbiriyle müşterekdir	Kitab şışm ḡıxire ḳovārimşāhı, اثر حکيم جرجانی Bişinci cüzv altıncı kitābuñ ikinci maḳālesinden ol marazlar beyānındadır ki ṭabaḳa-i ḳarniyede zuhūra gelür جزو پنجم : از گفتار دؤم در مورد بیماری های که در طبقه قرنیه
Bāb-ı evvel ḳarḥanuñ ve dübeylenüñ envā'ını 'alāmetin 'ilācin bildürür	Evvelki bāb ikinci maḳālenüñ bişinci cüzvinden envā' ḳarḥa ve dübeylenüñ ve anuñ 'ilāci beyānındadır باب نخستین در مورد انواع فرخه و ذبيله و درمان آن
İkinci [bāb] ḳarnide 'āriz olan beşere bildürür esbāb ve 'alāmet ve 'ilāciyla	İkinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ bişinci cüzvinden beşere ve selḡ ve ḥazıra beyānındadır ki ṭabaḳa-i ḳarniyye üstünde vāḳi' olur باب دوم از جزو پنجم از گفتار دؤم : در مورد بتره و سلخ و جفر که بر طبقه قرنیه افتد
Üçüncü bāb eserüñ ve beyāzuñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācin bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ bişinci cüzvinden gözde vāḳi' olan beyāz ve anı kaldırmaq ve azrak gözüñ rengini siyāḥ eylemek beyānındadır

	باب سوم از جزو پنجم از گفتار دوم : در مورد سفیده که بر چشم افتد و برداشتن آن و رنگ آن و رنگ چشم ازرق سیاه کردن
Dördüncü bāb ṭabaḳa-i ḳarnīnūn levn müteḡayyir olduḡunu bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn bişinci cüzvinden ṭabaḳa-i ḳarnīyennūn levn taḡayyürinūn beyānındadır
Beşinci bāb ṭabaḳa-i ḳarnīnīn terlīḡinle sebebini bildürür	باب چهارم از جزو پنجم از گفتار دوم : در مورد تغیر رنگ طبقه قرنیه Bişinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn bişinci cüzvinden ṭabaḳa-i ḳarnīyennūn ruṭūbeti beyānındadır
Altıncı bāb ṭabaḳa-i ḳarnīnīn yubūsetini bildürür	باب پنجم از جزو پنجم از گفتار دوم: در مورد تري طبقه قرنیه Altıncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn bişinci cüzvinden ṭabaḳa-i ḳarnīyennūn yubūseti beyānındadır
Yedinci bāb ṭabaḳa-i ḳarnīyye 'āriz olan sereṭān 'illetini bildürür	باب ششم از جزو پنجم از گفتار دوم: در مورد خشکی طبقه قرنیه Yedinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn bişinci cüzvinden ṭabaḳa-i ḳarnīyye üstüne düşen sereṭān beyānındadır
Sekizinci bāb ṭabaḳa-i ḳarnīyye 'āriz olan kümne 'illetini bildürür	باب هفتم از جزو پنجم از گفتار دوم : در مورد سرطان که بر طبقه قرنیه افتد Sekizinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn bişinci cüzvinden kümne ve anuñ 'ilacı beyānındadır
Ṭoḳuzuncı bāb ṭabaḳa-i ḳarnīyye 'āriz olan nutū 'illetini bildürür	باب هشتم از جزو پنجم از گفتار دوم : در مورد کمنه بازماندن چرک در زیر قرنیه Ṭoḳuzuncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn [bişinci] cüzvinden ṭabaḳa-i ḳarnīyennūn nutūyü beyānındadır
Onuncı bāb ṭabaḳa-i ḳarnīyye 'āriz olan tufferīḳu'l-ittisāl bildürür	باب نهم از جزو پنجم از گفتار دوم: در مورد نثو طبقه قرنیه Onuncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn bişinci cüzvinden ṭabaḳa-i ḳarnīyennūn tufferīḳu'l-ittisāl beyānındadır
	باب دهم از جزو پنجم از گفتار دوم در تفریق الإتصال که ه بر طبقه قرنیه افتد

Ek-Tablo 9. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioḡlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Uvea Hastalıkları”

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioḡlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
Yedinci maḳālāt ṭabaḳā-i 'inebiyye 'āriz olan daḡı müte'allik marazları bildürür ṭabaḳa-i 'inebiyye 'āriz olan maraz beşdür biz daḡı beş bāb eyledük	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی Altıncı cüzv ol marazlar beyānındadır ki ṭabaḳa-i 'inebiyyeye vāki' olur ve bu maraz biş bābdur
Evvelki bāb ṭabaḳa-i 'inebiyye 'āriz olan ittisā'ı bildürür	جزو ششم : از کتاب ششم از گفتار دوم در بیماری های که در طبقه عنبیه افتد و به او تعلق دارد Evvelki bāb isbāḡ beyānındadır ya'nī ḥadaḳa vāsi' olmak
İkinci bāb ṭabaḳa-i 'inebiyye 'āriz olan ittisā'ı bildürür	باب نخستین در مورد اتساع حدقه یعنی فراخ گشتن حدقه İkinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn altıncı cüzvinden ḥadaḳa ṭarlıḡnuñ ya'nī şukbe-i 'inebiyyennūn ṭar olmasınūn beyānındadır
Üçüncü bāb ṭabaḳa-i 'inebiyye 'āriz olan nutū 'illetini bildürür	باب دوم از جزو ششم از گفتار دوم : در مورد ضیق حدقه یعنی تنگ شدن نقبه عنبیه Üçüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn altıncı cüzvinden ṭabaḳa-i 'inebiyyennūn nutūyü beyānındadır
Dördüncü bāb ṭabaḳa-i 'inebiyye 'āriz olan tufferīḳu'l-ittisāl bildürür	باب سوم از جزو ششم از گفتار دوم: در مورد نثو طبقه عنبیه Dördüncü bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn altıncı cüzvinden ṭabaḳa-i 'inebiyyennūn tufferīḳu'l-ittisāl beyānındadır
Beşinci bāb göze şu indüḡinūn esbābını ve 'alāmetin ve 'ilacın bildürür	باب چهارم از جزو ششم از گفتار دوم در مورد تفریق الإتصال طبقه عنبیه Yedinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenūn altıncı cüzvinden gözden şu nüzülünūn beyānındadır
	باب پنجم از جزو ششم از گفتار دوم در مورد فرود آمدن آب چشم

Ek-Tablo 10. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioḡlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Kulak, Burun, Dudak, Dil ve Diş Hastalıkları”

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioḡlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
Ṭoḳuzuncı maḳālāt kırk sekiz bābdır ḳulaḳda 'āriz olan 'illetleri avāz bāṭıl olduḡı 'illete irişince anı bildürür	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی Üçüncü maḳāle altıncı kitābdan ḳulaḳ ve semā' aḥvālīnūn marazlarınıñ esbāb ve 'alāmāt ve anuñ 'ilacı beyānındadır
Evvelki bāb ḳulaḡuñ ḥastalıklarının ve işitmekliğinin aḥvālinden esbābın 'alāmetin 'ilacın bildürür	گفتار سوم: در باره احوال گوش و شنوایی و بیماری های او و اسباب بیماری ها و علامات و درمان آن Evvelki bāb işitmeklik faziletinūn beyānındadır
İkinci bāb ḳulaḳ sağır olduğunuñ esbābın ve 'alāmetin ve 'ilacın beyān ider	باب نخستین. در مورد فضیلت آلت شنوایی و واجبی تعهد آن İkinci bāb altıncı kitābda üçüncü maḳālesinden ḳulaḡuñ aḡırlıḡı ve sāmi'anūn bāṭıl olmasınūn beyānındadır
Üçüncü bāb ḳulaḳda olan süddenūn esbābın 'alāmetin 'ilacın bildürür	باب دوم در گرانی گوش (سنگینی گوش) و باطل شدن شنوایی Üçüncü bāb altıncı kitābda üçüncü maḳālesinden ḳulaḳ süddesinūn 'ilacı beyānındadır
Dördüncü bāb şol şişleri bildürür kim ḳulaḳ dibinde ḳulaḳ tācında zāhir ola	باب سوم. در مورد درمان شدّه Dördüncü bāb ol verem 'ilacınūn beyānındadır ki ḳulaḳ dibinde vāki' olur ve ḳulaḳ içinden zūhūra gelür
Beşinci bāb ḳulaḳda olan aḡrılarınūn esbābın ve 'alāmetin ve 'ilacın bildürür	باب چهارم. در مورد آماس که در بن گوش و از اندرون گوش پدید آید Bişinci bāb altıncı kitābuñ üçüncü maḳālesinden ḳulaḳ veca'nuñ 'ilacı ve ḳulaḳ aḡırlıḡının beyānındadır
Altıncı bāb ḳulaḳda olan cerāḥatlerūn tedbirin bildürür	باب پنجم. در مورد درد گوش و اسباب و درمان آن Altıncı bāb altıncı kitābuñ üçüncü maḳālesinden ḳulaḳ rişleri ve anuñ 'ilacı beyānındadır
	باب ششم. در مورد درمان ریش های گوش

Yedinci bāb devī ve ta'nin ve kāzib avāzlar kim insānu'nī ḳulaġına vāki' olur	Yedinci bāb altıncı kitābu'nī üçüncü maḳālesinden ta'nin ve devī ve kāzib şadālar ve bunū'nī ṭaşra vāsıtası ve ṭaşra vaşıtası olmaya anu'nī beyānındadır باب هفتم . در مورد طین و دوی و آوازهای دروغی که در گوش انسان افتد و آن را سببی بیرونی نباشد
Sekizinci bāb kulak dōġuldūġunu'nī ve zaḥm irişdūġunu'nī 'ilācin bildürür	Sekizinci bāb altıncı kitābu'nī üçüncü maḳālesinden bir zaḥm sebeble olan avāriz dutulmasinu'nī beyānındadır باب هشتم . در مورد درمان کوفته شدن گوش از زخمی که بر روی آید
Ṭoḳuzuncı bāb kulāġa ġiren şuyı çıkarmaġıġu'nī tedbīrin bildürür	Ṭoḳuzuncı bāb altıncı kitābu'nī üçüncü maḳālesinden kulāġa ġirmiş şunu'nī iḥrāc eylemesinu'nī beyānındadır باب نهم . در مورد تدبیر بیرون کردن آب که به گوش اندر شود
Onuncı bāb şol āfetleri bildürür kim rāyih ya'nī ḳoḳulamāḳ ḥissinde zāhir olur esbābin 'ilācin bildürür	Dördüncü maḳāle altıncı kitābdan burun maraźlarınu'nī aḥvāli ve anu'nī esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācinu'nī beyānındadır گفتار چهارم: در باره اسباب احوال بینی و بیماریها و اسباب بیماریها و علامات و درمان آن Evelki bāb ol āfetler beyānındadır ki şāmmede zuhūra gelür ve anu'nī 'ilācında باب نخستین . در مورد آفتها که اندر یویایی پدید آید و اسباب و علامات و درمان آن
On birinci bāb burundan cirkin rāyihler geldūġunu'nī esbābin ve 'ilācin ve 'alāmetin beyān eyler	İkinci bāb altıncı kitābu'nī dördüncü maḳālesinden burunu'nī bed rāyihası ve anu'nī esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācī beyānındadır در مورد گند بینی و اسباب و درمان آن
On ikinci bāb burunda olan cerāhatu'nī esbābin 'alāmetini ve 'ilācin bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābu'nī dördüncü maḳālesinden burun ḳarḥasinu'nī beyānındadır باب سۆم . در مورد ریش بینی
On üçüncü bāb burundan inen nāşuru'nī laḥm-i zāyidü'nī 'ilācin ve 'alāmetin bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābu'nī dördüncü maḳālesinden burun nāşuru'nī ve zāyid anu'nī beyānındadır باب چهارم . در مورد یاسور بینی و گوشت فزونی
On dördüncü bāb burundan ḳan geldūġunu'nī esbābin ve 'alāmetini ve 'ilācinı bildürür	Bişinci bāb altıncı kitābu'nī dördüncü maḳālesinden burundan ḳan gelmenü'nī 'ilācī beyānındadır باب پنجم . در مورد درمان خون آمدن از بینی
On beşinci bāb burun dōġuldūġunu'nī ve şinduġunu'nī 'ilācin bildürür	Altıncı bāb ikinci kitābu'nī dördüncü maḳālesinden burunu'nī ufanması ve dōġülmesi beyānındadır باب ششم . در مورد درمان شکستگی و کوفتگی بینی
On altıncı bāb buruna nesne düşe anı çıkarmaġıġı tedbīrin bildürür	Yedinci bāb burun içinde ḳalan nesne ṭaşra çıkarmanu'nī beyānındadır باب هفتم . در مورد تدبیر بیرون آوردن چیزی که به بینی اندر ماند
On yedinci bāb burun ġicidūġu'nī beyān eyler	Sekizinci bāb altıncı kitābu'nī dördüncü maḳālesinden burun ḳaşınmasinu'nī beyānında باب هشتم . در مورد خارش بینی
On sekizinci bāb çoġ aḳsırmaġıġı esbābinı 'alāmetini ve 'ilācin bildürür	Ṭoḳuzuncı bāb altıncı kitābu'nī dördüncü maḳālesinden 'atse çoġlıġınu'nī beyānındadır باب نهم . در مورد بسیاری عطسه و سبب و درمان آن
On ṭoḳuzuncı bāb zūkāmu'nī ve nāġlenü'nī esbābinı ve 'alāmetini ve 'ilācin bildürür	Onuncı bāb altıncı kitābu'nī dördüncü maḳālesinden zūkām ve nezle 'ilācī beyānındadır باب دهم . در مورد زکام و نزله و اسباب و علامات و درمان آن
	Bişinci maḳāle altıncı kitābdan ṭuṭaḳ ve diş ve dil ve anlaru'nī maraźları beyānındadır گفتار پنجم: در باره احوال دهان و زبان و لب و دندان و بیماریهای آن Evelki cüzv altıncı kitābu'nī bişinci maḳālesinden ṭuṭaḳ ve aġız ve diş dibinu'nī eti maraźlarınu'nī beyānındadır جزو نخستین: در باره بیماریهای لب و دهان و گوشت بن دندان
Yigirminci bāb ṭuṭaġu'nī menfa'atini ve ḥastalıklarınu'nī her nev'inü'nī aḥvāllerini beyān eyler ṭarīḳ-i küllī	Evvelki bāb ṭuṭaḳ menāfi' ve anu'nī maraźlarınu'nī aḥvāli beyānındadır küllīye ṭarīḳi üzere باب نخستین . در مورد یاد کردن منافع لب و احوال بیماریهای آن و علامت‌های هر نوعی از بیماریها بر طریق کلی
Yigirmi birinci bāb ṭuṭaḳda olan şıḳāku'nī 'ilācin bildürür	İkinci bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden ṭuṭaḳ yarılması 'ilācī beyānındadır küllīye ṭarīḳi üzere باب دؤم از جزو نخستین در درمان کفتگی لب
Yigirmi ikinci bāb ṭuṭaḳda olan laḥm-i zāyidü'nī 'ilācin bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden zāyid et 'ilācinu'nī beyānındadır باب سۆم از جزو نخستین در درمان گوشت فزونی
Yigirmi üçüncü bāb ṭuṭaḳda ve diş diblerinde olan ḥ'are'i bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden ṭuṭaḳ ve diş dibinu'nī üzerinde vāki' olan ḥ'are beyānındadır باب چهارم از جزو نخستین در مورد خوره که بر لب و گوشت بن دندان افتد
Yigirmi dördüncü bāb diş dibleri süst olduġunu'nī 'ilācin bildürür	Bişinci bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden diş dibinu'nī eti süst olmanu'nī 'ilācī beyānındadır باب پنجم از جزو نخستین در درمان سست شدن گوشت بن دندان
Yigirmi beşinci bāb aġız ve ṭuṭaḳ şişdūġunu'nī esbābinı 'ilācin bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden aġız uçūġlanması ve anu'nī ḳarḥaları beyānındadır باب ششم از جزو نخستین در درمان دمیدگی دهان و ریش‌های او
Yigirmi altıncı bāb envā' sü'ü'l-mizāc ṭuṭaġa vāki' olsa anı bildürür	Yedinci bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden ṭuṭaġa vāki' olan envā' sü'ü'l-mizāc ve anu'nī 'ilācī beyānındadır باب هفتم از جزو نخستین در درمان انواع سوءالمزاج که بر لب افتد
Yigirmi yedinci bāb envā' şişleri ṭuṭaġa vāki' olur anları bildürür	Sekizinci bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden ṭuṭaġu'nī envā' veremleri tedbīrini beyānındadır باب هشتم از جزو نخستین در انواع آماس‌ها که بر لب افتد
Yigirmi sekizinci bāb uyġuda aġızdan şū geldūġunu'nī 'alāmetiyle ve sebebi ile 'ilāc bildürür	Ṭoḳuzuncı bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden uyġu içinde aġızdan şū gelmek ve anu'nī 'ilācī beyānındadır باب نهم از جزو نخستین در مورد آمدن آب دهان در خواب
Yigirmi ṭoḳuzuncı bāb aġızda yaramaz ḳoḳu geldūġunu'nī esbābinı 'alāmetini ve 'ilācin bildürür	Onuncı bāb altıncı kitābdā bişinci maḳālenü'nī evvelki cüzvinden aġız rāyihası nā-ḥōş olmanu'nī beyānındadır باب دهم از جزو نخستین در مورد ناخوشی بوی دهان

	İkinci cüzv altıncı kitabıñ bişinci maḳālesinden dil aḥvāli ve marazları ve 'alāmetleri ve anuñ 'ilācınıñ beyānındadır جزو دؤم: از گفتار پنجم: در باره احوال زبان و بیماریها و اسباب و علامات آن
Otuzuncu bāb dilüñ ḥastalıklarının aḥvāllerin bildürür ber-ṭarīk-i küllī	Evvelki bāb ikinci cüzvinden dil aḥvāli añlamanun ve marazları beyānındadır külliyyeten ṭarīki üzere باب نخستین در شناختن احوال زبان و بیماریهای او بر طریق کلی
Otuz birinci bāb ağızda yaramaz ṭa'āmlar bilmekligüñ 'ilācını bildürür	İkinci bāb altıncı kitabıñ bişinci maḳālesinüñ ikinci cüzvinden nā-ḥōş ṭa'mlar añlamanuñ 'alāmāt beyānındadır باب دؤم از جزو دؤم از گفتار پنجم در درمان طعمهای ناخوش یافتن
[Otuz] ikinci bāb dil istirḥā olduğı 'illet bildürür	Üçüncü bāb dil istirḥāsınuñ beyānındadır باب سؤم از جزو دؤم از گفتار پنجم در استرخاء زبان
Otuz üçüncü bāb dil yandugunuñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācını bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden dil yanıgınuñ ve 'ilācınıñ beyānındadır باب چهارم از جزو دؤم از گفتار پنجم در سوزش زبان
Otuz dördüncü bāb dil yārelendügün 'ilācını bildürür	Bişinci bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden dil çatlamasınuñ beyānındadır اب پنجم از جزو دؤم از گفتار پنجم در مورد ترکیدن زبان
Otuz beşinci bāb dil teşennüc olduğınuñ 'alāmetin ve 'ilācını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden dilüñ teşennüci beyānındadır باب ششم از جزو دؤم از گفتار پنجم در مورد تشنج زبان
Otuz altıncı bāb dil şişdügünüñ esbābını ve 'ilācını bildürür	Yedinci bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden dil dibinüñ veremi beyānındadır باب هفتم از جزو دؤم از گفتار پنجم در مورد آماسهای زبان
Otuz yedinci bāb künlüğü ve sessizken dil dibinde ḥalel olan bildürür	Sekizinci bāb dilsüz olmak ve söz söylemekte zuhūra gelen ḥalel beyānındadır باب هشتم از جزو دؤم از گفتار پنجم در گنگی و در خللی که در سخن گفتن پدید آید
Otuz sekizinci bāb bir 'illet olur ḫıfda' dirler anı bildürür	Ṭoḫuzuncu bāb altıncı kitabda bişinci maḳāle ikinci cüzvinden ḫıfda' beyānındadır باب نهم. در مورد ضغفغ
Otuz ṭoḫuzuncu bāb melāze ḥastalıkların kim 'Arabca el-luhāt dirler ve esbābını ve 'alāmetini 'ilācını bildürür	Onuncu bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ ikinci cüzvinden melāze vereminüñ beyānındadır باب دهم. در مورد بیماریهای ملازه که آن را به تازی اللهاث گویند
	Üçüncü cüzv altıncı kitabıñ bişinci maḳālesinden dişler aḥvāli ve marazları beyānındadır جزو سؤم: در باره احوال دندان و بیماریها و درمان آن
Kırkıncı bāb dişler ḥastalıkların aḥvālin bildürür	Evvelki bāb dişüñ aḥvāli ve marazlarınuñ beyānındadır külliyyeten ṭarīki üzere باب نخستین. در مورد شناختن احوال دندان و بیماریهای آن
Kırk birinci bāb dişler saḳlamalıgınuñ tedbirin bildürür kim dürüst ḳala	İkinci bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden dişler ḫıfz eylemek tedbirinüñ beyānındadır باب دؤم از جزو سؤم از گفتار پنجم در مورد تدبیر نگاه داشتن دندانها تادرست بماند
Kırk ikinci bāb diş ağrılarınuñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden diş ağrısınuñ beyānındadır باب سؤم از جزو سؤم از گفتار پنجم در مورد درد دندان
Kırk üçüncü bāb diş sindüğünü ve uşanub döküldüğünü bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden diş ufanması ve dökülmesi beyānındadır باب چهارم از جزو سؤم از گفتار پنجم در مورد شکستن و افتادن دندان
Kırk dördüncü bāb dişler irgandugunuñ esbābını 'alāmetin 'ilācını bildürür	Bişinci bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden dişler deprenmesinüñ beyānındadır باب پنجم از جزو سؤم از گفتار پنجم در جنبیدن دندانها
Kırk beşinci bāb dişlerüñ levn müteğayyir olduğınuñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden dişlerüñ levni tağayyüri beyānındadır باب ششم از جزو سؤم از گفتار پنجم در مورد تغیر رنگ دندانها
Kırk altıncı bāb dişlerüñ ḳamaşduğunuñ esbābını 'ilācını bildürür	Yedinci bāb altıncı kitabda beşinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden ol dişlerüñ künd olması beyānındadır ki anlara Arab lisānında eḡ-ḳars dirler باب هفتم از جزو سؤم از گفتار پنجم در مورد کندی دندانها که به تازی ضرس گویند
Kırk yedinci bāb dişden şu gecmek za'tıf olduğınu bildürür	Sekizinci bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden dişlerüñ za'fı ve şu şalıvirmesi beyānındadır باب هشتم از جزو سؤم از گفتار پنجم در ضعیفی و آب گذاشتن دندان
Kırk sekizinci bāb oḡlancıkların dişleriñ tedbirin bildürür āsānliḡla gele	Ṭoḫuzuncu bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden eṭfāl dişinüñ tedbirinde ki āsānliḡla bite باب نهم از جزو سؤم از گفتار پنجم در مورد تدبیر دندان کودکان تا به آسانی برآید
Kırk ṭoḫuzuncu bāb büyük kişilerin dişleriniñ tedbirin bildürür kim şol dişi key ḳıaracaḳdur āsānliḡla ḳıara	Onuncu bāb altıncı kitabda bişinci maḳālenüñ üçüncü cüzvinden yaşlu ādemlerüñ dişleri tedbirindedür ki ol diş biraḡlımalı ve divşürmelüdü āsānliḡla biraḡa باب دهم از جزو سؤم از گفتار پنجم در مورد تدبیر دندان بزرگسالان تا آنچه افکنندنی باشد به آسانی بیفکنند

Ek-Tablo 11. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – "Boğaz ve Akciğer Hastalıkları"

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
Onuncu maḳālāt zebḥanuñ ḥunākuñ boğazuñ ḥancerenuñ nefes virüb almağauñ ḥastelikleriñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācin bildürür yigirmi dört bābdur	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی Altıncı maḳāle altıncı kitābdan ḥancere ve ḥalḳ ve ḥunāk ve zebḥa 'ilācinuñ aḥvālin aḥlamanuñ beyānındadır ve bu maḳāle iki cüzvdür
Bāb-ı evvel āvāz bātıl olduğunuñ bildürür kim anuñ sebebi sū'ī'l-mizāc marāzinuñ envā'ından ola	Evvelki cüzv āvāz aḥvāli ve āvazuñ bātıl olması ve tağayyürü aḥvāli ve her birinuñ 'ilāci beyānındadır ve bu cüzv biş bābdur جزو نخستین: در باره احوال آواز و اسباب باطل شدن آن و اسباب انواع تغیر و درمان هر یک Evvelki bāb ol āvazuñ bātıl olmasının beyānındadır ki anuñ sebebi sū'ī'l-mizācuñ envā'ı ola بَاب نخستین. در مورد باطل شدن آواز که سبب آن انواع سوء المزاج باشد و درمان آن
İkinci bāb āvāz tūtulduğunuñ esbābını 'ilācin bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda altıncı maḳālenüñ evvelki cüzvinden āvāz dutulmasının beyānındadır بَاب دوم از جزو نخستین از گفتار ششم: در مورد گرفته شدن آواز
Üçüncü bāb ditrik āvāzi bildürür kim 'Acem āvāz-ı lerzendedür 'Arab şavtu'l-murta'ışdūr	Üçüncü bāb altıncı kitābda altıncı maḳālenüñ evvelki cüzvinden ditreyici āvāzuñ beyānındadır بَاب سوم از جزو نخستین از گفتار ششم: در مورد آواز لرزنده
Dördüncü bāb bulanık ve karañu āvāzi bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābda altıncı maḳālenün evvelki cüzvinden tārik āvāz ve tīre āvāz بَاب چهارم از جزو نخستین از گفتار ششم: در مورد آواز تیره و تاریک
Beşinci bāb ince āvāzlar bildürür	Beşinci bāb altıncı kitābda altıncı maḳālenüñ evvelki cüzvinden ince āvāz beyānındadır بَاب پنجم از جزو نخستین از گفتار ششم: در مورد آواز باریک
Altıncı bāb zübḥa ve ḥunāk didikleri 'illetüñ esbābını 'alāmetin 'ilācin bildürür	İkinci cüzv altıncı kitābuñ altıncı maḳālesinden zübḥa ve ḥunāk ve ḥancere ve dilde zuḥūra gelen beşereler 'ilācında ve meri dutulmasının beyānındadır ve bu cüzv dört bābdur جزو دوم: از گفتار ششم در مورد دُبحه و خُناق و بثرها که بر حنجره بدید آید و فراهم گرفته شدن مری Evvelki bāb zübḥa ve ḥunāk ve beşereler 'ilācındadır بَاب نخستین. در مورد دُبحه و خُناق
Yedinci bāb şol beşereleri bildürür boğaz içinde 'āriz olur	İkinci bāb ḥalḳ içinde çıkar beşereler beyānındadır بَاب دوم از جزو دوم از گفتار ششم: در مورد بثرها که از اندرون حلق برآید
Sekizinci bāb boğaza nesne turtuğunuñ 'ilācin bildürür	Üçüncü bāb ta'ām boğazda turtanuñ 'ilāci beyānındadır بَاب سوم از جزو دوم از گفتار ششم در درمان طعام که در گلو بماند
Çokuzuncu bāb boğaza sülük turtuğunuñ 'ilācin bildürür	Dördüncü bāb ḥalḳ içinde şalınan dıve ya nī sülük 'ilāci beyānındadır بَاب چهارم از جزو دوم از گفتار ششم: در مورد زالو که به حلق اندر آویزد یعنی العلق Yedinci maḳāle altıncı kitābdan nefes çekmek āletleriniñ marāzları ve sebepleri ve 'alāmetleri ve anlaruñ 'ilācları beyānındadır گفتار هفتم: در باره یاد کردن بیماری های آلت های دم زدن و اسباب و علامات و درمان آن
Onuncu bāb nefes virmegüñ daḫı tağayyür olduğunuñ esbābını aḥvālini bildürür	Evvelki bāb nefes çekmek aḥvālini aḥlamanuñ beyānındadır بَاب نخستین. در مورد شناختن احوال دم زدن
On birinci bāb her nefes virmek kim ḫabī' hālinden dönse nice olur anı bildürür	İkinci bāb bunuñ beyānındadır ki her nefes çekmekle ḫabī' hālinden döner nicesine olur بَاب دوم از گفتار هفتم در مورد آنکه دم زدن که از حال طبیعی برگردد چگونه باشد
On ikinci bāb rebv ve dīku'n- nefes ve nefes-i intişāb didikleri 'illetüñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Üçüncü bāb rebv ve dīku'n- nefes ve intişāb-ı nefes beyānındadır بَاب سوم از گفتار هفتم: در مورد زیو و تنگ نفس و نفس انتصاب
On üçüncü bāb envā' öksürükleriñ esbābını 'alāmetini 'ilācin bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābda öksürüğüñ envā'ı ve esbābı beyānındadır بَاب چهارم از گفتار هفتم: در مورد سرفه و اسباب آن
On dördüncü bāb şol öksürüğü bildürür kim anuñ sebab issi sū'ī'l-mizācdan ola	Beşinci bāb altıncı kitābda yābis su'āl beyānındadır ki anuñ sebebi ḥārr şade sū'ī'l-mizāc ola بَاب پنجم از گفتار هفتم: در مورد سرفه خشک که سبب آن سُوء المزاج گرم ساده باشد
On beşinci bāb kuru öksürüğü bildürür kim anuñ esbāb şovuk sū'ī'l-mizāc şād ola	Altıncı bāb altıncı kitābda kuru su'āl beyānındadır ki anuñ sebebi bārid sū'ī'l-mizāc sade ola بَاب ششم از گفتار هفتم: در مورد سرفه خشک که سبب آن سُوء المزاج سرد ساده باشد
On altıncı [bāb] balğam öksürük kim anuñ sebab mādde lü issi sū'ī'l-mizāc ile ola	Yedinci bāb altıncı kitābda raḫb su'āl beyānındadır ki anuñ mādde lü sebebi ḥārr sū'ī'l-mizāc ola بَاب هفتم از گفتار هفتم: در مورد سرفه تر که سبب آن سُوء المزاج گرم با ماده باشد
On yedinci bāb yaş öksürük kim anuñ sebab şovuk sū'ī'l-mizācdan mādde olur	Sekizinci bāb raḫb su'āl beyānındadır ki anuñ sebebi bārid lü sū'ī'l-mizāc بَاب هشتم از گفتار هفتم: در مورد سرفه سرد که سبب آن سُوء المزاج سرد با ماده باشد
On sekizinci bāb öksürüğü bildürür kim anuñ sebab şışden ve öykenüñ cerāḫatlerinde ola	Çokuzuncu bāb ol su'āl beyānındadır ki anuñ sebebi öykenüñ verem ve karḫayı ola بَاب نهم از گفتار هفتم: در مورد سرفه که سبب آن آماس و ریش شش باشد
On çokuzuncu bāb öksürüğü bildürür begerātu's-su'āl ola	Onuncu bāb altıncı kitābda ol su'āl beyānındadır ki anuñ sebebi beşerātu's-su'āl ola بَاب دهم از گفتار هفتم: در مورد سرفه که سبب آن بثرات السعال باشد
Yigirminci bāb kan boğazdan geldüğüni bildürür	On birinci bāb ol kanuñ ḫaşa çıkması beyānındadır ki بَاب یازدهم از گفتار هفتم: در مورد برآمدن خون از گلو
Yigirmi birinci bāb zātü'r-riye 'illetinüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācin bildürür ber tāriḳ-i küllī	On ikinci bāb altıncı kitābda zātu'r-riyenüñ beyānındadır بَاب دوازدهم از گفتار هفتم: در مورد ذات الریه
Yigirmi ikinci bāb zātü'ş-şadr didikleri 'illetinüñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	On üçüncü bāb zātu'ş-şadr beyānındadır بَاب سیزدهم از گفتار هفتم: در مورد ذات الصدر
Yigirmi üçüncü bāb sill didikleri 'illetüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācin bildürür	On dördüncü bāb altıncı kitābda sill beyānındadır بَاب چهاردهم از گفتار هفتم: در مورد سل
Yigirmi dördüncü bāb zātü'l-cenb 'illetinüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācin bildürür	On beşinci bāb zātu'l-cenb 'ilāci beyānındadır بَاب پانزدهم از گفتار هفتم در درمان ذات الجنب

Ek-Tablo 12. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmšāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmšāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – "Kalp, Meme, Yemek Borusu ve Mide Hastalıkları"

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmšāhī - Hüsrev Paşa 463
	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی
On üçüncü maḳālāt kırk tokuzuncu bābdur yüregün ve ma'denün marazlarını esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Sekizinci maḳāle altıncı kitābdan yürek aḥvālī ve marazlar ve 'ilācları beyānındadır ve bu maḳāle altı bābdur
Bāb-ı evvel yürekde kaç dürlü illet olur anuñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	گفتار هشتم: در باره احوال دل و بیماری ها و درمان آن Evvelki bāb bunuñ beyānındadır ki yürek marazları kaç nev'dür ve yürek 'ilācınıñ 'arīkīdūr باب نخستین در مورد آنکه بیماری های دل چند نوع است و طریق درمان دل کدامست
İkinci bāb anı bildürür kim yüregün za'fını ve ḥafaḳanı kim issi sū'u'l-mizācdan ḥāşıl ola	İkinci bāb yürek za'fı ve ḥafaḳān ki ḥārr sū'u'l-mizācdan ḥālīs olur باب دوم از گفتار هشتم: در مورد ضعیفی دل و خفقان که از سوء المزاج گرم خیزد
Üçüncü bāb yüregün za'fılgını ve ḥafaḳān-kim şovuk sū'u'l-mizācdan vāki' ola anı bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābuñ sekizinci maḳālesinden yürek za'fı ve ol ḥafaḳān beyānındadır ki bārid sū'u'l-mizācdan toğmuş ola باب سوم از گفتار هشتم در ضعیفی دل و خفقان که از سوء المزاج سرد
Dördüncü [bāb] şol ḥafaḳān bildürür kim kuru sū'u'l-mizācdan vāki' ola	Dördüncü bāb altıncı kitābuñ sekizinci maḳālesinden ḥafaḳān beyānındadır ki yabis sū'u'l-mizācdan tevellüd ide باب چهارم از گفتار هشتم: در مورد خفقان که از سوء المزاج خشک خیزد
Beşinci bāb ḥafaḳān vesvāsını bildürür kim sevdāvi sū'u'l-mizācdan olur	Bişinci bāb altıncı kitābda sekizinci maḳāleden ḥafaḳān beyānındadır ki sū'u'l-mizācdan tevellüd ider ve ol buḥār-ı sevdāvi yürek tarafından ḳalkar باب پنجم از گفتار هشتم: در مورد خفقان و وسواس که از سوء المزاج سوداوی خیزد
Altıncı bāb ḡaşyde olan zā'fılgıñ ve kuvvatsızlıḡıñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābuñ sekizinci maḳālesinden ḡaşy ve za'f kuvvetsüzlük ve esbāb 'alāmätinuñ 'ilācınıñ beyānındadır باب ششم از گفتار هشتم: در مورد غشی و ضعیفی و بی قوتی و اسباب و علامات و درمان آن
Yedinci bāb ḥātün kişilerün südinüñ aḥvālīn bildürür daḡı şunlaruñ südi az olur anuñ tedbīrini bildürür	Ŧokuzuncu maḳāle altıncı kitābdan meme marazlarınıñ aḥvālīnüñ beyānındadır ve bu maḳāle on bābdur گفتار نهم: در باره احوال پستان و بیماری های آن و این گفتار ده باب است
Sekizinci bāb şol ḥatün kişilerün tedbīrini bildürür kim südi çok ola	Evvelki bāb 'avretler südini ve anuñ aḥvālīni añlamanuñ beyānındadır ve ol 'avretüñ tedbīrinde ki südi az ola باب نخستین در شناختن احوال شیر زنان و تدبیر زنی که شیرش اندک بود
Ŧokuzuncu bāb 'avretlerün südleri emçeklerinde bağlanub peynir gibi ola 'ilācını bildürür	İkinci bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden südi çoḡ olan 'avretüñ tedbīri beyānındadır باب دوم از گفتار نهم در مورد تدبیر زنی که شیر او بسیار باشد
Onuncu bāb bağlanmış südüñ 'ilācını bildürür emçekde müte'affin ola	Üçüncü bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden memede ḡaliz olan südüñ 'ilācı beyānındadır باب سوم از گفتار نهم در پستان شیر که در پستان ببندد و پتیر شود
On birinci bāb issi şiş kim emçekde zāhir ola anı bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden ol 'avretler südinüñ 'ilācı beyānındadır ki memede Ŧoñar ve müte'affin olur باب چهارم از گفتار نهم در درمان شیر بسته شده که در پستان غفن گردد
On ikinci bāb şovuk şiş kim emçekde zāhir ola anı bildürür	Bişinci bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden ḥārr verem 'ilācınıñ beyānındadır ki memede zuhūra gelür باب پنجم از گفتار نهم در آماس گرم که در پستان پدید آید
On üçüncü bāb emçek çatı olduḡını daḡı ḡudedler zāhir olduḡını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden bārid verem beyānındadır ki memede zāhir olur باب ششم از گفتار نهم در آماس سرد که در پستان پدید آید
On dördüncü bāb emçekden olan dübeylenüñ 'ilācını bildürür	Yedinci bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden memede olan ḡudedlerüñ bekliginüñ beyānındadır باب هفتم از گفتار نهم در سخت شدن پستان و غده ها که در وی پدید آید
On beşinci bāb pelid cerāhatler kim emçek etini yiye anuñ 'ilācını bildürür	Sekizinci bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden dübeyle ve anuñ 'ilācı beyānındadır ki meme üstünde zāhir olur باب هشتم از گفتار نهم در درمان دُبیلَه که بر پستان پدید آید
On altıncı bāb emcek şoḡulmaḡlıḡınıñ tedbīrini bildürür kim büyük olmaya	Ŧokuzuncu bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden murdār ḳarḫalar beyānındadır ki memenüñ etini yir باب نهم از گفتار نهم در درمان ریش های پلید که گوشت پستان بخورد
	Onuncu bāb altıncı kitābuñ Ŧokuzuncu maḳālesinden 'avretler memelerini şaḳlama[nu]ñ tedbīrinüñ beyānındadır ki meme büyüme باب دهم از گفتار نه م در مورد تدبیر نگاه داشتن پستان زنان تا بزرگ نشود
	Onuncu maḳāle altıncı kitābdan ma'de ve meri aḥvālīnüñ ve marazlarınıñ ve 'ilācınıñ beyānındadır ve bu maḳāle altı cüzvd[ür] گفتار دهم: در باره احوال معده و مری و بیماری ها و درمان آن
	Evvelki cüzv marazlarınıñ beyānındadır ve bu cüzv üç bābdur جزو نخستین: در احوال مری و بیماری ها و درمان آن
On yedinci bāb ta'ām ve şarāb boḡazdan düşvārlıḡla indüḡiniñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Evvelki bāb ta'ām ve şarāb boḡaz düşvār yutulmasınıñ beyānındadır باب نخستین در دشواری فرو بردن طعام و شراب بحلق
On sekizinci bāb meriye vāki' olan şişi bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda onuncu maḳālenüñ evvelki cüzvinden meri vereminiñ beyānındadır باب دوم از جزو نخستین از گفتار دهم در آماس مری
On Ŧokuzuncu bāb meride 'ariz olan ḳarḫa ve beşere'i ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābda onuncu maḳālenüñ evvelki cüzvinden merinüñ ḳarḫa ve beşeresi ve anuñ 'ilācı beyānındadır باب سوم از جزو نخستین از گفتار دهم در مورد قرحه و پتیره مری و علامات ها و درمان آن
	İkinci cüzv altıncı kitābuñ onuncu maḳālesinden ma'deye vāki' olan envā' sū'u'l-miz[āc] ve anuñ esbābı ve 'alāmāt ve 'ilācınıñ beyānındadır ve bu cüzv yedi bābdur جزو دوّم م: از گفتار دهم در انواع سوء المزاج که معده را افتد و اسباب و علائمت و درمان آن

Yigirminci bāb sū'u'l-mizācuñ envā'larınuñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür kim ma'deye vāki' olur	Evvelki bāb hārr ve sāde şū'u'l-mizāc ve esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācinuñ beyānındadır باب نخستین در سوء المزاج گرم ساده و اسباب و علامات و درمان آن
Yigirm-[bir]inci bāb mādde'lü issi sū'u'l-mizāc kim ma'dede zāhir ola	İkinci bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ ikinci cüzvinden mādde'lü hārr sū'u'l-mizāc beyānındadır ki ma'dede zuhūra gelür باب دوم از جزو دوم از گفتار دهم در مورد سوء المزاج گرم با ماده که در معده پدید آید و درد و ضعیفی معده از آن تولد کند
Yigirm-ikinci bāb ma'de ağırsı ve za'ifliği kim māddesüz şovuk sū'u'l-mizācdan tevellüd eyleye	Üçüncü bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ ikinci cüzvinden ma'de veca'nuñ ve za'finuñ beyānındadır ki māddesüz bārid sū'u'l-mizācdan tevellüd ide باب سوم از جزو دوم از گفتار دهم در درد معده و ضعیفی آن که از سوء المزاج بی ماده تولد کند
Yigirm-üçüncü bāb ma'denüñ şol za'fını bildürür kim şovuk ve kuru sū'u'l-mizācdan 'ariz ola	Dördüncü bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ ikinci cüzvinden ma'de za'finuñ beyānındadır ki bārid yābis şū'u'l-mizācdan tevellüd ider باب چهارم از جزو دوم از گفتار دهم در مورد ضعف معده که از سوء المزاج سرد و خشک خیزد
Yigirm-dördüncü bāb ma'denüñ şol za'fını bildürür kim şovuk ve ter sū'u'l-mizācdan tevellüd eyleye	Bişinci bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ ikinci cüzvinden ma'de za'finuñ beyānındadır ki bārid ve raṭb sū'u'l-mizācdan tevellüd ider باب پنجم از جزو دوم از گفتار دهم در مورد ضعیفی معده که از سوء المزاج سرد و تر تولد کند
Yigirm-dördüncü bāb ma'den ağırsını ve ta'am sifmedüğünü kim yellerden tevellüd eyleye anı bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ ikinci cüzvinden ma'de veca'nda ve ta'am hażm olmamanuñ beyānındadır ki riḥlerden tevellüd ider باب ششم از جزو دوم از گفتار دهم در مورد درد معده و ناگواریدن طعام
Yigirm-beşinci bāb şol ma'de ağırlarını bildürür kim sevdāvi aḥlātdan tevellüd eyleye kim ṭalaḳdan ma'deye gelür	Yedinci bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ ikinci cüzvinden ma'denüñ ol veca'ları beyānındadır ki sevdāvi ḥılṭlardan tevellüd ider ve ṭalaḳdan ma'deye dāḥil olur باب هفتم از جزو دوم از گفتار دهم در درد معده که از خلط های سودایی خیزد که از طحال به او اندر آید
	Üçüncü cüzv altıncı kitābuñ onuncu maqālesinden ta'am iştihāsı aḥvalinüñ tagayyürü beyānındadır bu cüzv biş bābdur جزو سوم: از گفتار دهم در باره تغیر احوال اشتها
Yigirm-altıncı bāb ta'am şehvet za'if oldığınıñ esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Evvelki bāb ta'am iştihāsınun za'fı ve anuñ sebebi ve 'alāmeti ve 'ilācı beyānındadır باب نخستین از جزو سوم از گفتار دهم در ضعیفی شهوت و اسباب و علامات و درمان آن
Yigirm-yedinci bāb şol 'ileti bildürür kim aña şehvetü'l-kelbiyye dirler	İkinci bāb altıncı kitābda onuncu maqālenün üçüncü cüzvinden ol 'illet beyānındadır ki aña şehvetü'l-kelbiyye dirler ya'nı itler iştihāsı باب دوم از جزو سوم از گفتار دهم در بیماری که آن را الشهوة الکبیه گویند یعنی آرزوی سکان
Yigirm-sekizinci bāb iştihāya vāki' olan āfet bildürür kim aña cū'u'l-baḳar dirler	Üçüncü bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ üçüncü cüzvinden iştihā āfeti beyānındadır ki aña cū'u'l-baḳar dir[ler] باب سوم از جزو سوم از گفتار دهم در مورد آفت اشتها به غذا و سیری ناپذیری که آن را به تازی الجوع البقري خوانند یعنی گرسنگی گاو
Yigirm-çokuzuncı bāb şol tebāh arzuları bildürür kim insānda zāhir olur	Dördüncü bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ üçüncü cüzvinden fāsīd iştihālar beyānındadır ki ādemden zuhūra gelür باب چهارم از جزو سوم از گفتار دهم در مورد آرزوهای تباہ که انسان را پدید آید
Otuzuncı bāb şusalık çok ğalebe eylediginüñ esbābını 'alāmetini 'ilācını bildürür	Bişinci bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ üçüncü cüzvinden şusuzlukda ve şuyı çok arzu itmenüñ beyānındadır باب پنجم از جزو سوم از گفتار دهم در مورد تشنگی و بسیاری آرزوی آب
	Dördüncü cüzv altıncı kitābuñ onuncu maqā[le]sinden ma'de hareketlerinüñ aḥvālını beyān ider gegirme ve esneme ve ḳay ve ol nesne ki buña mānend ola جزو چهارم : از گفتار دهم در باره احوال حرکت های معده چون آروغ و فواق و قی و آنچه بدین ماند
Otuz birinci bāb ma'de hareketleriniñ aḥvāllerin bildürür gegirmek ve inḳırmaḳ ve kuşmaḳ gibi	Evvelki bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ dördüncü cüzvinden fuvāḳ ve anuñ 'alāmāt ve 'ilācınıñ beyānındadır باب نخستین در مورد فواق و سبب و علامات و درمان آن
Otuz ikinci bāb gegirmegün esbābını ve 'alāmetini 'ilācını bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ üçüncü [dördüncü] cüzvinden gegirme beyānındadır باب دوم از جزو چهارم از گفتار دهم در مورد آروغ
Otuz üçüncü bāb tāselanmağı ve ğaşeyān ve ma'de izṭirābın beyān eyler	Üçüncü bāb tāse ve goñül dönmesi ve ma'de izṭirābı beyānındadır باب سوم از جزو چهارم از گفتار دهم در مورد تاسه و منبش گشتن و اضطراب معده
Otuz dördüncü bāb kuşmağıñ esbābını 'alāmet ve 'ilācını bildürür	Dördüncü bāb ḳay ve anuñ esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācı beyānındadır باب چهارم از جزو چهارم از گفتار دهم در مورد قی و اسباب و علامات و درمان آن
Otuz beşinci bāb bir kimse ḳan kuşduğınuñ esbābını ve 'alāmetini 'ilācını bildürür	Bişinci bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ dördüncü cüzvinden ḳan ḳay itmek beyānındadır باب پنجم از جزو چهارم از گفتار دهم در قی کردن خون
Otuz altıncı bāb hayza didikleri 'illet bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ dördüncü cüzvinden hayza beyānındadır باب ششم از جزو چهارم از گفتار دهم در مورد هیضه
	Bişinci cüzv altıncı kitābuñ onuncu maqālesinden ma'de za'fı ve ta'am yaramaz hażm olduğı ve ma'denüñ veca'ı beyānındadır ve bu cüzv altı bābdur جزو پنجم : از گفتار دهم در باره ضعیفی معده و بدگواریدن طعام و درد معده که از پس طعام خوردن پدید آید و اسباب و علامات و درمان آن
Otuz yedinci bāb ma'de za'ifliğiniñ aḥvāllerin bildürür	Evvelki bāb ma'denüñ za'fı aḥvālī zikrindendür باب نخستین در مورد یاد کردن احوال ضعیفی معده
Otuz sekizinci bāb kuvvet-i cāzibenüñ za'ifliğini bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ bişinci cüzvinden kuvvet-i cāzibe za'finuñ beyānındadır باب دوم از جزو پنجم از گفتار دهم در ضعیفی قوت جاذبه و درمان آن
Otuz çokuzuncı bāb kuvvet-i māsike za'if olduğunıñ 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ bişinci cüzvinden kuvvet-i māsikenüñ za'fıñ beyānındadır باب سوم از جزو پنجم از گفتار دهم در مورد ضعیفی قوت ماسکه
Ḳırkıncı bāb kuvvet-i hāzime za'if olduğunı bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābda onuncu maqālenüñ bişinci cüzvinden kuvvet-i hāmiza za'finuñ beyānındadır

	باب چهارم از جزو پنجم از گفتار دهم در ضعیفی قوت هاضمه
Çırk birinci bāb kuvvet-i dāfi'aniñ za'iflīgın bildürür	Bişinci bab altıncı kitābda onuncı maḳālenüñ bişinci cüzvinden ma'de za'ifli[gi]nüñ beyānındadır
	باب پنجم از جزو پنجم از گفتار دهم در ضعیفی دافعه
Çırk ikinci bāb ma'deniñ cirm za'iflīgın daḫı anıñ nesc-i tehelhūlin oldıgını bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābda onuncı maḳālenüñ bişinci cüzvinden ma'de cirminüñ za'ifligive anuñ nescinüñ tehlii beyānındadır
	باب ششم از جزو پنجم از گفتار دهم در ضعیفی جرم معده و تهلهل نسج آن
	Altıncı cüzv altıncı kitābuñ onuncı maḳālesinden ma'denün veremleri ve beşereleri ve qarḫaları beyānındadır ve bu cüzv altı bābdur
	جزو ششم : از گفتار دهم در باره آماس ها و ریش ها و بترهای معده
Çırk üçüncü bāb demevî şiş kim ma'dede zāhir ola 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	Evvelki bāb demevî verem beyānındadır ki ma'dede zuhūra gelür ve anuñ 'alāmetleri ve 'ilācları beyānındadır
	باب نخستین در آماس خونی که در معده پدید آید و علامت و درمان آن
Çırk dördüncü bāb safrāvi şiş kim ma'dede zāhir olur 'alāmetin ve 'ilācin bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda onuncı maḳālenüñ altıncı cüzvinden safrāvi verem beyānındadır ki ma'dede zuhūra gelür ve anuñ 'alāmāt ve 'ilāci beyānındadır
	باب دوم از جزو ششم از گفتار دهم در آماس صفرایی که در معده پدید آید و علامات و درمان آن
Çırk beşinci bāb verem felgāmüni kim ma'dede zāhir ola anıñ 'alāmetini 'ilācinı bildürür	Onuncı [Üçüncü] bāb altıncı kitābda onuncı maḳālenüñ altıncı cüzvinden balgāmī verem beyānındadır ki ma'dede zuhūra gelür ve anuñ 'alāmāt ve 'ilāci beyānındadır
	باب سوم از جزو ششم از گفتار دهم در آماس بلغمی که در معده پدید آید و علامات و درمان آن
Çırk altıncı bāb verem şulb kim ma'dede zāhir ola anı bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitābda onuncı maḳālenüñ ikinci [altıncı] cüzvinden ol şulb verem beyānındadır ki ma'dede zuhūra gelür
	باب چهارم از جزو ششم از گفتار دهم در آماس ضلب که در معده پدید آید و علامت و درمان آن
Çırk yedinci bāb ma'dede olan dübeyleniñ 'alāmetini ve 'ilācinı bildürür	Bişinci bāb altıncı kitābda onuncı maḳālenüñ altıncı cüzvinden ma'dede zuhūra gelen dübeyle beyānındadır
	باب پنجم از جزو ششم از گفتار دهم در مورد دُبیله که در معده پدید آید
Çırk sekizinci bāb ma'dede olan sıyrıkları ve cerāhatleri ve beşereleri bildürür	Altıncı bāb ikinci [altıncı] kitābda onuncı maḳālenüñ altıncı cüzvinden ma'denüñ qarḫaları ve beşereleri beyānındadır
	باب ششم از جزو ششم از گفتار دهم در مورد ریش ها و بترهای معده

Ek-Tablo 13. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Göz Hastalıkları”

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی
	İkinci maḳālenün altıncı kitābdan göz marazlarınuñ ḥallerini ve anuñ 'alāmetleriniñ sebeblerini añlamanuñ beyānındadır ve bu maḳāle yedi cüzv üzerindedür
	گفتار دوم: در باره شناختن حالها و بیماریهای چشم و اسباب و علامات و درمان آن
Üçüncü maḳālāt müstemil olmaqdır on bāb üzerine her bābda şol nesneleri bildürür kim göze mu'ālec eyleyen keḥḥāle anları bilmek vācibdür	Evvelki cüzv göz mizācinuñ ve ol nesne ki gerekliüdür anuñ beyānındadır
Bāb-ı evvel gözün nihādını bildürür	جزو نخستین: در باره شناختن مزاج چشم و آنچه در انواع درمان آن به کار آید بر طریق کلی
İkinci bāb gözün teşriḥini beyān eyler	
Üçüncü bāb gözün mizācinı ve ol ḥaller kim aña ta'alluḳı vardır anı bildürür	Evvelki bab altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ evvelki cüzvinden göz mizācinı ve aña müte'alliḳ olan ḥalleri añlamanuñ beyānındadır
	باب نخستین. در مورد شناختن مزاج چشم و حالها که بدان تعلق دارد
Dördüncü bāb gözün ḥastalıklarınuñ 'ilāci uşūlinüñ añlamlıgını bildürür	İkinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ evvelki cüzvinden göz marazlarınuñ 'ilāci uşūlini añlamanuñ beyānındadır
	باب دوم. در مورد شناختن اصول و درمان بیماریهای چشم
Beşinci bāb gözün ḥastalıklarınınıñ esbāblarını bildürür	Üçüncü bāb mādde olan göz marazlarınuñ esbābını añlamanuñ beyānındadır
	باب سوم از جزو نخستین از گفتار دوم: در مورد شناختن اسباب بیماریهای چشم که با ماده باشد
Altıncı bāb göz edviyyelerinin her birinüñ fi'lini ve kuvvetini bildürür	Dördüncü bāb evvelki cüzvün ikinci maḳālesinden göz dārūlarını ve her birinüñ fi'lini ve kuvvetini añlamanuñ beyānındadır
	باب چهارم از جزو نخستین از گفتار دوم: در مورد شناختن داروهای چشم و فعل و قوت هر یک
Yedinci bāb edviyye-i müfrede'i bildürür gözün dükeli mevzi'inde zıkr olunur	Bişinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ evvelki cüzvinden göz dārūlarını añlamanuñ beyānındadır ki nicesine düzmek gerek
	باب پنجم از جزو نخستین از گفتار دوم در شناختن که داروهای چشم چگونه مدبر باید کرد و چگونه باید ساخت
Sekizinci bāb göz edviyyelerini nice müdebber iderler anı bildirir	
Çokuzuncı bāb gözi nice açmaḳ gerekdür otı göze nice cekmek gerekdür anı bildürür	Altıncı bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ evvelki cüzvinden bunuñ beyānındadır ki gözi nice açmaḳ gerek ve dārūyi nice çekmek gerek
	باب ششم از جزو نخستین از گفتار دوم در آن که چشم بیمار چگونه باید گشاد و دارو چگونه باید کشید
Onuncı bāb gözi şaklamağın tedbirini bildirir kim hergiz ḥasta olmaya	Yedinci bāb altıncı kitābda ikinci maḳālenüñ evvelki cüzvinden gözi ḥifz eylemek beyānındadır ki sıḫḥāt üzere ola ve veca' ile olmaya
	باب هفتم از جزو نخستین از گفتار دوم در مورد تدبیر نگاه داشتن چشم تادریست باشد و دردمند نشود تدبیر نگاه داشتن چشم تا دردمند نشود

Ek-Tablo 14. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Konjonktiva Hastalıkları”

Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
---	--

	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی
Beşinci maḳālāt ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'ariz marazları bildürür ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'ariz olan on üçüncü marazdır bu sebebden on üç bāb itdük	Dördüncü cüzv altıncı kitabı ikinci maḳālenüñ ol marazlar beyānındadır ki ṭabaḳa-i mültaḥime vāḳi' olur ve bu marazlar on üçdür جزو چهارم : از گفتار دؤم در بیماری ها ی که در طبقه ملتحمه افتد و این بیماری سیزده عدد است : رمد، طرفه ، ظرفه ، انتفاخ الحسا الحکه السل الودقه الدمغه (اشک ریزش) الدبئیته الرکیل الخلالال الفرد و تفرق الإلتصال
Bāb-ı ewel dürlü dürlü göz ağrılarınuñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildürür	Evvelki bāb aştıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden remediñ envā' alāmāt ve 'ilācınıñ beyānındadır باب نخستین در مورد انواع رمد
İkinci bāb ṭarfe didigimiz 'illetinüñ esbābını ve 'ilācın ve 'alāmetin bildürür	İkinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden ṭarfe ve 'alāmāt ve 'ilācınıñ beyānındadır باب دؤم از جزو چهارم از گفتار دؤم در مورد طرفه و درمان آن
Üçüncü bāb zafranüñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden ol göz 'ilac beyānındadır ki anuñ icine bir nesne düşmüş ola ve aña dütün ve ğubār irişmiş ola باب سؤم از جزو چهارم از گفتار دؤم در درمان چشم که چیزی در وی افتاده باشد
Dördüncü bāb mültaḥimeye 'ariz olan intifāh bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden zaḫra ve esbāb ve 'ilācınıñ beyānındadır باب چهارم از جزو چهارم از گفتار دؤم در مورد طرفه و درمان آن
Beşinci bāb mültaḥimeye 'ariz olan cesā didügümüz 'illet bildürür	Beşinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden mültaḥimenüñ 'alāmāt ve 'ilācı beyānındadır باب پنجم از جزو چهارم از گفتار دؤم: در مورد انتفاخ ملتحمه
Altıncı bāb ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'ariz olan ḫikke 'illetin bildürür	Altıncı bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden mültaḥimenüñ şulb olması ve anuñ 'ilācı beyānındadır باب ششم از جزو چهارم از گفتار دؤم : در مورد ضلب شدن ملتحمه و این بیماری را به تازی جسا الملتحمه گویند
Yedinci bāb sebel 'illetinüñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildürür	Yedinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden ṭabaḳa-i mültaḥimenüñ ḫaşınması ve anuñ 'ilācı beyānındadır باب هفتم از جزو چهارم از گفتار دؤم : در مورد خاریدن طبقه ملتحمه
Sekizinci bāb vadaḳa didügümüz 'illetüñ 'alāmetini ve 'ilācın bildürür	Sekizinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden sebel ve anuñ 'ilācı beyānındadır باب هشتم از جزو چهارم از گفتار دؤم: در مورد سبیل
Toḫuzuncı bāb dem'anuñ envā'ını ve 'ilācın bildürür	Toḫuzuncı bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü [cüzvinden] vadaḳa beyānındadır باب نهم از جزو چهارم از گفتار دؤم: در مورد ودقه
Onuncu bāb mültaḥimeye 'ariz olan dübeylenüñ 'alāmetin ve 'ilācın bildürür	Onuncu bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden dem'a ve anuñ 'ilācı beyānındadır باب دهم از جزو چهارم از گفتار دؤم: در مورد دمغه (اشک ریزش)
On birinci bāb mültaḥimeye 'ariz olan tüse 'illetini bildürür	On birinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden mültaḥime üstünde zuḫūra iden dübeyle beyānındadır باب یازدهم از جزو چهارم از گفتار دؤم: در مورد دبئیته که بر ملتحمه پدید آید
On ikinci bāb laḫmu'z-zāyidüñ 'illetini bildürür	On ikinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden tütüya beyānındadır ki mültaḥime üstünde zuḫūra gelür باب دوازدهم از جزو چهارم از گفتار دؤم : در مورد توته که بر طبقه ملتحمه پدید آید
On üçüncü bāb mültaḥimeye 'ariz olan teferruḳu'l-ittişāl bildürür	On üçüncü bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ dördüncü cüzvinden teferruḳu'l-ittişāl beyānındadır ki mültaḥime ṭabaḳasında zuḫūra gelür باب سیزدهم از جزو چهارم از گفتار دؤم در تفرق الإلتصال که بر ملتحمه افتد

Ek-Tablo 15. Zāhīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile Zāhīre-i Ḥ'ārezmşāhī'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren Terceme-i Zāhīre-i Ḥ'ārezmşāhī (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Hisle Anlaşılmayan Göz Hastalıkları”

Zāhīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zāhīre-i Ḥ'ārezmşāhī - Hüsrev Paşa 463
	کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی، اثر حکیم جرجانی
Sekizinci maḳālāt gözün şol 'illetlerini bildürür kim anı ḫiss-ile kimseler idrāk eylemez her birinüñ adını esbābını ve 'ilācını beyān eyler bu maḳālāt on bir bābdür her bābda bunca marazları vardur zıkr eylevüz inşā' Allahu te'ālā	Yedinci cüzv altıncı kitabı ikinci maḳālesinden gözün ol marazları beyānındadır ki ey ḫiss ile idrāk itmek muḳadder olmaya ve anuñ 'alāmāt ve 'ilācı beyānındadır ve bu cüzv on bir bābdür جزو هفتم : از گفتار دؤم در بیماری های چشم که آن را به حس ادراک بتوان کرد و نام و علاامت و سبب و درمان هر یک
Bāb-ı ewel ṭabaḳa'-i bezyiyyede 'ariz olan marazları bildürür	Evvelki bāb ruṭubet-i bezyiyye marazınıñ beyānındadır باب نخستین در بیماری های رطوبت بیضیه
İkinci bāb ruṭubet-i celidiyye 'ankebütiyye 'ariz olan marazları bildürür	İkinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ yedinci cüzvinden ruṭubet-i celid[iyye] ki marazlarınıñ beyānındadır باب دؤم از جزو هفتم از گفتار دؤم در بیماری های رطوبت جلیديه
Üçüncü bāb rüḫ-ı bāşıraya 'ariz olan āfetleri bildürür	Üçüncü bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ yedinci cüzvinden kuvvet-i bāşıra ḫāllerinüñ beyānındadır باب سؤم از جزو هفتم از گفتار دؤم در مورد وضعیت قوت باصره
Dördüncü bāb şeb körlüğünüñ esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildürür	Dördüncü bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ yedinci cüzvinden şeb-kür ve rüz-kür ya'nı ola ki gice veyā gündüzle göremez Arabca aña a'şā dirler anuñ beyānındadır باب چهارم از جزو هفتم از گفتار دؤم در مورد شب کوری و روزکوری
Beşinci bāb gündüz görmezliğinüñ esbābını ve 'ilācın bildürür	Beşinci bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ yedinci cüzvinden şovukdan müte'essir olmuş gözün 'ilācı beyānındadır باب پنجم از جزو هفتم از گفتار دؤم در درمان چشمی که سرمازده باشد
Altıncı bāb ḫardan şovukdan zaḫmet cekmiş gözün 'ilācın bildürür	Altıncı bāb altıncı kitabda ikinci maḳālenüñ yedinci cüzvinden ruṭubet-i zücāciyye 'ilācınıñ beyānındadır
Yedinci bāb ruṭubet-i zücācınıñ marazlarınıñ 'adedini ve 'alāmetin bildürür	

	باب ششم از جز و هفتم از گفتار دؤم در بیماری های رطوبت زجاجیه Yedinci bāb altıncı kitâbda ikinci maḳâlenüñ yedinci cüzvinden tabâka-i şebekiyyenüñ marazları beyânındadır
Sekizinci bāb 'aşab-ı mücevvefe' âriz olan marazları bildürür	باب هفتم از جز و هفتم از گفتار دؤم در مورد بیماری های که در طبقه شبکیه افتد Sekizinci bāb altıncı kitâbda ikinci maḳâlenüñ yedinci cüzvinden 'aşab-ı mücevvef marazlarınuñ beyânındadır
	باب هشتم از جز و هفتم از گفتار دؤم در بیماری های عصب مجوف Toḳuzuncı bāb ol marazlar beyânındadır ki 'aşab-ı mücevvef ve göz 'adaleleri içine düşer
Toḳuzuncı bāb 'aşab-ı mücevvefün istirhâ oluđunuñ esbâbını ve 'ilâcını bildürür	باب نهم از جز و هفتم از گفتار دؤم در بیماری ها که در عضله های عصب مجوف و عضله های خاصه چشم افتد Onuncı bāb altıncı kitâbda ikinci maḳâlenüñ yedinci cüzvinden 'aşab-ı mücevvef istirhâsı sebebi ile dükel
Onuncı bāb gözün nûri za'îf oluđunuñ esbâbını ve 'ilâcını bildürür	باب دهم از جز و هفتم از گفتار دؤم در مورد بیرون نشستن چشم نه به سبب استرخای عصب مجوف On birinci bāb altıncı kitâbda ikinci maḳâlenüñ yedinci cüzvinden göz ve rûḥ-ı bâşır za'fınıñ beyânındadır
On birinci bāb envâ' göz ağrılarında ve emrâzına hâcet olan otları ve şiyâfları ve zürürları beyân ider	باب یازدهم در مورد ضعیفی چشم و بینایی

Ek-Tablo 16. Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr (Nuruosmaniye 3585) ile Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekeliođlu 682)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Baş Ağrılarının Sebepleri, Belirtileri ve Tedavileri”

Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr - Nuruosmaniye 3585	Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682
İkinci maḳâle yigirmi bir bābdur envâ'ı baş ağrılarının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür	Faşl-ı evvel yigirm-bir bābdır envâ'-i baş ağrılarının esbâb 'alâmetini 'ilâcını bildürür
Bāb-ı evvel issiden olan baş ağrılarını bildürür kim māddesüz ola	Bāb-ı evvel issiden olan baş ağrılarını bildürür kim māddesüz ola
İkinci bāb şafrâvi issi baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür	İkinci bāb şafrâvi issi baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür
Üçüncü bāb issi kandan olan baş ağrısını bildürür	Üçüncü bāb issi kan olan baş ağrısını bildürür
Dördüncü bāb şovukdan olan baş ağrısını bildürür kim māddesüz ola	Dördüncü bāb şovukdan olan baş ağrısını bildürür kim māddesüz ola
Beşinci bāb şovuk balgâmi baş ağrılarının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür	Beşinci bāb şovuk balgâm baş ağrılarının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür
Altıncı bāb sevdâdan olan baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür	Altıncı bāb sevdâdan olan baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür
Yedinci bāb gâliz yellerden mütevellid olan baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür	Yedinci bāb gâliz yellerden mütevellid olan baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür
Sekizinci bāb şol baş ağrılarını bildürür kim yubüsetden ḥâşıl ola	Sekizinci bāb baş ağrılarını bildürür kim yubüsetden ḥâşıl ola
Toḳuzuncı bāb ma'de 'ağzınıñ za'îfligından 'âriz olan baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür	Toḳuzuncı bāb ma'de 'ağzınıñ za'îfligından olan baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür
Onuncı bāb dimâğ ḥissiniñ kuvvetinden 'âriz olan baş ağrısının 'alâmetini bildürür	Onuncı bāb dimâğ ḥissiniñ kuvvetinden 'âriz olan baş ağrısının 'alâmetini bildürür
On birinci bāb şol baş ağrısını bildürür kim uyukdan şoñra 'âriz olur	On birinci bāb şol baş ağrısını bildürür kim uyukdan şoñra 'âriz olur
On ikinci bāb cimâ'dan şoñra 'âriz olan baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür	On ikinci bāb cimâ'dan şoñra 'âriz olan baş ağrısının esbâbını ve 'alâmetini ve 'ilâcını bildürür
On üçüncü bāb şol baş ağrılarını bildürür kim râyiḥalar ve buḥârlar mütevellid olub taşradan dimâğa irişe	On üçüncü bāb şol baş ağrılarını bildirir kim râyiḥalar ve buḥârlar mütevellid olub taşradan dimâğa irişe
On dördüncü bāb taşra yellerden mütevellid olan baş ağrılarını bildürür	On dördüncü bāb taşra yellerden mütevellid olan baş ağrılarını bildürür
On beşinci bāb zeḥmiden cerâḥatden mütevellid olan baş ağrılarını bildürür	On beşinci bāb zeḥmiden cerâḥatden mütevellid olan baş ağrılarını bildürür
On altıncı bāb baş çanağının içinde mütevellid olan kurtçuğaz sebebiyle olan baş ağrısını bildürür	On altıncı bāb baş çanağının içinde mütevellid olan kurtçuğaz sebebiyle 'âriz olan baş ağrısını bildürür
On yedinci bāb ḥumârlıkdan 'âriz olan baş ağrısını bildürür	On yedinci bāb ḥumârlıkdan 'âriz olan baş ağrısını bildürür
On sekizinci bāb sancuyıla olan baş ağrısını bildürür	On sekizinci bāb sancuyıla olan baş ağrısını bildürür
On toḳuzuncı bāb müzmin ve lâzım baş ağrılarını bildürür	On toḳuzuncı bāb müzmin ve lâzım baş ağrılarını bildürür
Yigirminci bāb isitmâdan 'âriz olan baş ağrılarını bildürür	Yigirminci bāb isitmâdan 'âriz olan [baş] ağrılarını bildürür
Yigirm-birinci bāb yarım baş ağrısını bildürür kim 'Arab ıstılahında şaḳika dirler	Yigirm-birinci bāb yarım baş ağrısını bildürür kim 'Arab ıstılahınca şaḳika dirler

Ek-Tablo 17. Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr (Nuruosmaniye 3585) ile Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekeliođlu 682)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Gözü Tedavi Eden Kehhâlin Bilmesi Gerekenler”

Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'inu's-Surūr - Nuruosmaniye 3585	Zaḥīre-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682
Üçüncü maḳâle müstemil olmuşdur on bāb üzerine her bābda şol nesnelere bildürür kim göze mu'âlece iden keḥḥâle anları bilmek vâcibdür	Üçüncü maḳâlât müstemil olmuşdur on bāb üzerine her bābda şol nesnelere bildürür kim göze mu'âlec eyleyen keḥḥâle anları bilmek vâcibdür
Evvelki bāb gözün nihâdını bildürür	Bāb-ı evvel gözün nihâdını bildürür
İkinci bāb gözün teşriḥini beyân ider	İkinci bāb gözün teşriḥini beyân eyler
Üçüncü bāb gözün mizâcını ve ol ḥaller kim aña ta'alluḳı vardır anı bildürür	Üçüncü bāb gözün mizâcını ve ol ḥaller kim aña ta'alluḳı vardır anı bildürür
Dördüncü bāb gözün ḥastalıklarının 'ilâci uşulünüñ aflamaklığını bildürür	Dördüncü bāb gözün ḥastalıklarının 'ilâci uşulünüñ aflamaklığını bildürür
Beşinci bāb esbâblarını bildürür kim mādde ile ola	Beşinci bāb gözün ḥastalıklarının esbâblarını bildürür
Altıncı bāb gözün edviyelerinin her biriniñ her biriniñ fi'lini ve kuvvetini bilmekliği beyân ider	Altıncı bāb göz edviyelerinin her biriniñ fi'lini ve kuvvetini bildürür
Yedinci bāb edviyeyi müfredi bildirür kim gözün dükeli mevzi'inde zıkr olunur	Yedinci bāb edviyye'-i müfredi' bildirür gözün dükeli mevzi'inde zıkr olunur
Sekizinci bāb gözün edviyelerini nice müdebber iderler anı bildürür	Sekizinci bāb göz edviyelerini nice müdebber iderler anı bildirir
Toḳuzuncı bāb gözi nice açmak gerekdür otı göze nice çekmek gerekdür anı bildürür	Toḳuzuncı bāb gözi nice açmak gerekdür otı göze nice çekmek gerekdür anı bildürür
Onuncı bāb gözi şaklamağın tedbiri olur	Onuncı bāb gözi şaklamağın tedbirini bildirir kim her-gez ḥasta olmaya

Ek-Tablo 18. Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr (Nuruosmaniye 3585) ile Zāhire-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Göz Kapağı Hasalıkları”

Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr - Nuruosmaniye 3585	Zāhire-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682
Dördüncü makāle gözün kabağına 'arız olan marazları ve güşesinde olan illetlerün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını beyān ider	Dördüncü makālāt gözün kabağına 'arız olan marızleri ve güşesinde olan illetlerün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını beyān eyler
Bāb-ı evvel berde didüğümüz 'illetün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Bāb-ı evvel berde didüğümüz 'illetün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildürür
İkinci bāb taḥaccur 'illetinün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	İkinci bāb taḥaccur 'illetinün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildürür
Üçüncü bāb iltişāk 'illetinün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Üçüncü bāb iltişāk 'illetinün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildürür
Dördüncü bāb şetrenün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Dördüncü bāb şetrenün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildürür
Beşinci bāb şa'irenün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Beşinci bāb şa'irenün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildürür
Altıncı bāb şa'ru'z-zāyidün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Altıncı bāb şa'ru'z-zāyidün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildürür
Yedinci bāb gözün kılı munkalib olduğunı esbābını ve 'ilācını bildürür	Yedinci bāb gözün kılı munkalib olduğunı esbābını ve 'ilācın bildürür
Sekizinci bāb verdinec 'illetinün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür	Sekizinci bāb verdinec 'illetinün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildürür
Çokuzuncu bāb sülāk 'illetinün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Çokuzuncu bāb sülāk 'illetinün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür
Onuncu bāb şirnakūn esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Onuncu bāb şirnakūn esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On birinci bāb cerebün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	On birinci bāb cereb 'illetinün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On ikinci bāb hikkenün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	On ikinci bāb hikkenün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On üçüncü bāb cesānuñ esbābını kim ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	On üçüncü bāb cesānuñ esbābını kim ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On dördüncü bāb ğılaz 'illetinün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	On dördüncü bāb ğılaz 'illetinün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On beşinci bāb dümel 'illetinün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	On beşinci bāb dümel 'illetinün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On altıncı bāb tūsenün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	On altıncı bāb tūtenün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On yedinci bāb küme 'illetinün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	On yedinci bāb küme 'illetinün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On sekizinci bāb sül 'illetini bildirür esbābıyla 'alāmeti ve 'ilācıyla	On sekizinci bāb su'lül 'illetini ve esbābın 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On çokuzuncu bāb şirā didüğümüz 'illetün esbābını 'alāmetini 'ilācını bildirür	On çokuzuncu bāb şerā didüğümüz 'illetün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Yigirminci bāb nemlenün esbābını 'alāmetini 'ilācını bildirür	Yigirminci bāb nemlenün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Yigirmi birinci bāb sa'fenün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yigirmi birinci bāb sa'fenün esbābını ve 'ilācın [bildürür]
Yigirmi ikinci bāb intifāḥ 'illetinün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yigirmi ikinci bāb intifāḥ [intifāḥ] 'illetinün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Yigirmi üçüncü bāb sel'anuñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yigirmi üçüncü bāb sil'anuñ esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Yigirmi dördüncü bāb te'ekkül 'illetinün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yigirmi dördüncü bāb te'ekkül 'illetinün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Yigirmi beşinci bāb istirḥā 'illetinün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yigirmi beşinci bāb istirḥā 'illetinün esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Yigirmi altıncı bāb mevṭü'd-dem ve'l-ḥazra didüğümüz 'illeti bildirür	Yigirmi altıncı bāb mevṭü'd-dem ve'l-ḥazra didüğümüz 'illet bildirür
Yigirmi yedinci bāb kamlı ve kamkām ve kırdān kim kirpükler dibine ve çaşa ve saḳala düşer esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yigirmi yedinci bāb kamlı ve kamkām ve kırdānuñ kirbikler dibine ve çaşa ve saḳala düşer esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Yigirmi sekizinci bāb intişārü'l-hedebe didüğümüz 'illetün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yigirmi sekizinci bāb intişārü'l-hedebe didüğümü dirlere bu 'illetün esbāb 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Yigirmi çokuzuncu bāb kirpük ağardüğünün kim beyāzü'l-hedebe dirlere kaş döküldüğünün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yigirmi çokuzuncu bāb kirbik ağardüğünün beyāzü'l-hedebe dirlere kaş döküldüğünün esbābın 'ilācın ve 'alāmetin bildirür
Otuzuncu bāb ğarbenün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Otuzuncu bāb ğarbenün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Otuz birinci bāb ğudde didüğümüz 'illet bildirür kim gözün güşesinde 'arız olur	Otuz birinci bāb ğudde didüğümüz 'illet bildirür kim gözün güşesinde 'arız olur
Otuz ikinci bāb seyelān didüğümüz 'illeti bildirür	Otuz ikinci bāb seyelān didüğümüz 'illet bildirür

Ek-Tablo 19. Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr (Nuruosmaniye 3585) ile Zāhire-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – “Konjonktiva Hastalıkları”

Miftāhu'n-Nūr ve Ḥazā'īnu's-Surūr - Nuruosmaniye 3585	Zāhire-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682
Beşinci makāle ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'arız olan marazları bildirür ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'arız olan maraz on üçdür bu sebebden on üç bāb itdük	Beşinci makālāt ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'arız marazları bildirür ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'arız olan on üçüncü marazdır bu sebebden on üç bāb itdük
Evvelki bāb dürlü dürlü göz ağrılarınun esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Bāb-ı evvel dürlü dürlü göz ağrılarınun esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
İkinci bāb ṭarfe didüğümüz 'illetün esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	İkinci bāb ṭarfe didüğümüz 'illetinün esbābını ve 'ilācın ve 'alāmetin bildirür
Üçüncü bāb zafranun esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Üçüncü bāb zafranun esbābını ve 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Dördüncü bāb mültaḥimeye 'arız olan intifāḥ bildirür	Dördüncü bāb mültaḥimeye 'arız olan intifāḥ bildirür
Beşinci bāb mültaḥimeye 'arız olan cesā didüğümüz 'illeti bildirür	Beşinci bāb mültaḥimeye 'arız olan cesā didüğümüz 'illet bildirür
Altıncı bāb ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'arız olan ḥikke'i bildirür	Altıncı bāb ṭabaḳa'-i mültaḥimeye 'arız olan ḥikke 'illetin bildirür
Yedinci bāb sebel 'illetinün esbābını 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Yedinci bāb sebel 'illetinün esbābını 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
Sekizinci bāb vadaḳa didüğümüz 'illetün 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Sekizinci bāb vadaḳa didüğümüz 'illetün 'alāmetini ve 'ilācın bildirür
Çokuzuncu bāb dem'anun envā'ını ve 'ilācını bildirür	Çokuzuncu bāb dem'anun envā'ını ve 'ilācın bildirür
Onuncu bāb mültaḥimede 'arız olan dübeylenün 'alāmetini ve 'ilācını bildirür	Onuncu bāb mültaḥimede 'arız olan dübeylenün 'alāmetin ve 'ilācın bildirür
On birinci bāb ṭabaḳa'-i mültaḥimede 'arız olan tūşe 'illetini bildirür	On birinci bāb mültaḥimede 'arız olan tūşe 'illetini bildirür
On ikinci bāb laḥmu'z-zāyid 'illetini bildirür	On ikinci bāb laḥmu'z-zāyidün 'illetini bildirür
On üçüncü bāb mültaḥimede 'arız olan tuferrıku'l-itteşāli bildirür	On üçüncü bāb mültaḥimede 'arız olan teferrıku'l-itteşāl bildirür

Ek-Tablo 20. Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr (Nuruosmaniye 3585) ile **Zāhire-i Murādiyye** (Antalya Tekelioğlu 682)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – "Kornea Hastalıkları"

Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr - Nuruosmaniye 3585	Zāhire-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682
Altıncı makāle hicāb-ı karniyede 'āriz olan marazlarıñ 'adedini bildürür karniyede 'āriz olan maraz on marazdır ve ilkin biz on bāb eyledük ba'zısı biri biriyle müsterek olduğı-çün ve s-selām	Altıncı makālāt hicāb-ı karnide 'āriz olan marazlarıñ 'ilacını bildürür karnide 'āriz olan emraz on üç marazdır ve ilkin biz on bāb eyledük ba'zı birbiriyle müsterekdir
Evvelki bāb qarhanuñ ve dübeylenüñ envā'ını ve 'alāmetini ve 'ilacını bildürür	Bāb-ı evvel qarhanuñ ve dübeylenüñ envā'ını 'alāmetini 'ilacını bildürür
İkinci bāb karniyede 'āriz olan besere'i bildürür esbābı ve 'alāmeti ve 'ilacıyla	İkinci [bāb] karnide 'āriz olan besere bildürür esbāb ve 'alāmet ve 'ilacıyla
Üçüncü bāb eserüñ ve beyāzuñ esbābını 'alāmetini ve 'ilacını bildürür	Üçüncü bāb eserüñ ve beyāzuñ esbābını 'alāmetini ve 'ilacını bildürür
Dördüncü bāb tabaka'-i karniyenüñ levni müteğayyir olduğını bildürür	Dördüncü bāb tabaka'-i karninüñ levni müteğayyir olduğını bildürür
Beşinci bāb tabaka'-i karniyenüñ terliginüñ sebebini bildürür	Beşinci bāb tabaka'-i karninüñ terliginle sebebini bildürür
Altıncı bāb tabaka'-i karniyenüñ yubüsetini bildürür	Altıncı bāb tabaka'-i karninüñ yubüsetini bildürür
Yedinci bāb tabaka'-i karniyeye 'āriz olan seretān 'illetini bildürür	Yedinci bāb tabaka'-i karniyeye 'āriz olan seretān 'illetini bildürür
Sekizinci bāb tabaka'-i karniyeye 'āriz olan kümne 'illetini bildürür	Sekizinci bāb tabaka'-i karniyeye 'āriz olan kümne 'illetini bildürür
Çokuzuncu bāb tabaka'-i karniyeye 'āriz olan nutū 'illetini bildürür	Çokuzuncu bāb tabaka'-i karniyeye 'āriz olan nutū 'illetini bildürür
Onuncu bāb tabaka'-i karniyeye 'āriz olan tuferriku'l-ittisāl bildürür	Onuncu bāb tabaka'-i karniyeye 'āriz olan tuferriku'l-ittisāl bildürür

Ek-Tablo 21. Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr (Nuruosmaniye 3585) ile **Zāhire-i Murādiyye** (Antalya Tekelioğlu 682)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – "Uvea Hastalıkları"

Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr - Nuruosmaniye 3585	Zāhire-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682
Yedinci makāle tabaka'-i 'inebiyyeye 'āriz olan dağı müte'allik marazları bildürür tabaka'-i 'inebiyyeye 'āriz olan maraz beşdür biz dağı beş bāb eyledük v'Allahu a'lem bi's-savāb	Yedinci makālāt tabaka'-i 'inebiyye 'āriz olan dağı müte'allik marazları bildürür tabaka'-i 'inebiyye 'āriz olan maraz beşdür biz dağı beş bāb eyledük
Evvelki bāb tabaka'-i 'inebiyyeye 'āriz olan ittisā'i bildürür	Evvelki bāb tabaka'-i 'inebiyye 'āriz olan ittisā'i bildürür
İkinci bāb tabaka'-i 'inebiyyenüñ sukbəsi tar olduğın bildürür	İkinci bāb tabaka'-i 'inebinüñ sukbəsi tar olduğın bildürür
Üçüncü bāb tabaka'-i 'inebiyyeye 'āriz olan nutū 'illetini bildürür	Üçüncü bāb tabaka'-i 'inebiyye 'āriz olan nutū 'illetini bildürür
Dördüncü bāb tabaka'-i 'inebiyyeye 'āriz olan tuferriku'l-ittisāl bildürür	Dördüncü bāb tabaka'-i 'inebiyye 'āriz olan tuferriku'l-ittisāl bildürür
Beşinci bāb göze şu indüginüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilacını bildürür	Beşinci bāb göze şu indüginüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilacını bildürür

Ek-Tablo 22. Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr (Nuruosmaniye 3585) ile **Zāhire-i Murādiyye** (Antalya Tekelioğlu 682)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması – "Hisle Anlaşılmayan Göz Hastalıkları"

Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr - Nuruosmaniye 3585	Zāhire-i Murādiyye - Antalya Tekelioğlu 682
Sekizinci makāle gözün şol 'illetlerini bildürür kim anı hiss-ile kimseler idrāk idemez her birinüñ adını esbābını ve 'ilacını beyān ider bu makālāt on bir bābdür her bābda bunca marazlar vardır zıkr idevüz inşā' Allahu	Sekizinci makālāt gözün şol 'illetlerini bildürür kim anı hiss-ile kimseler idrāk eylemez her birinüñ adını esbābını ve 'ilacını beyān eyler bu makālāt on bir bābdür her bābda bunca marazları vardır zıkr eylevüz inşā' Allahu te'ālā
Evvelki bāb ruṭubet-i beyziyyede 'āriz olan marazları bildürür	Bāb-ı evvel tabaka'-i beyziyyede 'āriz olan marazları bildürür
İkinci bāb ruṭubet-i celidiyyeyile 'ankebütiyyeye 'āriz olan marazları bildürür	İkinci bāb ruṭubet-i celidiyye 'ankebütiyye 'āriz olan marazları bildürür
Üçüncü bāb rüh-i başıraya 'āriz olan marazlarıñ ahvāli iki vechile zāhir olur	Üçüncü bāb rüh-i başıraya 'āriz olan afetleri bildürür
Dördüncü bāb şeb körlüğüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilacını bildürür	Dördüncü bāb şeb körlüğüñ esbābını 'alāmetini ve 'ilacını bildürür
Beşinci bāb gündüz körlüğüñ esbābını ve 'ilacını bildürür	Beşinci bāb gündüz görmezliğıñ esbābını ve 'ilacını bildürür
Altıncı bāb kırdan şovukdan zahmet çekmiş gözün 'ilacını bildürür	Altıncı bāb kırdan şovukdan zahmet çekmiş gözün 'ilacını bildürür
Yedinci bāb ruṭubet-i zücāciyyenüñ marazlarıñ 'adedini ve 'alāmetini bildürür	Yedinci bāb ruṭubet-i zücācinüñ marazlarıñ 'adedini ve 'alāmetini bildürür
Sekizinci bāb 'aşab-ı mücevvefe 'āriz olan marazları bildürür	Sekizinci bāb 'aşab-ı mücevvefe 'āriz olan marazları bildürür
Çokuzuncu bāb 'aşabe-i mücevvefün istihā olduğınuñ esbābını ve 'ilacını bildürür	Çokuzuncu bāb 'aşab-ı mücevvefün istihā olduğınuñ esbābını ve 'ilacını bildürür
Onuncu bāb gözün nürü za'if olduğınuñ esbābını ve 'ilacını bildürür	Onuncu bāb gözün nürü za'if olduğınuñ esbābını ve 'ilacını bildürür
On birinci bāb envā'i göz ağrılarına ve marazlarına hācet olan otları ve şiyāfları ve zürürları beyān ider	On birinci bāb envā' göz ağrılarına ve emrazına hācet olan otları ve şiyāfları ve zürürları beyān ider

Ek-Tablo 23. Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr (Nuruosmaniye 3585) ile **Zāhire-i H'ārezmsāhī**'nin 6. Kitabının Farsça ve onun Türkçe çevirisini içeren **Terceme-i Zāhire-i H'ārezmsāhī** (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan başlıkların karşılaştırılması

Miftāhu'n-Nūr ve Hazā'inu's-Surūr - Nuruosmaniye 3585	Terceme-i Zāhire-i H'ārezmsāhī - Hüsrev Paşa 463
Makāle-i evvel müstemildür sekiz bāb üzerine her bābda bunca kavāyid bildürür teşrihden ve hıfzı'ş-şihhadan	کتاب ششم ذخیره حواری مشاهی، اثر حکیم جرجانی
Bāb-ı evvel edviye ef'alini ve ahvalini bildürür	Evvelki bāb şihhat ve hastalık ve anuñ ecnāsını añlamanuñ beyānındadır
İkinci bāb hastalığıñ ve ten-dürüstliğıñ ve anuñ cinsini bildürür	باب نُخْسْتِن از گفْتار نُخْسْتِن، در مورد شناختن تندرستی و بیماری و اجناس آن
Üçüncü bāb ten-dürüstliğıni şaklamaklığı bildürür	İkinci bāb evvelki makāleden maraz ve sebeb ve 'araz beyānındadır
Dördüncü bāb insanuñ yaradılışını bildürür kim ana rahminde ne resme düşer	باب دؤم از گفْتار نُخْسْتِن، در مورد شناختن فرق میان مرض و سبب و غرض و شناختن بیماری ها که به سبب اندام ها تولد کند
Beşinci bāb müddet-i zamān şuret-i ferzend ve hareket tamām olmaqlıkda ihtilāf-kim vardır anı bildürür	İkinci bāb dördüncü makālenüñ evvelki cüzvünden baş kemiklerini añlamanuñ beyānındadır
Altıncı bāb ādem oğınuñ süñüklerinüñ terkibini beyān eyler	جزو اول . در مورد یاد کردن حال استخوان ها و غضروف ها
Yedinci bāb beyninüñ terkibini bildürür	Evvelki bāb baş ve dimāğ eczāsınıñ teşrihi beyānındadır
Sekizinci bāb başuñ eczālarını ve gışālarını ve tecviflerini bildürür	باب اول . در مورد یاد کردن اجزاء سر و تشریح دماغ

Ek-Tablo 24. Zaḥīre-i Murādiyye (Antalya Tekelioğlu 682) ile **Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī**'nin 6. Kitabının Türkçe çevirisini içeren **Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī** (Hüsrev Paşa 463)'de yer alan bazı bölümlerin karşılaştırılması

Zaḥīre-i Murādiyye – Antalya Tekelioğlu 682	Terceme-i Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī – Hüsrev Paşa 463
Dördüncü bāb şovukdan olan baş ağrısını bildürür kim māddesüz ola ^{4,p:86a} “8... İlāc: Cālīnūs eydür her ḥastalık ve 9ağrı-kim māddesüz ola eger issi eger şovuk müşkil degüldür daḥī şovuk baş ağrısı māddesüz ola sezāb yağı işladub [işidub?] ¹⁰ başına dürtmek kifāyet eyler...” ^{4,p:86a}	Dördüncü bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden bārid şudā' ki māddesüz ola ve anuñ 'ilāci beyānındadır ^{29,p:58b} “6... İlāc: Cālīnūs eydür ki ol şudā'uñ ilāci ki burūdet yā ⁷ ḥarāret cinsinden ola ḳatı düşvār degüldür māddesüz bārid şudā'a sezāb yağı işidub ⁸ başā ḳomaḳ kifāyet ider...” ^{29,p:58b}
Beşinci bāb şovuk balğam baş ağrılarının esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını bildürür ^{4,p:86b} “8...Bu cümle bir şerbetdür eger ḥācet olursa eyāric-i Rūfus ve eyāric-i Cālīnūs ve levğiyāyārdan ⁹ vireler şifat-ı ḥabb kim Yūḥ[an]nā ibni Māsūye terkib eylemişdür eyāric-i fayḳara yedi dirhem ¹⁰ kabulī dört dirhem milḥ-i hindī üç dirhem kerefs toḥmī üç dirhem ¹¹ ğārīḳūn besfāyic ferāsiyūn bunlar daḥī üçer dirhem turbud on dirhem...” ^{4,p:87a} “10... Muḥammed ibni ¹¹Zekeriyyā'nuñdur cündibīdeste ferfiyūn ḥardal ve efyūn dükeli beraber eski şarāb-ıla ezeler ¹² ṭilā eyleyeler söyle kim koyurak ola şifat-ı ṭilā kim şovukdan olan baş ağrısını gidere ¹³ Sābit Qurra eydür şabr mürri ferfiyūn her birinden iki dirhem şamğ-ı 'arabī za'ferān her birinden ¹⁴ bir buçuk dirhem cündebīdeste bir dirhem ḳuşṭ iki dirhem günlük üç dirhem ¹⁵ anzerūt bir buçuk dirhem efyūn bir dirhem müşelleş şarābla ezüb ṭilā eyleyeler ¹⁶ ve līkin ḳoyu ezeler üzerine ḳurşun ḳoyalar...” ^{4,p:88a}	Bişinci bāb altıncı kitābda evvelki maḳālenüñ bişinci cüzvinden bārid şudā'-ı balğamī beyānındadır ^{29,p:58b} “20...ol yerde ki ḥācet ²¹ ola Rūfus'uñ eyāric-i fayḳarası ve Cālīnūs'uñ eyārici ve levğāziyā ve aña mānend vireler ²² ol ḥabbuñ şifati ki Yūḥannā' Māsūye itmişdür alalar eyāric-i fayḳara yedi direm helīe-i kabulī ²³ dört direm milḥ-i hindī üç direm kerefs köki ḡārīḳūn besfāyic ferāsiyūn ²⁴ her birinden üç direm turbud on direm...” ^{29,p:59a} “22 Āḥer ṭilā şifati Muḥammed bin Zekeriyyā eydür cündebīdeste ve ferfiyūn ve ḥardal ve efyūn cümle'-i ³ şarābla ezeler ve ṭilā ideler tā ḡalīz ola Sābit bin Qurra eydür alalar şabr ve mürri ve ferfiyūn ⁴ her birinden iki direm ve şamğ-ı 'arabī ve za'ferān her birinden bir direm ve niş cündebīdeste ⁵ bir direm ḳuşṭ iki direm kündür üç direm 'anzerūt ve efyūn her birinden bir direm ve niş ⁶ şarābla ṭabḥ ideler ve ṭilā ideler söyle ki ḡalīz ola ve bir pāre ḳurşun anuñ üstine ⁷ ḳoyalar ve bağlayalar...” ^{29,p:60a}
İkinci bāb anı bildürür kim yüregüñ za'fını ve ḥafāḳanı kim issi su'u'l-mizācdan ḥāşıl ola ^{4,p:305b} “17... Muḥammed Zekeriyyā eydür eger issi ḥafāḳān ḥudāvendi issi şehirlerde ¹⁸ maḳām eylese anuñ 'ömri ḳışa oladur daḥī eydür her kimi gör[dü]mse issi ḥafāḳān ¹⁹ ḥudāvendlerinden cem'i si elli yaşından eksükde ölürlere ve ḥiç kimse'i görmedim ki ^{4,p:307a} pirlige erişdi dir...” ^{4,p:307b}	İkinci bāb yürek za'fı ve ḥafāḳān ki ḥārr sū'u'l-mizācdan ḥāşıl olur ^{29,p:187a} “25... Muḥammed bin Zekeriyyā eydür ḥārr ḥafāḳān şāhibinüñ ḥavāsı ḥārr olan şehirde ṭursa ²⁶ anuñ 'ömri ḳışa olur vardur her kimi ben gördüm ḥārr ḥafāḳān şāhiblerinden cümle elli yaşından ²⁷ muḳaddem vefāt itdiler ve ḥiç kimse görmedim ki pirlige irişe...” ^{29,p:188a}

Ek-Tablo 25. Zaḥīre-i Murādiyye'nin 2. Kitabının ana başlıkları ile **Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī**'nin 6. Kitabının mide hastalıklarından sonra gelen ana konu başlıkları ile

İkinci kitāb altı maḳālāt	Altıncı kitāb Zaḥīre-i Ḥ'ārezmşāhī'den کتاب ششم ذخیره خوارزمشاهی
Evvel maḳālāt cigerde ṭalaḳda olan envā' marazları bildürür	On birinci maḳāle altıncı kitābdan ciger ve marazları ve sebepleri beyānındadır گفتار یازدهم : در باره احوال کبد و بیماری های او و اسباب و علائمت و درمان آن
İkinci maḳālāt istisḳaları ve ishālīñ envā'larını bevāşırı şıḳāḳı şoḡulcanı ve ḳuluncuñ envā'larını bildürür	On ikinci maḳāle altıncı kitābdan ṭalaḳ aḥvālīnūñ ve marazlarının beyānındadır گفتار دوازدهم : در باره احوال طحال و بیماری های او و اسباب و علائمت و درمان آن On üçüncü maḳāle altıncı kitābdan ol marazlar beyānındadır ki ciger ve ṭalaḳ marazlarından mütevellid olur yereḳān ve istisḳā gibi گفتار سیزدهم : در باره بیماری هایی که از بیماری کبد و طحال خیزد چون یرقان و استسقا
Üçüncü maḳālāt sū'u'l-mizācuñ envā'larını ve bögrekte ḳavukda olan marazları bildürür	On dördüncü maḳāle altıncı kitābdan envā' ishāl ve saḥac ve zaḥīr ve anlaruñ esbāb ve 'alāmetleri beyānındadır گفتار چهاردهم : در باره انواع اسهال و شحج و زحیر و اسباب و علائمت و درمان آن On beşinci maḳāle altıncı kitābdan maḳ'ad marazları ve şeraḥ ve ḳan ṭaşra ḳıḳmak ve maḳ'aduñ dönmesi ve şıḳāḳ ve bevāşir ve esbāb ve 'alāmetinüñ beyānındadır گفتار پانزدهم، در باره بیماری های مقعد و شرج و خون بیرون آمدن و باز گردیدن مقعد و شقاق و بواسیر و علائمت و درمان آن
Dördüncü maḳālāt a'zāda tenāsül ve ḥātūn ḳişileruñ emrāz-ı muḥtelifini bildürür kim rahmlerinde vāḳi' olur	On altıncı maḳāle altıncı kitābdan iri ve ufaḳ ḳurtlar beyānındadır ki baḡarsaḳlarda tevellüd ider گفتار شانزدهم : در باره کرم های خورد و بزرگ که در رودها تولد کند و اسباب و علائمت و درمان آن
Beşinci maḳālāt bil ağrısını ve veca'-i mefāşılı nıḳrısı 'ırḳu'n-nesāyı dā'u'l-fil öḳce[e] ve barmaḳları ağrılarını bildürür	On yedinci maḳāle ḳuluncuñ envā' ve esbāb ve 'alāmāt ve 'ilācinuñ beyānındadır گفتار هفدهم : در باره انواع قولنج و اسباب و علائمت و درمان آن On sekizinci maḳāle bögrek ve meşāne ve anlaruñ marazları aḥvālīnūñ beyānındadır گفتار هیجدهم : در باره احوال کلیه و مثانه و بیماری های آن و علائمت ها و درمان آن On toḳuzuncu maḳāle altıncı kitābdan oş marazlar beyānındadır ki ricāle maḥşūşdur گفتار نوزدهم : در باره بیماری هایی که مخصوص است به مردان
	Yirminci maḳāle altıncı kitābdan 'avretler aḥvālī ve anlaruñ marazları beyānındadır گفتار بیستم : در باره احوال زنان و بیماری های ایسان
	گفتار بیست و یکم : در باره درد پشت و تهیگاه و گشادن مهره ها که به تازی ریاح الالافیشه خوانند و درد اندام ها و بندگشادها و عرفی النسا و نقرس و داءالفیل و دوالی

	Yedinci kitāb <i>Zaḥīre-i Ḥ'ārezmshāhī</i> 'den
	کتاب هفتم ذخیره خوارزمشاهی
	Evvelki maḳāle ḥārr olan veremler ve beşereleer beyānındadır
	گفتار نخستین: در باره انواع آماس ها و بترهای گرم
	İkinci maḳāle barid veremler beyānındadır
	گفتار دوم: در باره آماس های سرد و علائمت های آن
	Üçüncü maḳāle envā' qarḥalar ve od yanığınuñ beyānındadır
	گفتار سوم: در باره انواع ریش ها و سوختگی آتش و مانند آن
Altıncı maḳālāt envā' şīşleri ve uyuzları gıcikleri tã'ün ve cüzām cerāhatleri şınıkları dağları ve dağlamaḳları kesmekleri bildürür	Dördüncü maḳāle cüzām beyānındadır
	گفتار چهارم: در باره جذام و احوال و اسباب و علائمت و درمان آن
	Beşinci maḳāle cirāḥātler ve esbāb ve 'ilācinuñ beyānındadır
	گفتار پنجم: در باره جراحی های که افتد
	Altıncı maḳāle dağ itmenüñ aḥvāli beyānındadır
	گفتار ششم: در باره داغ کردن
	Yedinci maḳāle mücrī ve redādī beyānındadır
	گفتار هفتم: در باره شکسته بندی وردادی

Ek-Tablo 26. *Zaḥīre-i Murādiyye*'nin 3. kitabının ilk makalesinde yer alan başlıklar ile *Zaḥīre-i Ḥ'ārezmshāhī*'nin 2. kitabı ile 3. Kitabında yer alan başlıkların karşılaştırılması

[<i>Zaḥīre-i Murādiyye</i>]-Üçüncü kitāb iki maḳālāt üzerinedir	[<i>Zaḥīre-i Ḥ'ārezmshāhī</i> -İkinci, Üçüncü ve Beşinci Kitaplar]
	کتاب دوم ذخیره خوارزمشاهی
	Evvelki maḳāle muṭlaḳ şīḥhati ve muṭlaḳ maraẓı ve ḥastalığınuñ ecnās ve envā' ını aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار نخستین از کتاب دوم: در باره شناختن تندرستی مطلق و اجناس و انواع بیماری ها
	İkinci maḳāle evvelki [ikinci] kitābdan a'rāz ve 'alāmetlerinüñ aḥlamanı beyānındadır
	گفتار دوم از کتاب دوم: در باره شناختن اعراض و علائمت بیماری
	Üçüncü maḳāle ikinci kitābdan nabz teşḥīsiniñ beyānındadır
	گفتار سوم از کتاب دوم: در باره آنکه نبض چیست
	Dördüncü maḳāle ikinci kitābdan ādemüñ bedenī ḥāller bedenī nefes çekmenüñ ḥālini aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار چهارم از کتاب دوم: در باره شناختن حالات تن انسان از وضعیت دم زدن
	Beşinci maḳāle ikinci kitābdan şuyı aḥlama[nu]ñ beyānındadır ve ṭabibler şuyā tefsire dirler ve aña delil dağı dirler
	گفتار پنجم از کتاب دوم: در باره شناختن آب و پزشکان آن "تفسره" گویند و "دلیل" نیز گویند
	Altıncı maḳāle ṭab' icābetinden ādem bedeniniñ ḥāllerini aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار ششم: در باره شناختن وضعیت انسان از اجابت طبع
	Yedinci maḳāle 'arḳdan ḥālleri aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار هفتم: در باره شناختن وضعیت عرق
	Sekizinci maḳāle ikinci kitābdan ādem bedeniniñ ḥāllerini aḥlamanuñ beyānındadır ruṭūbetlerden ki öksürükle göğüsden çıkar ve anuñ çıkmasına Arabca nefş dirler ve öksürüğe Arabca su'āl dirler
	گفتار هشتم از کتاب دوم: در باره شناختن حالات تن انسان از حال رطوبت ها که به سرفه برآید از سینه و برآم دن آن را به تازی نفت گویند و سرفه را به تازی سعال گویند
	Toḳuzuncu maḳāle ikinci kitābdan ādem bedeniniñ ḥālleri sebeblerini aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار نهم: در باره شناختن سبب های حالات تن انسان
	Üçüncü kitāb şīḥhati ḥıfz eylemenüñ tedbiri beyānındadır
	کتاب سوم ذخیره خوارزمشاهی
	Evvelki kısım yedi maḳāledür evvelki maḳāle evvelki kısmdan havā ve mesken ḥālinüñ eyüligi ve yaramazlığı ve anuñ tedbirini aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار نخستین: در باره یاد کردن نیک و بد هوا و حال مسکن ها
	İkinci maḳāle üçüncü kitābdan şular ḥāllerini aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار دوم: در باره شناختن وضعیت آب ها
	Üçüncü maḳāle üçüncü kitābdan ṭa'ām ve şarāb ve anlarıñ aḥvāli tedbiriniñ beyānındadır
	گفتار سوم: در باره شناختن نیک و بد غذاها و تدبیر آن
	Dördüncü maḳāle üçüncü kitābdan şarābuñ menfa'at ve maẓarratı ḥāllerini aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار چهارم: در باره شناختن وضعیت شراب و منفعت و مضرت آن
	Beşinci maḳāle uyku ve uyanıklık tedbirindedür ve anun menfa'at ve maẓarratlarını aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار پنجم: در باره تدبیر خواب و بیداری و شناختن منفعت و مضرت آن
	Altıncı maḳāle ḥareket ve sükün tedbirindedür
	گفتار ششم: در باره تدبیر حرکت و سکون
	Yedinci maḳāle kisvetler tedbirinde ve iṭrlar ve isferemler ve yağlar ki isti'māl iderler bunlarıñ menfa'at ve maẓarratlarını aḥlamanuñ beyānındadır
	گفتار هفتم: در باره تدبیر کسوت و شناختن منفعت و مضرت عطرها و اسفرم ها و روغن ها که به کار دارند
	İkinci kısım üçüncü kitābdan şīḥhati ḥıfz eylemek tedbirini aḥlamanuñ beyānındadır
	قسمت دوم از کتاب سوم از ذخیره خوارزمشاهی: در باره تدبیر نگهداشتن تندرستی
	Evvelki maḳāle istifrāğ tedbirinde nice bedeni ziyāde ḥaṭādan ki .....sebebi ile bedenedür ḥāl eylemenüñ beyānındadır

Evvel maḳālāt nabz kārūre' ḥıfzu'ş-şīḥha kan almağı ḥacāmet itmegi müşhil ve kuşdurma otunuñ keyfiyyetini ve 'amelin bildürür

Evvelki cüzv küllî aşlar ki istifrâğlarıñ envâ'ında bilmesi lâzımdur anları añlamanuñ beyânındadır
جزو اول: دربارہ شناختن اصل های کلی که در انواع استفراغ ها باید دانست
İkinci cüzv ikinci kısmuñ evvelki maḳâlesinden ḳay ile olan istifrâğ ve ol nesne ki ol ma'nâda bilmek gerek anuñ beyânındadır
جزو دوم: از گفتار نُخستین از بخش دؤم از کتاب سؤم اندر استفراغ کردن به فی و آنچه در آن معنی باید دانست
Üçüncü cüzv bedeni müşhil edviye ile pāk eylemenüñ ve bu ḥuşuşda bilmesi lâzım olan nesnelere beyânındadır
جزو سوم: در باره پرداختن تن به داروهای مسهل و آنچه در این معنی باید دانست
Dördüncü cüzv faşd ve hicâmet tedbîrindedür ve bedeni ḳandan olan fazlalardan ḥâlî eylemek beyânındadır
جزو چهارم از گفتار نُخستین از بخش دؤم از کتاب سوم: دربارہ تدبیر فصد و پرداختن تن از فضلہ های خون
Bişinci cüzv cüzvi istifrâğlar tedbîrinüñ beyânındadır
جزو پنجم: از بخش دؤم از گفتار نُخستین از کتاب سوم، در باره تدبیر استفراغ های جزوی
İkinci maḳâle yaramaz mizâclar tedbîrindedür ki aña sū'u'l-mizâc dirler ve sū'u'l-mizâc şâhiblerinüñ ḥacetine olduklarıñı añlamanuñ ve ḥıfz'u'ş-ḥiḥa tedbîrinüñ beyânındadır
گفتار دؤم از کتاب سؤم از بخش دوم: در باره تدبیر مزاج ها که آن را سؤء المزاج گویند و شناختن حاجتمندی مبتلایان به سؤء المزاج به تدبیر نگاه داشتن
Üçüncü maḳâle a'râz-ı nefsanî tedbîrindedür
گفتار سوم: در باره تدبیر اعراض نفسانی
Dördüncü maḳâle âdem bedeninde zuhûra gelen ḥâller beyânındadır ve anlarıñ zuhûra gelmesi marâz 'alâmetidür ki olsa gerekdür
گفتار چهارم: در باره شناختن حال هایی که در بدن انسان پدید آید و پدید آمدن آن نشان بیماری باشد که خواهد بودن
Bişinci maḳâle eṭfâli bilmenüñ tedbîri beyânındadır
گفتار پنجم: در باره تدبیر پروردن طفلان
Altıncı maḳâle pîrler tedbîri beyânındadır
گفتار ششم: تدبیر پیران
Yedinci maḳâle misâfirler tedbîri beyânındadır
گفتار هفتم: در باره تدبیر مسافران
Bişinci kitâb ḥummâ ve ḥummanuñ ecnâs ve envâ' ve esbâb ve 'alâmât ve 'ilâclarını añlamanuñ beyânındadır
کتاب پنجم ذخیره خوارزمشاهی
Evvelki maḳâle bunuñ beyânındadır ki ḥummâ nedür ve nice zuhûra gelür
گفتار نُخستین: در باره آنکه تب چیست و چند نوع است و چگونه پدید آید
İkinci maḳâle bişinci kitâbdan ḥummâyı yevmi teşḥîş eylemek ve esbâb ve 'alâmât ve 'ilâcını añlamanuñ beyânındadır
گفتار دؤم: در باره شناختن حُمّی یوم و احوال و اسباب و علائمت و درمان آن
Üçüncü maḳâle bişinci kitâbdan 'ufünetlü sıtmalar beyânındadır
گفتار سوم: در باره تب های عفونی
Dördüncü maḳâle dıḳḳı ve veremî ve vebâyî ḥummâlarıñ teşḥîş ve 'alâmetlerinüñ ve 'ilâclarınıñ beyânındadır
گفتار چهارم: در باره شناختن تب های دق و بایی و علائمت و درمان آن
Bişinci maḳâle bişinci kitâbdan âbile ya'nî çîçek ve ḥaşbe teşḥîşinüñ ve 'alâmât ve 'ilâcınıñ beyânındadır
گفتار پنجم: در باره شناختن اسباب آبله و سرخک و احوال و علائمت و درمان آن
Altıncı maḳâle bişinci kitâbdan nûks eylemenüñ ve nâkih marîzi ḥıfz eylemek tedbîrindedür ve anlarıñ ṭa'âm ve şarâbları tedbîri beyânındadır
گفتار ششم: در باره شناختن نُکس و احوال آن و تدبیر نگاه داشتن ناقه از نُکس و تدبیر طعام و شراب ایشان

İkinci maḳâlât ısıtmalarıñ envâ'larınıñ esbâbını 'alâmetlerini ve 'ilâcını bildürür